

NHH

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Bergen, Høsten 2017

Forbrukslån i Norge

En analyse av markedet for forbrukslån og kundene som benytter seg av det

Vegard Daltveit og Christoffer Larsen

Veileder: Steffen Juranek

Masteroppgave i finansiell økonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer innestår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Forord

Med innleveringen av denne masteroppgaven avslutter vi vår utdanning i økonomi og administrasjon ved Norges Handelshøyskole (NHH), der vi begge har valgt fordypning i finansiell økonomi.

Arbeidet med denne oppgaven har vært både givende og krevende. Resultatet har vært dyp, spesifikk kunnskap om et tema vi begge har vært meget interesserte i. Vi har også fått verdifull erfaring med å jobbe sammen, sette mål, vurdere progresjon og være kritiske gjennom et omfattende og selvstendig arbeid.

Vi ønsker å takke vår veileder, Steffen Juranek, for hans uvurderlige bidrag til å øke kvaliteten på vår oppgave. Hans bidrag har gjort vår arbeidsprosess mer målrettet og lærerik, samtidig som hans innsikt i økonomiske utfordringer utvilsomt har bidratt til bedre utnyttelse av datasettet vårt. Videre vil vi gjerne takke Trond Døskeland for hyggelig samtale og interessante innspill tidlig i prosessen. Vi ønsker også å takke Fredrik Mundal i Bank Norwegian som har vist interesse for vårt arbeid og bidratt med god innsikt i bransjen. Vi ønsker også selvsagt å rette en stor takk til den anonyme banken som har bidratt med datamateriale. En ekstra takk går til vår kontaktperson i banken, som har vist stor tålmodighet da vi selv var noe utålmodige, og som har besvart flere spørsmål på en meget tilfredsstillende måte.

Vi vil også rette en stor takk til venner og familie som har lest korrektur, og bidratt med råd og oppmuntring underveis. Vi benytter også denne anledningen til å takke hverandre for godt samarbeid under prosessen.

.....

Vegard Daltveit

.....

Christoffer Larsen

Bergen, 20.12.2017

Sammendrag

Vår utredning baserer seg på et ønske om å få innsikt i forbrukslånsbransjen. I arbeidet med oppgaven har vi lagt mye vekt på å få et så helhetlig bilde av bransjen som mulig. Forbrukslån er et kontroversielt produkt som de senere årene har vært preget av svært høy vekst, en utvikling vi ønsker å se på bakgrunnen for. Utredningen tar videre for seg lovgivning og annen regulering i bransjen, da det ventes å ha stor påvirkning på markedet i tiden fremover. På bakgrunn av utviklingen i markedet er det fra flere hold diskutert hvorvidt det er behov for bedre reguleringer. Vi tar derfor for oss en rekke tiltak som er ment å styrke aktørene og beskytte kundene i forbrukslånsmarkedet. De fleste av reguleringene blir først formelt innført i slutten av perioden for utredningen, og dermed vil effekten av disse være gjenstand for spekulasjon i vår oppgave.

Etter å ha sett generelt på markedet så legger vi fokus på våre problemstillinger. Vi er av den oppfatning at forbrukslån har vært preget av fordommer. Én av disse, er at målgruppen for forbrukslån er såkalte finansielle analfabeter. Vi ønsker derfor å objektivt identifisere lånekundene i markedet. Som hjelpemiddel for å løse våre problemstillinger har vi fått tilgang til en av forbruksbankenes kundedata. Vi benytter dette datasettet til å gjøre en deskriptiv analyse av kundene, der hensikten er å gi en helhetlig forståelse for hvilke kunder som er bransjens målgruppe. I tillegg så ser vi nærmere på bankens innskuddskunder. Disse står for majoriteten av forbruksbankenes finansiering og vi ønsker derfor å utføre en deskriptiv analyse av denne kundegruppen.

For å besvare vår sekundære problemstilling, prøver vi å se hvordan enkelte av de reguleringene vi nevner potensielt kan prege markedet fremover. Vi benytter oss av en kvalitativt analytisk tilnærming til datasettene for å se hvordan reguleringene vil påvirke bankene og for å drøfte hvordan dette vil påvirke markedet. Mer spesifikt ser vi hvordan reguleringene påvirker soliditeten til bankene og lånekundene.

Til slutt utforsker vi andre del av den primære problemstillingen. Ved å utføre en kvantitativ analyse på datagrunnlaget vårt gjør vi et forsøk på å identifisere de ulike risikovektene som ligger bak bankens rentesettingsmodell. Bakgrunnen for denne analysen er å forstå hvordan de ulike kundekarakteristikkene, hver for seg, påvirker bankens vurdering av risiko tilknyttet låntakeren.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Innholdsfortegnelse	4
1. Innledning	6
1.1 Problemstillinger	6
1.2 Motivasjon.....	6
1.3 Avgrensning av utredningen	7
1.4 Viktige begreper	8
1.5 Struktur.....	10
2. Kilder og datamateriale	12
2.1 Innhenting av datamaterialet	12
2.2 Vurdering av datamaterialet	13
2.2.1 Reliabilitet	13
2.2.2 Validitet.....	14
2.3 Metode.....	15
3. Markedet for forbrukslån	17
3.1 Aktørene for forbrukslån	17
3.1.1 Vekst i finansiering	19
3.2 Norske kunders bruk av forbrukslån	21
3.2.1 Gjeld i norske husholdninger	21
3.2.2 Bruksområder for forbrukslån	23
3.3 Utvikling av markedet for forbrukslån i Norge.....	25
3.3.1 Utviklingen av mengde utestående forbrukslån	25
3.3.2 Utvikling i lønnsomhet.....	26
3.3.3 Tap og mislighold.....	27
3.4 Bakgrunn for vekst	30
3.4.1 Arbeidsledighet	31
3.4.2 Konsum	32
3.4.3 Det norske boligmarkedet	33
3.4.4 Markedsføring	35
3.5 Lovgivning og annen regulering av bransjen	36
3.5.1 Gjeldsinformasjonsloven.....	36
3.5.2 Markedsføring	37
3.5.3 Bankenes sikringsfond	37
3.5.4 Krav til kjernekapital.....	39
3.5.5 IFRS 9	41

3.5.6	Finanstilsynets retningslinjer for forbrukslån.....	43
4.	Hvem er kunder i norske forbruksbanker?	45
4.1	Beskrivelse av datasettet – utlånskunder.....	45
4.1.1	Låntakernes finansielle stilling.....	46
4.1.2	Låntakernes karakterestikker.....	47
4.1.3	Lånebetingelsene.....	49
4.1.4	Avvik fra ønsket lånebeløp.....	52
4.2	Beskrivelse av datasettet – innskuddskunder	54
4.2.1	Størrelse på innskudd	54
4.2.2	Alder og kjønn.....	55
5.	Effekt av endret regulering	57
5.1	Kundenes gjeldsgrad	57
5.2	Begrensning av innskuddsgaranti.....	61
6.	Hvordan vurderer bankene risiko?	66
6.1	Datasettets muligheter og utfordringer.....	66
6.2	Forholdet mellom lånebeløp og nominell rente – et eksempel.....	68
6.3	Bankenes vurdering av risiko – vektlegging av variabler	69
6.4	Regresjonsanalyse av kundenes karakteristikk	69
6.4.1	Korrelasjonsmatrise.....	71
6.4.2	Bruk av OLS på tverrsnittdata	72
6.5	Spesifisering av datasettet og variablene.....	73
6.5.1	Analyse av spesifisert modell.....	74
6.6	Andre faktorer som kan påvirke renten.....	78
6.6.1	Gjeld.....	78
6.6.2	Bosituasjon	79
6.6.3	Betalingshistorikk.....	79
6.6.4	Familiesituasjon.....	79
7.	Konklusjoner	80
7.1	Problemstillinger	80
7.2	Analyser	80
7.3	Resultater.....	81
7.4	Konklusjoner	82
7.5	Område for videre forskning	83
	Litteraturliste.....	85

1. Innledning

1.1 Problemstillinger

I denne oppgaven ønsker vi å undersøke hvem som er kunder i norske forbruksbanker, både innskuddskunder og lånekunder. Vi vil videre prøve å forstå hvordan bankene vurderer risiko når de låner ut penger. Vi har også som mål å se på nyere regulering rettet mot aktører som driver med dette, samt se på foreslått regulering for å dempe veksten. Med bakgrunn i dette har vi utarbeidet to problemstillinger vi søker å besvare:

- 1) Hvem er kundene i norske forbruksbanker, og hvordan vurderer bankene risikoen ved utstedelse av lån til disse?
- 2) Hvordan vil reguleringer påvirke forbruksbankene fremover?

1.2 Motivasjon

I de senere år har forbrukslån fått mye oppmerksomhet fra både myndigheter og medier. Dette har gjort at det i dag er mange som har et forhold til dette tilbudet, og svært ofte fra en negativ synsvinkel, eksempelvis gjennom programmer som TV3s luksusfellen. Bransjen har selv, til en viss grad, bidratt til det økte fokuset, gjennom svært offensiv markedsføring. At flere av aktørene har tilhørighet til kjente merkevarer, i kombinasjon med at profilerte individer har gjort investeringer i bransjen, har også bidratt til at interessen omkring temaet har vært gjennomgående høy de senere årene. Det er en også en rekke kjente profiler som har tilknytning til de ulike aktørene, slik som Bjørn Kjos, Arne Fredly, Aksel Lund Svindal, Petter Solberg og Tor Hushovd (Nysveen og Vedeler, 2016).

Vi gikk inn i denne prosessen med et ønske om å få bedre innsikt i et marked hvor vi anså at debatten muligens var preget av noe forutinntatte holdninger. Ikke bare gjelder dette individene som benytter disse tjenester, men også aktørene og deres forretningsstrategi. Vi ønsker ikke med denne oppgaven å sette oss til doms over bransjen, men ganske enkelt å bidra med innsikt som kan gjøre at man ser bransjen, og dens kunder, i et nytt og objektivt lys.

Til tross for all oppmerksomheten temaet har fått de siste årene er det tidligere gjort begrenset med empiriske undersøkelser rundt forbrukslånskunder. Vi har opplevd fra både bedriftene

som opererer i markedet og fra akademisk hold, at årsakene til dette er sammensatt. Flere vi har snakket med under arbeidet med oppgaven har antydnet at det tidligere har vært vanskelig å få godt materiale fra bankene, som har medført utfordringer ved å gjennomføre gode undersøkelser.

Med det økte søkelyset fra media har det også oppstått et politisk ønske om å øke tilsynet med bransjen. Nye retningslinjer og reguleringer knyttet til regnskapsføring/rapportering, markedsføring og kontroll av låntakere sin eksisterende gjeld på tvers av aktører, er noen av tiltakene som er iverksatt eller forventes iverksatt i nærmeste fremtid. Dette økte fokuset på kontroll av bransjen kan være en indikasjon på at myndighetene frem til nå ikke har hatt helt kontroll på utviklingen i bransjen. Dette har også bidratt til vår motivasjon for å utforske dette emnet mer inngående, da innføringen av disse reguleringene har potensiale til å endre bransjen drastisk.

1.3 Avgrensning av utredningen

I denne oppgaven vektlegger vi forbrukslån. Forbrukslån befinner seg i kategorien usikret kreditt, sammen med blant annet kredittkortlån. Kredittkort er et stort og interessant tema, men markedet for kredittkort er avtagende. Vår kilde i Bank Norwegian uttrykte at det ikke lenger var bemerkelsesverdige fortjenestemarginer for deres kredittkort, og at de ville fokusere på kostnadsoptimalisering på området. Han poengterte videre at det var forbrukslån som var kjernevirksomheten og kilden til de senere års gode marginer. Dette er en av grunnene til vi har valgt å fokusere på forbrukslån, og kundene som benytter seg av det.

Vårt primære fokus vil naturligvis være våre problemstillinger og hvordan vi optimalt kan benytte datamaterialet vi har innhentet for å besvare disse. Til tross for at dette er kjernen av vår avhandling, så mener vi det er viktig å få et fullstendig overblikk over markedet for å kunne komme frem til konklusjonene vi ønsker. Vi bruker derfor en del av oppgaven på å gå gjennom mange forskjellige aspekter ved forbrukslånsbransjen. Dette gjør vi for at leseren skal få et godt innblikk i dagens situasjon i markedet, noe vi mener er avgjørende for å kunne vurdere analysene vi har gjort.

Den primære problemstillingen er den empiriske analysen av risikoelementene knyttet til kunder i forbrukslånsbransjen. En viktig forutsetning vi gjør er knyttet til at forbrukslånsmarkedet er relativt homogent. Produktet som tilbys er kapital, der

fremgangsmåten og teknologien er temmelig lik på tvers av aktørene. Videre legger vi til en ytterligere forutsetning om at de vilkårene som leveres er relativt like for samtlige av de store forretningsbankene. Årsaken til denne forutsetningen er at våre funn skal være aktuelle for hele bransjen i Norge. Ettersom det er betydelige forskjeller på det norske og internasjonale markedet for usikrede lån, er våre funn sannsynligvis lite anvendelige internasjonalt.

For den sekundære problemstillingen ønsker vi å drøfte påvirkningen av reguleringer på bransjen. Vi vil benytte de datasettene vi besitter for å underbygge vår argumentasjon, men ettersom den faktiske påvirkningen av reguleringene enda ikke har inntruffet er det vanskelig å si om våre konklusjoner har empirisk holdbarhet. Våre konklusjoner på området vil derfor heller kunne behandles som hypoteser for videre analyser.

1.4 Viktige begreper

Nedenfor ønsker vi å presentere noen nøkkelord og begreper som blir brukt i oppgaven.

Ansvarlig kapital - Er egenkapital og andre former for kapital som kan ta tap ved løpende drift. Består av kjernekapital og tilleggskapital, der kjernekapital består av ren kjernekapital og annen godkjent kjernekapital (hybridkapital/fondsobligasjoner). Tilleggskapital består hovedsakelig av ansvarlig lånekapital (Finanstilsynet, 2017)

Bank - Tillatelse til å drive virksomhet som bank gir adgang til å: Motta innskudd og andre tilbakebetalingspliktige midler fra allmennheten, yte kreditt og stille garantier for egen regning og til å yte betalingstjenester (Finansforetaksloven, 2015)

Bankenes sikringsfond - Et fond som garanterer for innskudd i norske banker, til og med 2 millioner kroner per kunde. Alle norske banker er medlemmer av bankenes sikringsfond (Bankenes sikringsfond, 2016)

Basel-komitéen - Et internasjonalt myndighetsorgan under «Den internasjonale oppgjørsbanken», og representeres av G20 landenes sentralbanksjefer. Komitéen står blant annet bak Basel regelverket som setter føringer for internasjonal bankstandard.

Effektiv rente - Effektiv rente er som oftest nominell rente pluss alle gebyrer og andre kostnader på lånet. I dette inkluderes bl.a. termin-, etablerings- og depositumsgebyr. Den effektive renten er dermed den faktiske prisen på lånet (Sbanken, 2017).

Finansieringsforetak – Samlebetegnelse for finansieringsselskaper og kredittforetak (Norges Bank, 2006). Dette inkluderer forbruksbanker. De som omtales, «spesialistene», er finansieringsforetakene som primært driver med forbrukslån.

Finansieringsselskap - Selskap som har konsesjon til å drive finansieringsvirksomhet, men som ikke er bank, forsikringsselskap eller låneformidlingsforetak. Virksomhetsområder er for eksempel leasing, kundefordringer (factoring) og kredittkortutlån. I motsetning til kredittforetak er finansieringsselskap ikke obligasjonsutstedende (Norges Bank, 2006).

Finansinstitusjon - Selskap, foretak eller annen institusjon som driver finansieringsvirksomhet, med unntak av offentlige kredittinstitusjoner og fond, verdipapirfond, verdipapirforetak m.m. Finansinstitusjon brukes som samlebetegnelse for banker, finansieringsforetak og forsikringsselskaper (Norges Bank, 2006)

Gjeldsgrad – Forholdstall som viser forholdet mellom kundens brutto årsinntekt og samlet gjeld. Med samlet gjeld menes her tidligere gjeld i tillegg til det eventuelle aktuelle låneopptaket (Finansdepartementet, 2016a)

Gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK) - Den totale regnskapsmessige verdien av de midler en bank har til forvaltning. Forvaltningskapitalen tilsvarer summen av balanseverdiene. Gjennomsnittlig forvaltningskapital er forvaltningskapitalen gjennom en bestemt periode tid, f.eks. en måned, et kvartal, eller et år.

Kredittrisiko - Risiko for at motpart ikke oppfyller sine forpliktelser i henhold til avtale. I et låneforhold består kredittrisikoen i at låntager ikke oppfyller låneavtalen (Norges Bank, 2006).

Lån med sikkerhet – Tradisjonell type lån gitt hvor banken har sikkerhet i et panteobjekt. Panteobjektet kan variere mellom en rekke objekter som innehar en verdi som kreditor kan kreve tvangsinnndrevet for å dekke lån i tilfeller der kunden er insolvent.

Lån uten sikkerhet - Er lån som ikke har sikkerhet i et konkret panteobjekt. Det skiller seg dermed fra det tradisjonelle boliglånet som utbetales med sikkerhet i boligen kunden kjøper.

Nominell rente – Er pålydende rente på en finansiell fordring. Inneholder ikke eventuelle gebyrer, se effektiv rente. (Norges Bank, 2006)

Norges Banks styringsrente - Også kjent som foliorenten. Er renten på bankenes innskudd opp til en viss kvote i Norges Bank. Endringer i Norges Banks styringsrente vil normalt ha sterkt gjennomslag i de mest kortsiktige rentene i pengemarkedet og for bankenes innskudds- og utlånsrenter (Norges Bank, 2017)

Plattform-virksomhet - En virksomhet med infrastruktur og regler som forenkler interaksjon mellom to kundegrupper (Eisenmann, Parker & Van Alstyne, 2006)

Rentemargin - Er utlånsrenten fratrukket innskuddsrenten. Rentemarginen er et uttrykk for prisforskjellen mellom to ulike produkter som banker tilbyr. Den viser hvor mye en bank tjener på et utlån, før andre driftskostnader, dersom utlånet i sin helhet er finansiert med innskudd. (Norges Bank, 2014)

1.5 Struktur

Kapittel én gir et overblikk over oppgaven. Vi presenterer bakgrunnen for temaet, vårt hovedfokusområde og hvordan vi har avgrenset omfanget av bransjen.

Kapittel to av oppgaven vil gi en beskrivelse av datamaterialet som er benyttet, vår vurdering av dets kvalitet, og prosessen vi har gått gjennom for å få tilgang til dette materialet. Det gis til slutt en kort innføring i hvilke metoder som er benyttet for de ulike analysene.

Kapittel tre gir et sammendrag om forbrukslånsmarkedet i Norge, med fokus på dagens situasjon. Vi ser også på utviklingen av bransjen relativt til enkelte Markedsspesifikke- og Makroøkonomiske variabler. Til slutt tar vi for oss ytre regulatoriske faktorer knyttet til bransjen.

Kapittel fire gir et innblikk i hvilke kunder som vi identifiserer som brukere av forbrukslån. Vi går dypere inn i datasettet vårt og prøver å segmentere de ulike karakteristikkene ved låntakerne og deres låneavtaler.

Kapittel fem setter fokus på hvilken påvirkning reguleringer knyttet til innskudd og utlån vil ha på bransjen.

Kapittel seks tar for seg analysen av datasettet for å gi et bilde av hvordan risiko identifiseres blant kundene i banken vi har fått data fra.

Kapittel syv inneholder konklusjoner knyttet til analysene vi har utført, og diskuterer områder vi finner interessante for videre forskning.

2. Kilder og datamateriale

2.1 Innhenting av datamaterialet

For å kunne analysere kjennetegnene ved individene som er kunder i norske forbruksbanker har vi innhentet data fra flere forskjellige kilder. Mesteparten er i form av sekundærdata, som er åpent og tilgjengelig for alle. Dette inkluderer materiale fra: Finanstilsynet, Finans Norge, Norges Bank, Statistisk sentralbyrå, samt en rekke bankers rapporterte tall. Vi sendte tidlig i prosessen forespørsler til en rekke forbruksbanker, hvor vi har undersøkt muligheten for å få primærdata i form av spesifikke kundeopplysninger. Flere av aktørene hadde reservasjoner mot å bidra med materiale til oppgaven. Årsaker som begrenset tid, frykt for offentliggjøring av konkurranse- og personsensitiv data, og tekniske utfordringer med å dele data, var blant tilbakemeldingene vi fikk. Vi fikk kontakt med en aktør i bransjen som ønsker å hjelpe oss, og det er vi svært takknemlig for. Innholdet i datasettene de delte var noe begrenset av konkurransehensyn og hadde ingen personsensitiv informasjon som gjorde det mulig å identifisere kundene.

Datamaterialet om aggregerte størrelser og nøkkeltall i forbrukslånsmarkedet er i all hovedsak hentet fra Finanstilsynet, Bankenes sikringsfond og Finans Norge. Finanstilsynet gir hvert år ut en rapport for finansinstitusjoner, hvor et eget kapittel er tilegnet årets utvikling i forbrukslån. I rapportene blir utviklingen i aggregerte størrelser som utlån, årsvekst, tap, netto rente, brutto mislighold og resultat, beskrevet.

Bankenes sikringsfond utarbeider kvartalsvis nøkkeltall basert på offentlig tilgjengelig data for norske sparebanker og øvrige banker. Ved årsslutt publiserer de også nøkkeltall for enkeltbanker i samarbeid med Finans Norge.

Finans Norge publiserer liknende størrelser, men da separat for hver av bankene. De utgir en sammenstilling av alle forretningsbankenes årsregnskaper. Her får man tilgang på informasjon om resultat- og balansestørrelser for individuelle aktører i markedet. Disse opplysningene har blitt benyttet blant annet for å se på innskuddsdekningen, tap som andel av utlån, og vekst, for hver individuell bank.

Vår primærdata, som består av individuelle beskrivelser av kunder, stammer fra en bank som har forbrukslån som sin primære virksomhet. Banken ønsker å være anonym med sitt bidrag

så det vil ikke forekomme ytterligere informasjon omkring datasettets opprinnelse. Vi har mottatt to separate datasett; ett som inneholder informasjon om utlånskunder og ett om innskuddskunder. Datasettet som beskriver utlånskundene inneholder en oversikt over samtlige utlån i en nærliggende periode. Vi har fått tilgang til data knyttet til flere ulike variabler som beskriver disse kundene. Disse variablene er inntekt, formue, lånebeløp, ønsket lånebeløp, eventuell medlåntaker, sivilstatus, rente, alder, kjønn, gjeld før låneopptak og nedbetalingstid. Datasettet består av 3 436 individer, hvor alle variablene er beskrevet for samtlige individer. Datasettet som omhandler innskuddskundene beskriver samtlige individer med innskudd i banken per november 2017, og inneholder finansiell data som rente og innskuddsbeløp, samt informasjon om kundens alder, kjønn og nasjonalitet. Det foreligger også begrensninger for hva vi kan dele av begge datasettene for å forsikre anonymitet for kilden.

Videre har vi forholdt oss til enkelte av forretningsbankenes egenproduserte vurderinger av deres risikoprofil, for eksempel såkalte Pilar III-rapporter. Statistisk sentralbyrå sine data om utvikling i husholdningers gjeld, inntekt, boligpriser og arbeidsledighet, har også vært verdifullt for å kunne se på utviklingen i nevnte parametere relativt til utviklingen i forbrukslånsmarkedet. Utover det har vi også benyttet oss av en mengde kilder i form av artikler og liknende for å få en så omfattende og aktuell oversikt som mulig. Faglitteratur og akademisk materiale fra forelesninger har også blitt benyttet for å gi metodikk og dybde i analysen.

2.2 Vurdering av datamaterialet

Vi ønsker her å kommentere hvordan vi vurderer datamaterialet som er benyttet i oppgaven. For leserne av denne oppgaven vil dette være interessant for å kunne vurdere hvorvidt våre konklusjoner basert på materialet kan anses som gyldige og akademisk interessante. Vi vil derfor nedenfor gi vår vurdering av materialets reliabilitet og validitet.

2.2.1 Reliabilitet

«Reliabilitet kan defineres som i hvilken grad en fordeling av observerte verdier er dominert av sanne verdier» (Lunde & Haugen, 2006, s. 119). Generelt uttrykker reliabilitet hvor pålitelig datamaterialet er, og i hvilken grad vi kan stole på resultatene fra analysen vår.

Datamaterialet vi har fått fra banken anser vi for å være pålitelig og troverdig. Vi har selv fått anledning til å foreslå tidsintervallet for observasjonene, samt hvilke variabler som skulle hentes på de forskjellige individene. I vår kommunikasjon med banken etterspurte vi materiale som er hentet på en slik måte at det ikke oppstår skjevhet i utvalget.

Statistisk sentralbyrå er en svært anerkjent statlig institusjon som utarbeider statistikk sentrale organer baserer mye av sin daglige virksomhet på. Politiske, statlige og private interessenter baserer mye av sitt arbeid på statistikk som byrået utarbeider. Dette er statistikk som er innhentet og behandlet av personer med stor kompetanse på området. Til sammen gjør dette at vi har stor tiltro til at det materiale fra Statistisk Sentralbyrå som denne oppgaven benytter er av høy kvalitet.

Finanstilsynet er et selvstendig myndighetsorgan som kontrollerer aktørene i det norske finansmarkedet. Materialet hentet fra Finanstilsynet anses for å være svært troverdig, da det er kjent at tilsynets metoder for innhenting og rapportering av data er utmerket. Tilsynet har dog endret rapporteringspraksis noe gjennom perioden, og vi har dermed vært avhengig av å undersøke noen av tallene vi har hentet fra tilsynets rapporter, mot andre kilder. På tross av dette anser vi datamateriale hentet fra tilsynet som troverdig og riktig.

Risikorapportene til de enkelte bankene er å anse som reliable da de er basert på offentlige krav iverksatt av EU-direktivet etter kapitalforskriftene del IX, også kjent som Basel-kravene, som er fastsatt for alle Europas banker, og fulgt opp kvartalsvis av Finanstilsynet i Norge. Hensikten med offentliggjøringen av risikoinformasjonen er å muliggjøre en objektiv vurdering for markedet, herunder investorer og analytikere, for enkelte finansinstitusjoners risikoprofil og kapitalisering, samt styring og kontroll. Det er dermed grunnlag for å hevde at dataen reflekterer aktørenes reelle finansiell stilling, og således er reliable.

2.2.2 Validitet

Validitet sier noe om relevansen til datamaterialet. Hvis analysen baseres på et datamateriale som ikke kan bidra til å besvare problemstillingen, vil dataene ha lav validitet. Validitetsproblemer oppstår gjerne på grunn av det såkalte samsvarproblemet. Dette innebærer at forskere er nødt til å arbeide på to plan: teoriplanet når vi arbeider med å formulere problemstillingen, og empiriplanet når problemet skal analyseres (Grenness, 1997, s. 110). Hvis det ikke finnes en direkte sammenheng mellom datamaterialet og problemstillingen vi utarbeider kan denne overgangen bli problematisk.

Vi ønsker med datasettet for lånekundene å analysere hvem som er kunder i norske forbruksbanker, og hvordan banken vurderer risikoen ved rentesettingen. Utvalget består kun av kunder fra en aktør i markedet. Ideelt sett skulle vi hatt datamateriale fra flere banker. Derimot forutsetter vi at dataen er representativ for en stor del av aktørene og derfor gi en analyse som til stor grad kan overføres til hele bransjen. Kunde-karakteristikkene vi besitter er derimot begrenset av bankens vilje til å dele potensiell konkurransesensitiv data og dette kan begrense hvor helhetlig analysen kan være på et empiriplan. Vi anser med forutsetningen at analysen er relevant for hele bransjen, men at den kan være noe begrenset for å besvare problemstillingen.

Den sekundære dataen vi har hentet, fra kildene nevnt over, er benyttet spesifikt til årsaker der vi har funnet dataen relevant. Ettersom vi anser dataen til å ha høy reliabilitet anser vi validiteten å være høy med tanke på å presentere en oversiktlig analyse av bransjen. Det er derimot noe data som ikke har hatt direkte relevans for selve analysen, men som har vært viktig som bakgrunn for analysen.

2.3 Metode

Vi benytter hovedsakelig tre metoder for å besvare problemstillingene. Først og fremst benytter vi en deskriptiv analyse av datasettet for å hjelpe oss å identifisere kundene i de norske forbruksbankene. Deskriptiv statistikk har 2. formål. (1) undersøke hypoteser man hadde før datainnsamling, (2) undersøke om materialet kan kaste nytt lys over problemet man søker å besvare. Punkt (2) benevnes ofte som «exploratory data analysis» (EDA), altså «utforskende data-analyse». Her er hensikten å ta et første blikk på datasettet og all tilnærming av data uten å benytte formell statistisk metode som faller under definisjonen av EDA (Seltman, 2015, s. 61). Deskriptiv gjennomgang av datasettet utføres ved å se grafiske representasjoner av datasettet for å enklere summere og se frekvens-fordelingen i populasjonen. I tillegg kalkuleres utvalgsstatistikk som gjennomsnitt, avvik og skjevhet i fordelingen.

Vi benytter også datasettet som grunnlag for å gjøre en kvalitativ analyse av potensielle virkninger av reguleringer i bransjen. Kvalitativ metode blir som regel benyttet ved å fortolke empirien knyttet til intervjuobjekt, dokumentasjon eller observasjoner (Malt, 2015). Formålet er å beskrive situasjonen og drøfte potensielle effekter ved innføring av nye reguleringer.

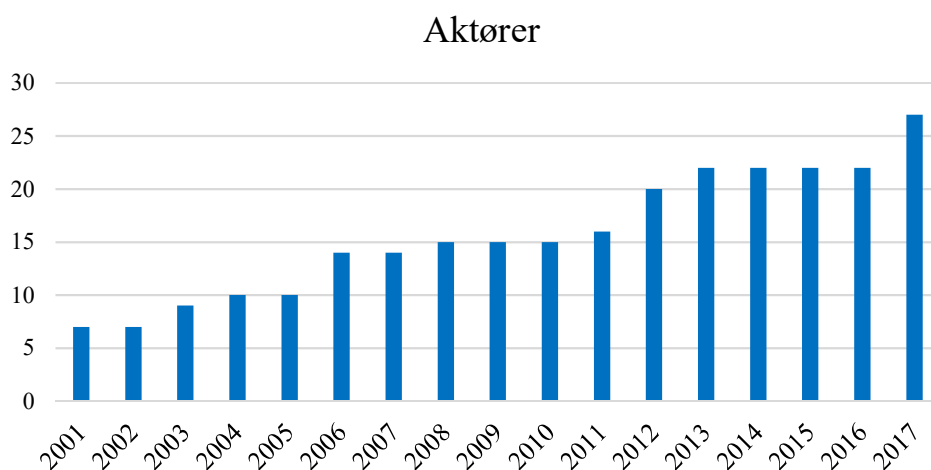
Til slutt utfører vi en kvantitativ analyse av datasettet som å besvare den andre delen av den primære problemstillingen; hvordan bankene vurderer risiko ved utstedelse av lån til sine kunder. Vi benytter først en korrelasjonsmatrise for å se samvariasjonen av variablene, før vi benytter en regresjonsanalyse på modellen vi spesifiserer (Dahlum, 2017b). Årsaken er å finne sammenheng mellom de enkelte kundekarakteristikkene og den helhetlige vurderingen av kundenes risiko. Vi vil forklare den teoretiske tilnærmingen til den kvantitative analysen nærmere under selve analysen.

3. Markedet for forbrukslån

Vi vil i dette kapitlet gi en oversikt over det norske markedet for forbrukslån, slik situasjonen er i dag, herunder presentere informasjon knyttet til de ulike aktørene som er i markedet, samt gi et overblikk over atferden til kundene i bransjen. Vi vil se på aktørenes drift, og lønnsomhet, i et historisk perspektiv. Vi ser også på flere andre økonomiske indikatorer som kan være med å forklare den sterke veksten vi har sett i markedet for usikret gjeld de senere årene. Til slutt danner vi et overblikk over gjeldende og kommende reguleringer for bransjen.

3.1 Aktørene for forbrukslån

Den sterke veksten i omfanget av forbrukslån de senere årene, har ført til flere nyetablerte aktører, som ønsker å ta del i den lønnsomheten bransjen har opplevd. Samtidig har få av de tradisjonelle bankene ønsket å allokere betydelige mengder kapital for å ta markedsandeler i det som har vært et svært lukrativt forretningsområde. Det er spekulert at en av årsakene til dette er knyttet til frykt for tap av omdømme (Finanstilsynet, 2017b). Som et resultat av dette har veksten i stor grad kommet fra de nyere og mindre aktørene, som hovedsakelig har forbrukslån som sitt primære forretningsområde. Dette er aktører med store likhetstrekk, selv om de opererer i forskjellige segmenter.

Figur 3.1: Utvikling i antall aktører som inngår i Finanstilsynets utvalg av banker og finansieringsforetak som driver med forbruksfinansiering

Kilde: (Finanstilsynet, 2017b)

Vi ser av figur 3.1 at antallet aktører i dette utvalget har vært i sterk vekst de seksten årene det har blitt rapportert. Per fjerde kvartal 2017 utgjorde utvalget 27 aktører, og er dermed omtrent fire ganger større enn ved begynnelsen av rapporteringen ved årtusenskiftet. I tabell 3.1 viser vi aktørene som er inkludert i Finanstilsynets utvalg per tredje kvartal 2017. Enkelte er primært tradisjonelle banker, andre er rene finansieringsselskaper, mens en tredje gruppe kan karakteriseres som spesialister på området, altså banker med usikrede lån som primær virksomhet.

Avida Finance	Enter Card	Nordea
Bank Norwegian	Eurocard	Oppfinans
BB Finans	Folkefinans	Santander Consumer Bank
Danske Bank	Ikano Bank	SEB Kort
Diners Club Norge	Instabank	Skandiabanken
DNB	Komplett Bank	Sparebank 1 Kredittkort
Easybank	Monobank	Sparebanken Vest
Eika Kredittbank	MyBank	Svea Finans
Ekspressbank	Nordax Bank	Resurs Bank/yA Bank

Tabell 3.1: Oversikt over institusjoner som inngår i utvalget til Finanstilsynet per 4. kvartal 2016. «Spesialister» uthevet.

Kilde: Finanstilsynet 2017b

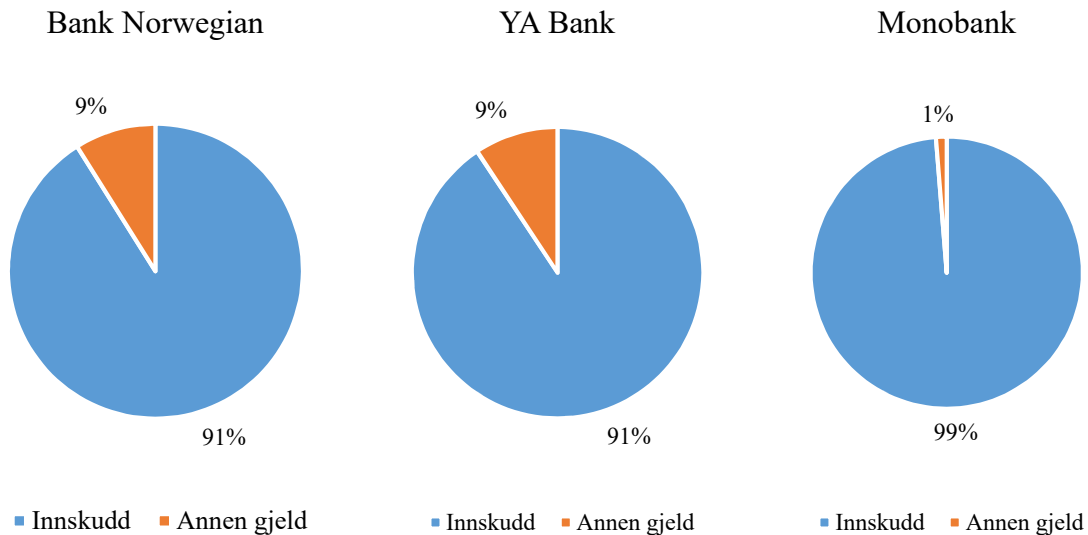
I tabell 3.1 har vi har valgt å utheve de såkalte «spesialistene». Disse finansforetakene er i bransjen som best passer oppgavens hovedfokus og har stått for majoriteten av vekst i forbrukslån de siste årene. Det største skillet mellom disse aktørene er deres opphav, samt noe avvikende forretningsstrategi. Noen eksempler er; Ikano Bank, som er eid av møbelgiganten IKEA og utgjør deres finansieringsløsning i forbindelse med kjøp i deres varehus og på nett. Komplett Bank er tilsvarende løsning for kunder som handler i nettbutikken Komplett (Komplett Gruppen eier 20 prosent av banken), og er også en betydelig aktør i forbrukslån. Bank Norwegian er delvis eid av flyselskapet Norwegian Air Shuttle (17,5 prosent per oktober 2017). Disse selskapene samarbeider tett, blant annet ved at bruk av bankens kredittkort gir såkalte «CashPoints» som kan brukes for å betale flyreiser hos flyselskapet (Bank Norwegian,

2017e). I gruppen med spesialister finner vi også de relativt nyetablerte bankene Monobank, Instabank og Easybank. Dette er banker som er startet uavhengig av andre selskaper, og som i hovedsak har gått inn på markedet for å tilby usikrede forbrukslån. Enkelte av dem har også senere valgt å starte samarbeid med andre aktører, for å komme inn på markedet for kredittkort. (Monobank, 2016)

Det er altså visse faktorer som skiller aktørene i markedet. Samtidig er det store deler av deres virksomhet som er svært lik. De er alle karakterisert av at stort sett all deres aktivitet skjer på nett, og at deres fysiske tilstedeværelse i markedet dermed er svært begrenset (ingen tradisjonelle filialer). Evalueringen av potensielle kunder utføres i hovedsak gjennom automatiserte prosesser på nett. Her er det primært vektleggingen av parameterne i lånesøknaden som skiller aktørene. De har også til felles at deres evne til vekst i all hovedsak er begrenset av tilgangen på kapital, da resten av forretningsmodellen raskt kan skaleres til nye markeder.

3.1.1 Vekst i finansiering

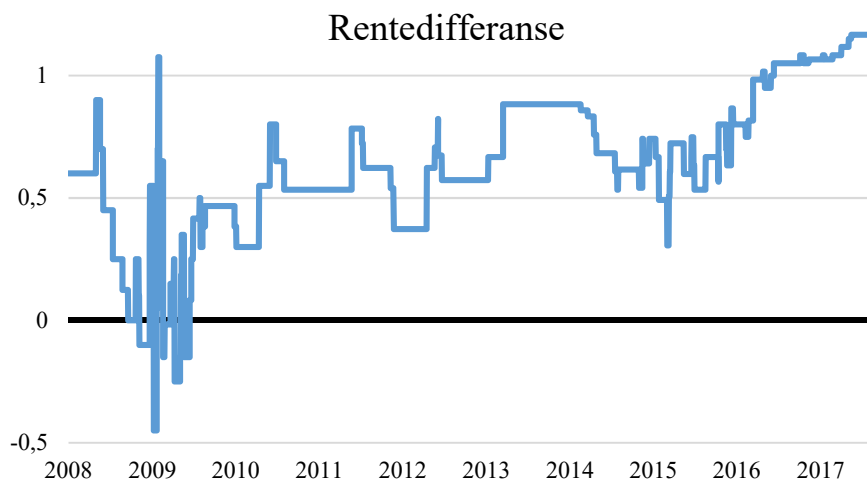
Et svært interessant moment knyttet til de forbruksbankene er at de i all hovedsak er finansiert av innskudd fra kunder. Det innebærer at når vi snakker om finansieringskostnader for disse aktørene, så består det hovedsakelig av innskuddsrenten bankene tilbyr sine kunder. I kraft av å være banker, er innskudd i forbruksbankene dekket av garantien i Bankenes sikringsfond, med helt like vilkår som de tradisjonelle bankene. Dette gjør at aktørene ikke har noen problemer med å tiltrekke seg finansiering, spesielt i et marked som de senere årene har vært preget av historisk lave renter. Mens de tradisjonelle bankene høsten 2017 tilbyr innskuddsrente på rundt 0,5-1 prosent for sine sparekontoer, tilbyr forbruksbankene en mer attraktiv rente rundt 2 prosent, med tilsvarende betingelser (Finansportalen, 2017).

Figur 3.2. Innskudd fra kunder som andel av total gjeld i Bank Norwegian, yA Bank og Monobank per 30.06.2017

Data: (Bank Norwegian, 2017b), (Monobank, 2017a), (yA Bank, 2017)

Det er flere som er skeptiske til forbruksbankenes bruk av innskudd som finansiering, og situasjonen har vært problematisert av flere. Professor ved Norges Handelshøyskole, Trond Døskeland, har flere ganger uttalt seg kritisk til hvordan sikringsordningen bidrar til at forbruksbankene får finansiering til en kostnad som ikke reflekterer risikoen av deres utlånsporteføljer. (Døskeland og Mæland, 2016). Forbruksbankenes respons er at de bidrar til å heve innskuddsrentene som tilbys i markedet, ved å presse de tradisjonelle bankene til å holde rentene høye til sine kunder (Trumpy, 2016).

Figur: 3.3: Differanse mellom innskuddsrenten (i prosent) for et utvalg forbruksbanker relativt til et utvalg tradisjonelle banker

Data: (Finansportalen, 2017)

Ved å ta gjennomsnittlig rente for tre forbruksbanker og tre tradisjonelle banker, har vi kunnet vise utviklingen i differansen mellom de to gruppene, for disse utvalgte aktørene. De tre forbruksbankene er Bank Norwegian, Monobank og Komplet Bank, mens de tre tradisjonelle bankene er Handelsbanken, SEB og Sparebanken 1 SR-Bank. Dette er en forenklet analyse, men den viser et bilde av hvordan utviklingen har vært mellom disse aktørene. For enkelte av bankene mangler det data for deler av perioden, datagrunnlaget er dårligere for starten av perioden.

I figur 3.3 viser null-aksen gjennomsnittet av tilbudte renter for de tradisjonelle bankene, mens den blå linjen illustrerer utviklingen i differansen til forbruksbankenes tilbudte rente. Modellen illustrerer hvordan de utvalgte forbruksbankene har tilbudt en betydelig høyere rente enn de utvalgte tradisjonelle bankene, i mesteparten av tidsrommet undersøkt. Gjennomsnittlig har de ligget rundt 0,6 prosentpoeng over rentereferansen til de tradisjonelle bankene. Modellen viser også en interessant trend der differansen mellom de to utvalgene har økt betydelig i senere tid. En mulig årsak til dette kan være økt konkurranse som følge av det de senere årenes nyetableringer i forbrukslånsmarkedet, men her er det vanskelig å si noe sikkert uten å ha full oversikt over flere av de store aktørene i begge segmentene.

3.2 Norske kunders bruk av forbrukslån

Vi undersøker her hvordan gjeldssituasjonen er i norske husholdninger og hvilken rolle forbrukslån har i samfunnet. Videre ønsker vi å se på andre kilders segmentering av forbrukslånskunder og hva de oppgir som deres formål med lånet. Dette gir et innblikk i hva som er utløsende årsak til at norske kunder tar opp forbrukslån og kan bidra til å se hvilke kunder som bruker denne typen finansiering.

3.2.1 Gjeld i norske husholdninger

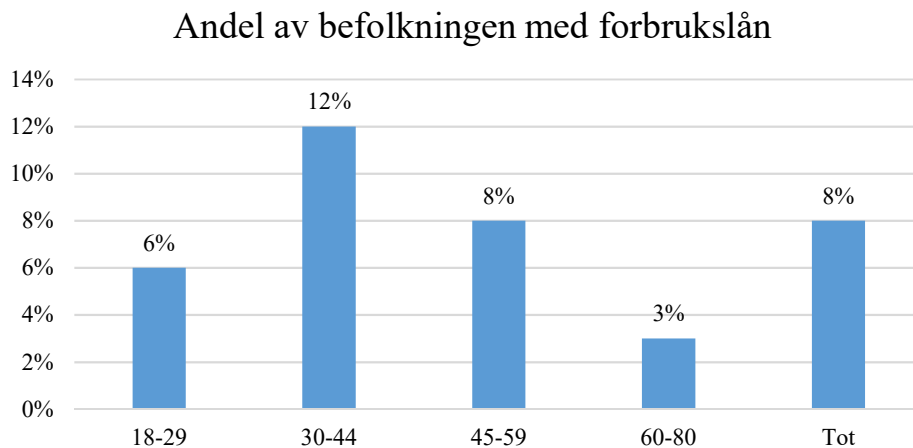
Et effektivt kapitalmarked er kritisk for et velfungerende samfunn. I dag eksisterer det et stort nettverk av banker og kredittinstitusjoner, som sammen bidrar til å dekke den voksende etterspørselen etter kapital. De siste ti årene har norske husholdningers gjeld nesten doblet seg

i størrelse og per september 2017 skyldte norske husholdninger totalt 3 200 milliarder kroner (Statistisk Sentralbyrå, 2017c). Finanstilsynet påpeker i rapporten «Finansielle utviklingstrekk 2016», at husholdningene i snitt har tatt opp boliglån som tilsvarer 323 prosent mer enn inntektene. For låntakere under 35 år er det tilsvarende tallet 371 prosent. (Finanstilsynet, 2016). Denne utviklingen har i lang tid vært i søkelyset til både medier og myndigheter. Myndighetene har i senere tid har lansert flere tiltak for å bremse denne utviklingen. Vi ser nærmere på dette i kapittel 3.5.

Mye av veksten i gjeld kan tilskrives den norske modellen, der myndighetene ønsker at så mange som mulig av landets innbyggere skal eie sin egen bolig. Dette er derimot ikke den eneste forklaringen for fremveksten av forbrukslån. Mens vi har sett en betydelig vekst i husholdningenes gjeldsgrad de senere årene, har forbrukslån blitt en enda større andel av befolkningens gjeld. Dette til tross for at gjeldsveksten i husholdningene har vært på hele 7 prosent årlig. Total kortsiktig og langsiktig forbrukslåns gjeld i Norge, er per andre kvartal 2017, 95 milliarder kroner. Med en total bruttogjeld for norske husholdninger på over 3200 milliarder kroner (Heyerdahl, 2017), innebærer det at den usikrede gjelden utgjør omtrent 3 prosent av total gjeldsbelastning. Til tross for at forbrukslån utgjør en mindre andel av den totale private gjeldsbyrden, er veksten svært sterk. Ved utgangen av første kvartal 2017 var årsveksten på hele 17 prosent, altså betydelig høyere enn veksten i øvrig gjeld (Norges Bank, 2017b)

Forbrukslånsveksten kan potensielt utgjøre et problem for norsk økonomi, til tross for den relativt beskjedene andelen den utgjør av total gjeldsbelastning. Forbrukslån er en liten andel av husholdningenes totale gjeld, men den høye rentesatsen gjør disse lånene til en betydelig andel av den totale rentebyrden. Renter fra forbrukslån anslås til å være omtrent 12 prosent av husholdningens samlede renteutgifter for første halvår 2016 (Norges Bank, 2017b).

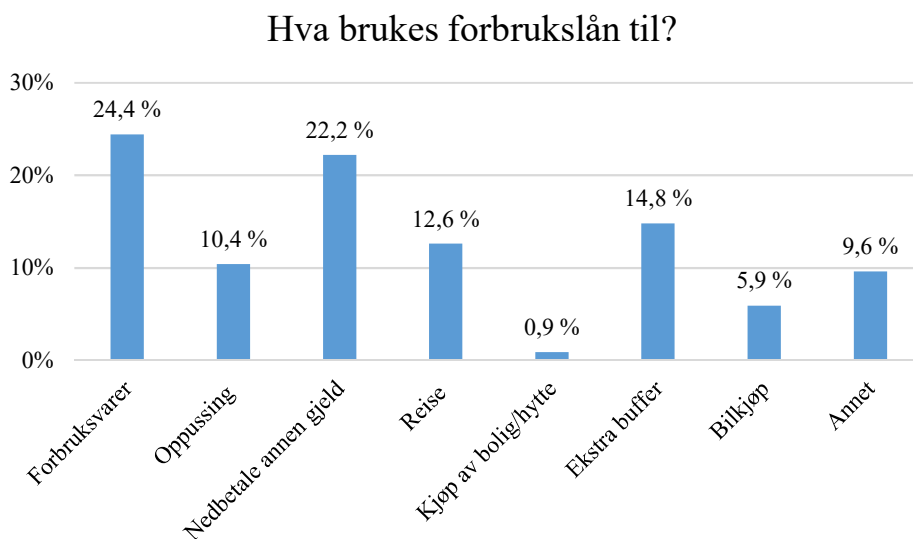
3.2.2 Bruksområder for forbrukslån

Figur 3.4: Andel av befolkningen som har forbrukslån fordelt etter aldersgrupper. Basert på tall fra 2013, 2014 og 2015.

Data: (Lavik, R., 2015)

I et forsøk på å forstå bakgrunnen for veksten i forbrukslån så ønsker vi å se hvordan kundemassen i denne lånegruppen er segmentert. Som vi ser i figur 3.4 er det i gruppen 30-44 år at størst andel har forbrukslån, der 12 prosent oppgir at de har et slikt lån. Lavest andel finner vi blant de eldre, der det av de mellom 60 og 80 år er kun 3 prosent som har forbrukslån.

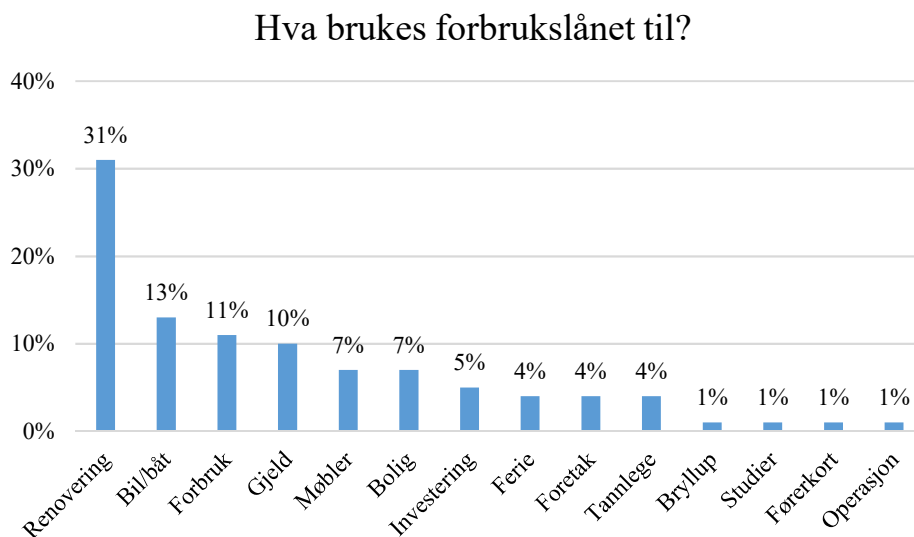

Figur 3.5: Hva blir finansiert med forbrukslån?

Kilde: (Lavik, R., 2017)

En måling av forbrukstrender utført av Randi Lavik for Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) i 2015, viser at med unntak av forbruksvarer (25 prosent) så er nedbetaling av annen gjeld, eller refinansiering, den største årsaken til opptak av forbrukslån (Lavik, R., 2017, s. 18). Rundt 23 prosent av respondentene svarer at hensikten med forbrukslånet er nedbetaling av annen gjeld. Dette er en vekst fra 2014, der 14 prosent svarte det samme. Lavik poengterer videre at det synes å være få tilfeller hvor det faktisk virker hensiktsmessig å benytte forbrukslån til å nedbetale annen gjeld (Lavik, R., 2017, s. 19). Andre formål for låneopptaket som respondentene i undersøkelsen nevner er: finansiell buffer (15 prosent), reise (13 prosent), oppussing (10 prosent) og bilkjøp (6 prosent).

SIFO sin undersøkelse om forbrukslån i den norske befolkningen viser utvikling over tid, men bør tas med forbehold da den kun baserer seg på 192 og 165 respondenter for henholdsvis 2015 og 2014. Vi benytter derfor også en undersøkelse utført av Zmarta Group for et mer representativt bilde. Zmarta er en internasjonal aktør innen låneformidling, som fra 2016 har publisert et lånebarometer for det norske markedet, basert på sine egne kundedata. Dette gir et betydelig større utvalg enn det som er presentert i SIFO sin undersøkelse, da de har en betydelig tilstedeværelse i det norske markedet.

Figur 3.6: Oversikt over bruksområder for forbrukslån blant Zmarta Group sine norske kunder.

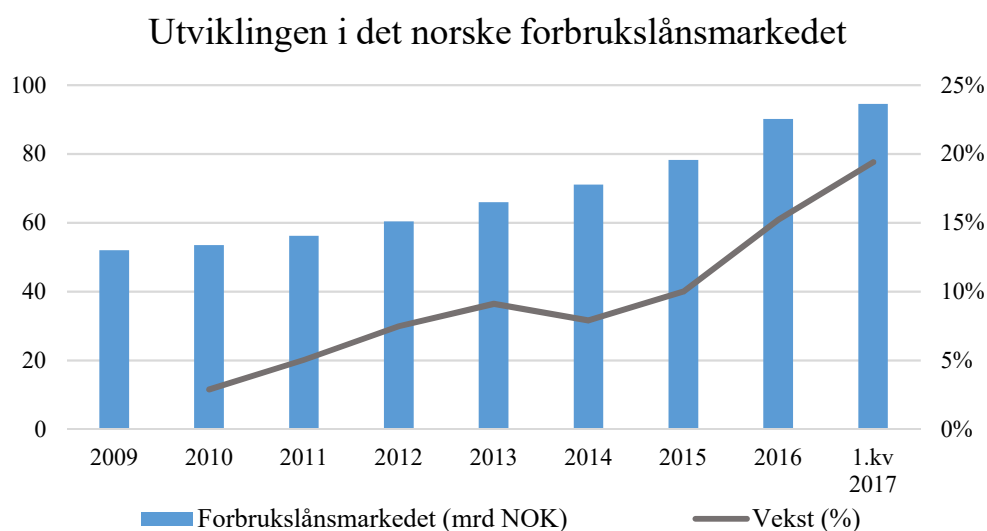
Kilde: (Zmarta Group, 2016)

Resultatene fra Zmarta viser at nedbetaling av gjeld er formålet med rundt 10 prosent av lånene, altså lavere enn de 15,6 prosentene SIFO rapporterer. Av andre interessante funn i deres undersøkelse så kan det nevnes at oppussing er den hyppigste årsaken til opptak av forbrukslån blant deres kunder (31 prosent). Listen er i stor grad ellers preget av ting som tradisjonelt er kostnadskrevende, for eksempel bryllup, møbler, ferie, tannlege og førerkort. Dette tyder på at forbruksbankene tilbyr å fremskynde aktiviteter man tidligere måtte spart til over en lengre periode.

3.3 Utvikling av markedet for forbrukslån i Norge

I denne delen ser vi nærmere på utviklingen i utvalgte makroøkonomiske størrelser og diskuterer hvilken påvirkning disse har hatt på veksten i markedet for forbrukslån. Vi benytter en rekke modeller for å drøfte utviklingen. Samtidig benytter vi oss av tidligere forskning på området, for å se hvorvidt vi kan finne noe som kan tolkes som en sammenheng.

3.3.1 Utviklingen av mengde utestående forbrukslån

Figur 3.7: Utviklingen i det norske forbrukslånsmarkedet 2009 - 1. kvartal 2017

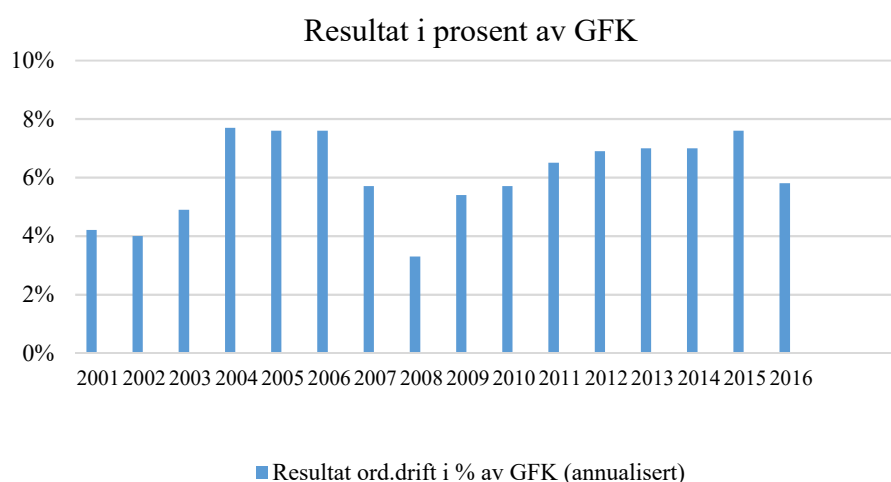
Data: Finanstilsynet (2009-2017)

Figur 3.7 viser utviklingen i utestående forbrukslån til norske kunder, fra 2009 og frem til første kvartal 2017. I 2009 var mengden forbrukslån til norske kunder på 52 milliarder norske kroner og ved utgangen av første kvartal 2017 hadde dette økt til nesten 95 milliarder kroner.

Modellen illustrerer at veksten har vært høyere i slutten av den undersøkte perioden. Fra 2015 til 2016 var veksten i utestående lån på 12 milliarder kroner, hvilket utgjorde en årsvekst på hele 15,3 prosent. Ser man på den nominelle veksten mellom 2009 og første kvartal 2017 utgjorde veksten i 2016 nesten 30 prosent. Ser man videre på tallene for første kvartal 2017 virker det som at veksten ser ut til å fortsette. Vi tolker dette som at forbrukslånsmarkedet fremdeles er preget av sterk vekst i etterspørsel.

3.3.2 Utvikling i lønnsomhet

Vi har nevnt tidligere at forbrukslånsbransjen er meget lønnsom. En av kjerneårsakene til den store veksten i aktører i markedet er den høye avkastningen som de mest profilerte bankene har opplevd. Mediene, som i sterk grad har bidratt til profileringen av aktørene, har også bidratt til å formidle hvor gunstig denne bransjen har vært for investorer. Vi ønsker å gå litt mer i dybden av utviklingen for lønnsomhet i bransjen.

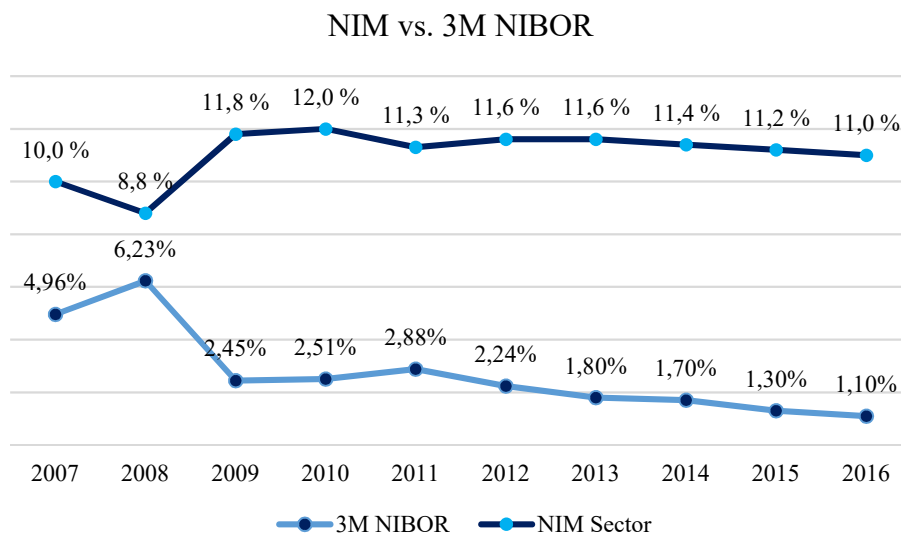

Figur 3.8: Resultat før skatt i prosent av GFK for aktørene i Finanstilsynets utvalg

Kilde: (Finanstilsynet, 2001-2016)

Gjennomsnittlig avkastning i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK) er et mål som brukes hyppig når man snakker om finansinstitusjoner og deres finansielle utvikling. For Finanstilsynets utvalg av forbruksbanker har dette tallet de siste ti årene (2006-2016) vært på 6,2 prosent. Vi ser av figur 3.8 at det har vært en svak nedgang i avkastningen etter toppåret 2015, da resultatet var 7,6 prosent av GFK. Ved å bruke egenkapitalkrav på 16,5 prosent og Bank Norwegian sin oppgitte risikojusterte kapitalandel på 70 prosent (Bank Norwegian,

2017b) vil disse tallene gi en gjennomsnittlig avkastning på egenkapitalen på rundt 40 prosent i løpet av perioden. Dette viser hvor lukrativt dette markedet har vært for investorene i bransjen, og bidrar til å forklare oppmerksomheten markedet har fått de senere årene.

Figur 3.9: Utviklingen i bankenes nettomargin (NIM) som andel av GFK, relativt til 3 måneders NIBOR

Data: (Norges Bank, 2013) (Oslo Børs, 2017) (Finanstilsynet, 2016b)

Figur 3.9 viser utviklingen i forbruksbankenes nettomargin og 3-måneders NIBOR. 3-måneders NIBOR brukes her som en illustrasjon på bankenes kapitalkostnad. Vi ser at kapitalkostnaden i perioden har vært fallende. Dette er en naturlig utvikling da vi de senere årene har hatt en nedgang i sentralbankrenten. Bankenes kapitalkostnader korrelerer i stor grad negativt med utviklingen i styringsrenten. Dette har ført til at bankenes rentemargin har stabilisert seg på et høyt nivå, mellom 11 og 12 prosent, etter 2009. Den marginale nedgangen de senere årene kan muligens tilskrives flere aktører i markedet og mer konkurranse, men her er det nok flere variabler som har spilt inn.

3.3.3 Tap og mislighold

Når vi ser på påvirkningen av markedsspesifikke variabler for forbrukslån, så vil tap og mislighold av utlånsporteføljen bidra til bildet av lønnsomheten for aktørene. Før vi ser på utviklingen av tap i bransjen ser vi nærmere på hvordan tap defineres, og hvordan tap kan knyttes til risiko.

For forbruksbankene er det en rekke risikokriterier som representerer ulike områder der bransjen er utsatt for tap. De mest relevante av disse er Kredittrisiko, Markedsrisiko og Renterisiko. *Renterisikoen* er tap som følge av endringer i underliggende markedsrente og er knyttet til forskjeller i rentebinding på virksomhetenes ulike finansielle instrumenter og produkter. *Markedsrisikoen* er den makroøkonomiske risikoen forbundet med endringer i markedspriser på renter, valuta og verdipapirer. *Kredittrisikoen* er tap som følge av bankkundernes manglende evne eller vilje til å gjøre opp for sine forpliktelser (Bank Norwegian, 2016). Den sistnevnte risikogruppen er den største årsaken til tap for finansforetakene. For å få et bilde av risiko ser vi på Finans Norge sin rapportering av forbruksbankenes årsregnskaper og deres nedskrivninger på individuelle- og grupper av utlån. De bankene som tilsynelatende påtok seg høyest kredittrisiko og som følge av dette hadde størst tap på utlån og garantier, var Bank Norwegian, yA Bank, Komplet Bank og Monobank, som alle i 2016 skrev ned verdier tilsvarende omtrent 2 prosent av GFK (Finans Norge, 2016).

Bankene har individuelle retningslinjer for styring og kontroll av kredittrisiko. Dette presenteres i deres respektive «Pilar 3 dokumenter for offentliggjøring av sentral risikoinformasjon». Disse ble benyttet som kilder for å få et bilde av tap og mislighold disse bankene har på sine utlånsporteføljer. For bankene defineres mislighold og verdifall relativt likt. Misligholdte lån defineres som «lån eller kontokreditter der låntaker ikke har betalt avdragsterminer eller renter, innen et visst antall dager etter forfall» (Bank Norwegian, 2016). Dette er mellom 75-180 dager, fra forfall for bankene vi har sett på. Der det foreligger en objektiv vurdering på verdifall for både grupper og individuelle finansielle eiendeler i form av utlån, kan bankene konstatere tap. Ved indikasjoner på verdifall beregnes nedskrivning på utlån som forskjellen mellom balanseført verdi og nåverdien av estimerte fremtidige kontantstrømmer neddiskontert med lånets opprinnelige effektive rente. Så de individuelle utlånenes beregnede verdi reduseres dermed med denne differansen. De objektive indikasjonene for verdifall omfatter: Vesentlige finansielle problemer hos debitor, betalingsmislighold eller andre vesentlige kontraktsbrudd, der det er sannsynlig at debitor vil inngå gjeldsforhandlinger, konkurs for debitor, eller reforhandlinger der utsettelse av betaling eller endring i rentesatsen er innvilget, og gir et verdifall (yA Bank, 2016).

BU = Brutto Utlån

Utgang 31.12.16 (*yA 30.09.16)

Forfalte, ikke nedskrevne engasjementer/andel av brutto utlån						
	Ikke forfalt/BU	2-30 d.**	31-60 d.	61-90 d.	<90 dager	Tot forfalt/BU
Bank Norwegian	85,3 %	6,6 %	2,2 %	0,9 %	5,0 %	14,7 %
yA Bank	76,2 %	13,7 %	3,3 %	0,9 %	5,9 %	23,8 %
Komplett Bank	75,9 %	14,1 %	2,0 %	1,4 %	6,5 %	24,1 %
Monobank	72,2 %	13,5 %	7,2 %	2,4 %	4,8 %	27,8 %

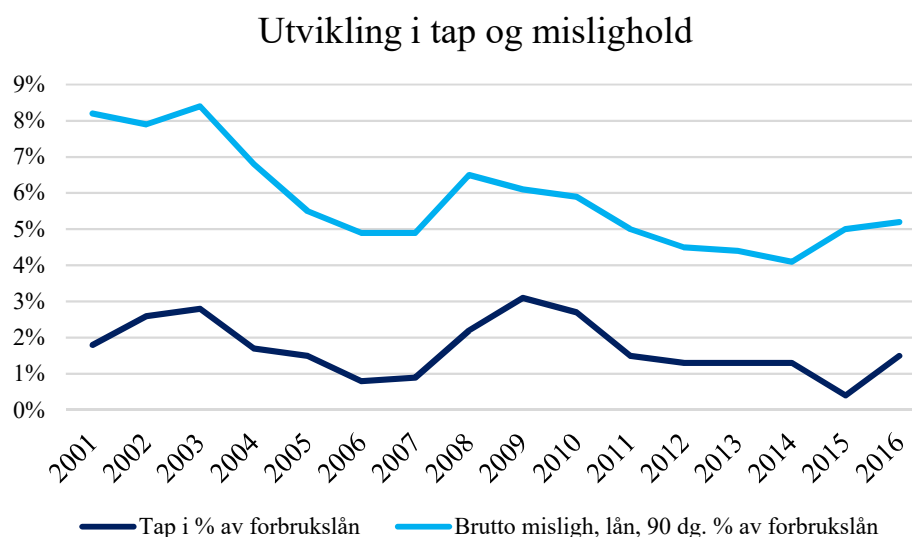
* yA oppgir tall fra utgangen av september

** Bank Norwegian benytter tidsintervallet 5-30 dager for første mislighold.

Tabell 3.2: Mislighold for tidsintervall

Data: (Bank Norwegian, 2016), (yA Bank, 2016), (Monobank, 2016a), (Komplett Bank 2016)

Hvis vi ser på prosentandelene for forfalte, ikke nedskrevne engasjementer, relativt til totalt brutto utlånsengasjement, så ser vi at store andeler av utlånsporteføljene er forfalt til betaling. Den største andelen av dette er for den første perioden og inkludert korttidsmislighold, på få dager, som ofte betales innen det forfaller med ytterligere en måned. Samtidig har alle bankene relativt høyt mislighold, i overkant av 5 prosent i snitt, på fordringer som har forfalt med tre måneder eller mer (dette gjelder for tre av bankene, mens den siste definerer mislighold for engasjementer som har forfalt med mer enn 180 dager). Dette innebærer at disse fordringene med høy sannsynlighet går til mislighold og vil medføre et verdifall. Kredittrisikoen er nettopp at utlånsengasjementene skal ende i denne kategorien og gi et objekt grunnlag for nedskrivning av verdi. I tillegg ser vi forfallstrukturen i kombinasjon med objektivt konstaterte tap i form av nedskrevne engasjementer. Bankene oppgir i sin offentliggjøring av sentral risikoinformasjon både individuelle nedskrivninger og nedskrivninger på grupper av utlån. For Bank Norwegian, yA-bank og Komplett Bank, så rapporteres samlede nedskrivninger i overkant av 3 prosent.

Figur 3.11: Utviklingen i tap og mislighold (begge deler som prosent av totale utlån) for forbruksbankene i Finanstilsynets utvalg 2001-2016

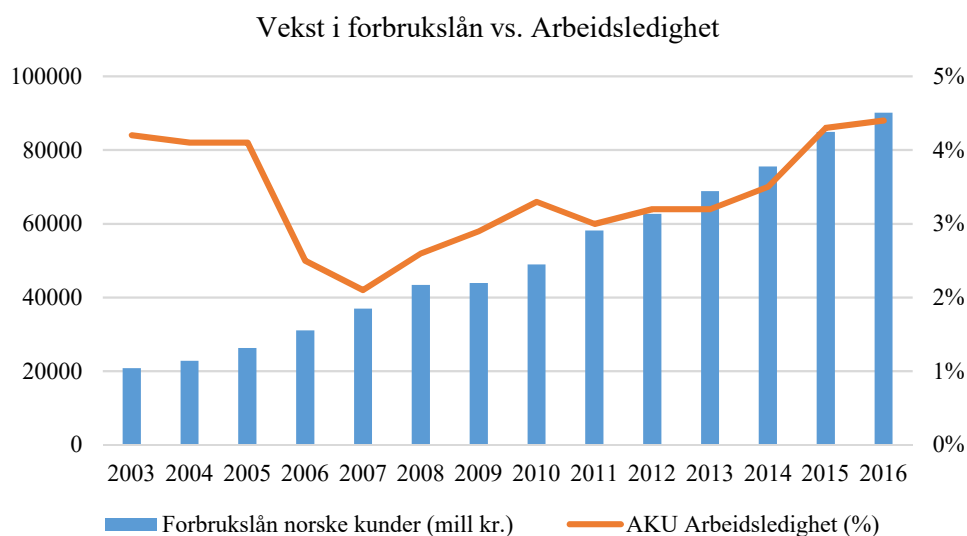
Data: Finanstilsynet, 2016

Vi ser av figur 3.11 at utviklingen i bankenes tap og mislighold har vært volatil. Tap i prosent av totale utlån nådde en topp i forbindelse med finanskrisen på 3,1 prosent. Videre ser vi også at tapene hadde en bunn i 2015 på 0,4 prosent av totale utlån. For 2016 ser vi at dette har steget sammen med misligholdene, og totale rapporterte tap var på 1,5 prosent av utlånsverdien. Bankene rapporterte samtidig at 5,2 prosent av lånene var misligholdt med 90 dager eller mer. Til tross ser vi at brutto mislighold har hatt en markant nedgang for perioden. Dette indikerer at forbruksbankene har fått bedre systemer for å kreve inn misligholdte lån og/eller at bankene har blitt bedre på å velge gode betalere. Generelt har forbruksbankene gode muligheter til å kreve inn utestående beløp gjennom tvangsfullbyrdelsesloven, men stiller bak de sikrede kreditorene i køen ved personlig konkurs, da de ikke er sikret i noe konkret panteobjekt.

3.4 Bakgrunn for vekst

For å belyse potensielle årsaker til utviklingen av forbrukslån, benytter vi nedenfor ulike modeller for å få en beskrivelse av utviklingen relativt til enkelte makroøkonomiske indikatorer vi anser som relevante.

3.4.1 Arbeidsledighet

Figur 3.12: Utviklingen i forbrukslån relativt til arbeidsledighet for perioden 2003 til 2016

Data: (Statistisk Sentralbyrå, 2017b), (Finanstilsynet, 2016b)

Figur 3.12 viser utviklingen av forbrukslån relativt til arbeidsledigheten i Norge. Vi benytter AKU-tallene fra Statistisk Sentralbyrå, da vi mener at disse gir det mest representative bildet av den faktiske arbeidsledigheten.

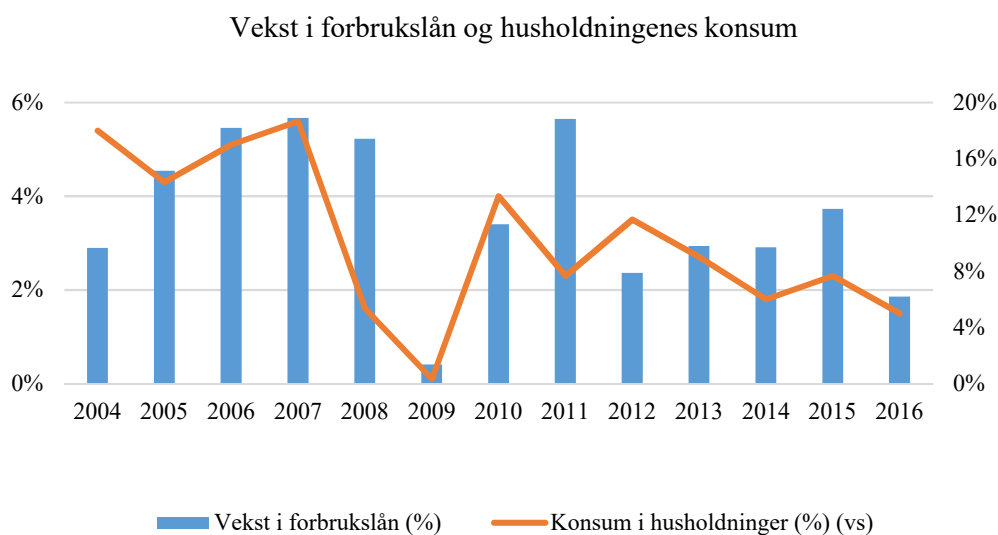
Utviklingen av arbeidsledigheten i Norge har de siste årene hatt en stigende trend. I denne perioden har arbeidsledigheten steget fra 2 prosent, før finanskrisen, til 4,4 prosent ved utgangen av 2016. Samtidig er utestående forbrukslån i Norge fordoblet. Vi har lite grunnlag for å påstå at det er kausalitet mellom utviklingen i arbeidsledighet og veksten i forbrukslånsmarkedet. Derimot vil sammenhengen gi grunnlag for spørsmål knyttet til utviklingen.

Arbeidsledighet gir en rask reduksjon i disponibel inntekt, noe som fører til et økt behov for midlertidig tilførsel av kapital for å opprettholde det tidligere konsumnivået. Motsatt, kan endrede forventninger om husholdningens inntekt innebære sterkere fokus på redusert forbruk og mer sparing.

En tidligere undersøkelse viser at økt arbeidsledighet isolert sett har en negativ effekt på tilbudet for forbrukslån (Hansen & Lillebø, s. 79., 2016). Derimot ser det ut til at denne

tilbudseffekten ikke er noe særlig sterk da figur 3.13 viser en stigende utvikling av både arbeidsledighet og utestående forbrukslån for perioden etter finanskrisen.

3.4.2 Konsum

Figur 3.13: Vekst i forbrukslån og konsum for perioden 2004 til 2016

Kilde: (Statistisk Sentralbyrå, 2016a) (Finanstilsynet, 2016b)

Figur 3.13 illustrerer sammenhengen mellom vekst i forbrukslån og vekst i konsum for norske husholdninger de siste 13 årene. Figuren gir først og fremst et bilde av at redusert vekst i konsum gir et sterkt negativt utslag på etterspørselen for forbrukslån som vi ser av ettervirkningene av finanskrisen. Samtidig ser vi at veksten av forbrukslån var 17 prosent for 2008 da konsumvekst var redusert til 2 prosent. Dette er interessant da det indikerer at forbrukslån ble benyttet i sterk grad, til tross for endrede forventninger av disponibel inntekt. Samtidig kan dette være en indikator på at forbrukslån til en stor grad ble benyttet som en buffer, som ble oppgitt som en av årsak til bruk av forbrukslån. Når vi tidligere så på bruken av forbrukslån i 3.3.2 så fremkom at en stor andel av lånene gikk til ulike typer konsum. Konsumnivå er i utgangspunktet knyttet til disponibel inntekt, mens forbrukslån tilbyr en tilførsel av disponibel inntekt ved behov. Et behov kan for eksempel være tilknyttet arbeidsledighet som nevnt ovenfor.

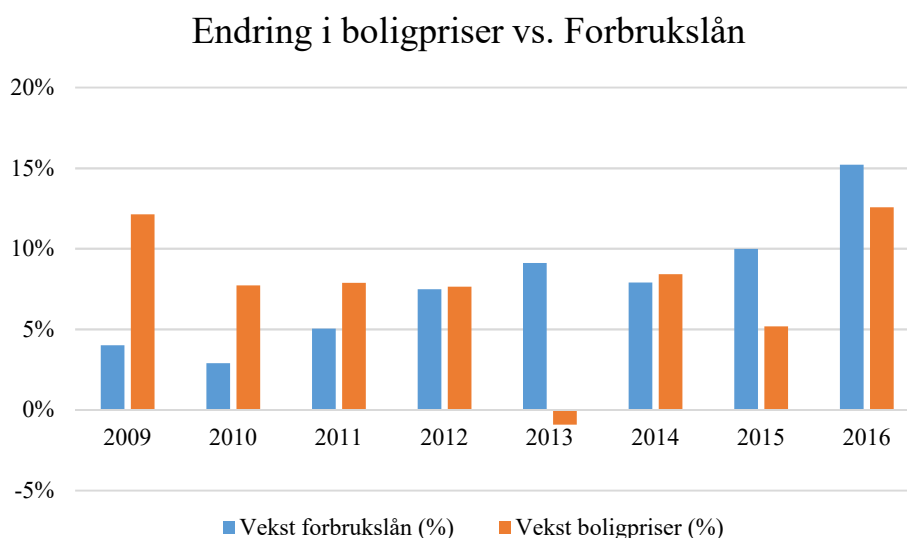
Vi ser videre i figuren at veksten i husholdningenes konsum viser en avtagende trend de senere årene. Samtidig har veksten av forbrukslån vært svært høy. Ettersom vi vet at en stor andel av

forbrukslånene går direkte til konsum, kan dette tyde på at forbrukslån utgjør en voksende andel av konsum. Det er flere mulige årsaker til hvorfor dette er tilfellet. En hypotese er at det muligens har skjedd en endring i holdninger til kreditt, og at folk nå er mer tilbøyelig til å bruke denne typen finansiering til en større andel av sine utgifter enn tidligere. Flere kredittselskaper mener å ha sett at nordmenn har blitt mer «kontinentale» i sitt forhold til å gjøre daglige kjøp på kreditt (Mikalsen, 2016).

Tidligere undersøkelse viser at, av makroøkonomiske variabler, er det BNP som har størst samvariasjon med mengde utstående forbrukslån. Det virker derfor naturlig at økt konsumet i husholdningene er sterkt knyttet til vekst i dette markedet. BNP er et aggregert mål på aktivitetsnivået i økonomien og er derfor sterkt korrelert med andre makroøkonomiske variabler utover husholdningenes konsum. Det drøftes derfor at det er vanskelig å knytte noen direkte kausal effekt til enkelte makroøkonomiske variabler fra et empirisk standpunkt, ettersom det kan ligge mer forklaringskraft bak andre variabler, som for eksempel utvikling av informasjonsteknologi (Hansen & Lillebø, s. 85., 2016).

3.4.3 Det norske boligmarkedet

I dette avsnittet ønsker vi å se på utviklingen av forbrukslån relativt til endring i boligpris. Boligmarkedet i Norge har blitt mye omtalt da prisene har vokst nesten kontinuerlig siden tidlig på 90-tallet. Det toppet seg i 2016 da den nasjonale veksten i boligpriser var nærmere 13 prosent, og på sitt høyeste i hovedstaden med 22 prosent. Det har vært mye spekulasjon knyttet til drivere i dette markedet. Mange har nevnt tilgangen til finansiering gjennom usikrede lån som et potensielt bidrag til økte priser på eiendom.

Figur 3.14: Vekst i boligpriser relativt til vekst i forbrukslån

Kilde: (Eiendom Norge, 2017)

Vi observerer i figur 3.14 at mengden forbrukslån og boligprisene har hatt generelt høy vekst i perioden. Når vi tidligere undersøkte bruksområder for forbrukslån i kapittel 3.3.2, fremkom det at hele 31 prosent av forbrukslån blir brukt på oppussing og renovering (Zmarta Group, 2016). Fredrik Mundal fra Bank Norwegian bekreftet at de så tilsvarende på sine kundeanalyser. Folk lånte «så mye de kunne» i tradisjonelle banker for å finansiere boligkjøp, for så å ta opp forbrukslån til blant annet kjøp av interiør og oppussing. I et stigende boligmarked kan man etter en slik oppussing refinansiere boliglånet, og dermed en bruke usikret gjeld som mellomfinansiering. Med en forventet kort tidshorisont på denne typen finansiering innebærer det at den totale kostnaden er relativt lav.

En annen årsak til at forbrukslån kan ha bidratt til økte boligpriser, og omvendt, er hypotesen om hvorvidt noen bruker dette som egenkapital ved kjøp av bolig. I en undersøkelse utført av Privatmegleren i 2017 fremkom det at over 5 prosent av deres kunder hadde benyttet seg av forbrukslån for å kunne dekke egenkapitalkravet som bankene stiller ved kjøp av eiendom (Hoemsnes, A., og Mikalsen, B., 2017). Tilsvarende rapporterer i underkant 1 prosent av individene i undersøkelsen til SIFO, som vi omtalte i 3.3.2, at pengene går til egenkapital for kjøp av bolig (Lavik, R., 2017, s. 18). Det har også forekommet at aktører i bransjen har markedsført lån uten sikkerhet som en mulighet til å omgå egenkapitalkravet fra myndighetene (Vedeler, 2016). Dette reiser en problematikk tilknyttet et manglende sentralt gjeldsregister der bankene ikke har hatt mulighet til å avdekke kilden til kundenes egenkapital. I disse tilfellene er man avhengig av at kunden oppgir riktige opplysninger knyttet til låneopptaket. Dette er en problemstilling som har ført til at arbeidet med et slikt register har blitt intensivert, og loven som åpner for at virksomheter kan innhente opplysninger om gjeld, på tvers av aktører, trer i kraft 1. november 2017.

Det er også mulig at det økte kravet om 15 prosent egenkapital for boliglån har bidratt til å gjøre usikret lån til egenkapital mer attraktivt. Her har retningslinjer innført av Finansdepartementet, med virkning fra og med siste kvartal 2017, blitt introdusert for å motvirke denne utviklingen. Vi ser nærmere på disse reguleringene i 3.5.6.

3.4.4 Markedsføring

Det er tidligere poengtert at de fleste aktørene i forbrukslånbransjen er såkalte «direkte banker» (banker uten fysiske filialer), som tilbyr sine tjenester hovedsakelig på internett. Én av de mest gunstige egenskapene med denne typen direkte banktjeneste er at det eliminerer høye kostnader assosiert med tradisjonelle bankfilialer. Som vi har nevnt tidligere, så gir dette nesten ubegrensede stordriftsfordeler med relativt uendrede driftskostnader. Av de primære kostnadsdriverne finner vi distribusjonskostnader. Distribusjonskostnadene drives hovedsakelig av den intensive markedsføringen som bransjen praktiserer. Aktørene tilegner seg nye lånekunder på to måter; (1) gjennom egne kanaler, eller (2) gjennom agenter.

Av Bank Norwegians totale driftskostnader, utgjorde distribusjonskostnadene 75%. Dette tilsvarte i 2016, 820 millioner kroner. Av distribusjonskostnadene var 87 prosent direkte markedsføringskostnader, og resterende 13 prosent var provisjonskostnader til agenter (Zürcher, s. 35., 2017).

Agenter er videreformidlere av låneavtaler. De opererer som en «plattform-virksomhet» der de videreformidler lån fra forretningsbankene, mot provisjon. Det har vært en stor vekst i videreformidlere av forbrukslån og noen av aktørene som har vokst frem er: Centum Finans (Zmarta group), Lendo, Dinero og Payr. Agentene gir brukerne muligheten til å sammenlikne lån fra et større utvalg forretningsbanker, der de selv kan velge det lånet med de beste betingelsene. De bidrar da med å tilføre bankene kunder, mens bankene selv kan fokusere på kjernevirksomheten. I tillegg kan agentene drive mer aggressiv markedsføring uten at dette utgjør en direkte, negativ omdømmerisiko for bankene selv.

Bankene og agentene benytter hovedsakelig internett som distribusjonskanal, men flere typer massemedier benyttes også. Markedsføringen er betydelig i størrelse og det har vært tilfeller av ulovlig markedsføring via SMS (Forbrukerombudet, 2016). Iprospect, spesialist på digital markedsføring og videreselger av Google-annonser, anslår at det annonseres for 40 millioner kroner årlig, bare på søkeordet «Forbrukslån». Den høye konkurransen har ført til at Google kan ta opptil 550 kroner, per klikk, for bankene og agentenes annonser (Vosgraff, 2016). Bank Norwegian har selv en egen ansatt med spesialfelt innen «søkemotoroptimalisering». Bank Norwegian sin intensive markedsføring har også skapt kontrovers i bransjen, der Santander-, Ikano-, Mono- og Komplet Bank samlet har gitt en klage til Næringslivets konkurranseutvalg, for Bank Norwegians kjøp av øverste plassering i Googles treffliste, selv om man søker på de andres merkenavn. (Byberg, 2017b)

Som respons på den aggressive markedsføringen, har mange forespurt strengere reguleringer for bransjen. Regjeringen innførte den 1. juli 2017 forbud mot dørsalg, men dropper forslagene om forbud mot salg på stand, telefon og brev. Det ble også forbudt for bankene å poengtere «hvor lett tilgjengelig, hvor raskt man kan få svar og hvor lett det er å søke og få innvilget usikrede lån» (Hovland, 2017).

3.5 Lovgivning og annen regulering av bransjen

I denne delen vil vi gjennomgå eksisterende og kommende lovgivning og regulering av forbruksbankene. Vi vil også se på hvordan interessenter har bidratt til utviklingen av reguleringene. Målet er å presentere faktorer som allerede påvirker bransjen, men ikke minst faktorer som i fremtiden kommer til å prege utviklingen i forbrukslånsmarkedet.

3.5.1 Gjeldsinformasjonsloven

De senere års sterke vekst i forbrukslån har gjort at flere har etterlyst virkemidler for å gi bedre kontroll over markedet. Et tiltak som lenge har vært etterspurt, både av bransjen og myndighetene, er et gjeldsregister. Tanken er at man vil gi bankene muligheten til å se om potensielle kunder tidligere har opparbeidet seg gjeld, størrelsen på denne gjelden og hvilken type gjeld det er snakk om.

I april 2017 opplyste regjeringen at den ville innføre gjeldsinformasjonsloven, med virkning fra 1. november 2017 (Barne- og likestillingsdepartementet, 2017). Formålet med loven er å gi tilbydere av usikret forbrukskreditt mulighet til å gjøre mer korrekte kredittvurderinger, samtidig som det skal hindre at forbrukere anvender usikret kreditt som egenkapital. Loven åpner for at private aktører kan søke om konsesjon til å etablere og drive et gjeldsinformasjonsforetak. Gjennom disse foretakene vil utlåner ha mulighet til å undersøke hvor mye gjeld en potensiell kunde allerede har opparbeidet seg og identifisere hvilken type gjeld dette individet har. Man vil dermed, etter innføringen, ikke være like avhengig av en kundes egne opplysninger ved lånoptak (Gjeldsinformasjonsloven, 2017).

Fredrik Mundal i Bank Norwegian sier at det uten et gjeldsregister har vært svært vanskelig for bankene å gjøre nøyaktige undersøkelser av potensielle kunders gjeldssituasjon. Manuell gjennomgang av tilgjengelig informasjon, som ligningstall, har vært måten å kunne avdekke hvorvidt kunden har unnlatt å oppgi riktig informasjon. Et eksempel han gir oss på hvordan

slike undersøkelser fungerer er ved å undersøke hvorvidt individet som ønsker lån har store fradrag for renter, og dermed muligens høyere gjeldsbelastning enn oppgitt. Han opplyser, forut for innføringen av den nye lovgivningen, at dette har vært praksis hos dem for å undersøke individer det er knyttet usikkerhet til.

3.5.2 Markedsføring

Bransjen har også sett behovet for å stramme inn på praksisen knyttet til markedsføring. Som vi beskrev i 3.5.4 har dette vært et område hvor aktørene frem til nå har brukt mye ressurser. Bransjeorganisasjonene Finans Norge og Finansieringsselskapenes Forening (FinFo) kom i februar 2017 med et regelverk som de oppfordrer sine medlemmer til å følge. Regelverket inneholder retningslinjer knyttet til bruk av agenter, merking av markedsføring og ønsket atferd mot kunden (Finans Norge, 2017a, s.1). Hensikten med bransjenormen er å sikre at:

- 1) Forbrukeren skal være godt kjent med vilkår, avtaleforhold og økonomiske forpliktelser før inngåelse av avtale om kreditt
- 2) Forbrukeren skal ikke anbefales eller motiveres til å inngå avtaler om kreditt som ikke passer forbrukerens finansielle situasjon
- 3) Markedsføring av forbrukslån og kredittkort skal ikke være aggressiv og påtrengende

Videre poengterer organisasjonen at regelverket går ut over det lovverket som i dag eksisterer for å regulere forbrukslån. Samtidig er det slik at flere av bankene i dette segmentet ikke er medlemmer av Finans Norge, og dermed ikke er pålagt å følge disse normene. Bransjeorganisasjonen sier at hvis slike aktører velger å benytte denne anledningen til å øke sine markedsandeler på bekostning av pliktoppfyllende medlemmer, bør myndighetene vurdere å gjøre de nevnte normene til konkret lovgivning (Finans Norge, 2017b). I markedet har allerede Bank Norwegian, som den største av forbrukslånsbankene, fulgt oppfordringen ved å suspendere all bruk av agenter til å formidle bankens forbrukslån (Hoemsnes, A., 2017). En av årsakene er for å få kontroll over egen markedsføring, og dermed forsikre seg om at regelverket overholdes.

3.5.3 Bankenes sikringsfond

I Norge skal alle banker være medlem av Bankenes sikringsfond (Finansforetaksloven, 2015, §19-1 - §19-4). Dagens ordning stammer fra 1961, da det ble opprettet obligatoriske sikringsfondsordninger for både sparebanker og forretningsbanker gjennom henholdsvis

spare- og forretningsbankloven. Formålet med disse fondene var å støtte medlemsbankenes virksomhet, og sikre at de oppfyller sine forpliktelser ovenfor innskyterne. Fondene ble aktuelle da bankkrisen herjet Norge på slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet. Totalt ga fondene i denne perioden 7,9 milliarder kroner i støtte og egenkapitalinnskudd til banker som opplevde problemer med å oppfylle forpliktelsene de hadde til sine kunder.

Sammenslåingen av sparebankenes og forretningsbankenes sikringsfond som følge av en lovendring 1. juli 2004 innebærer at det nå er et felles garantifond for forretningsbanker og sparebanker. Det er dette som er bakgrunnen for dagens sikringsfond. For alle banker i Norge garanterer fondet for et individs innskudd på opptil 2 millioner norske kroner, per bank. En innskyter vil derfor ha muligheten til å ha flere innskudd, i forskjellige medlemsbanker. Dermed har man mulighet til å ha samlede innskudd i norske banker som overstiger to millioner, og fortsatt være sikret av sikringsfondet (Bankenes sikringsfond, 2017).

Fondet finansieres ved at medlemmene betaler en årlig avgift, som består av summen av 1 promille av samlet garantert innskudd, og 0,5 promille av beregningsgrunnlaget for kapitaldekningskravet. I tillegg er det en differensiering av avgiften med bakgrunn i selskapets kjernekapital. Medlemmer med kjernekapital som er høyere enn åtte prosent får et fratrekk i avgiften, mens medlemmer med kjernekapital under åtte prosent får et tillegg i avgiften (Døskeland, T. og Mæland, J., 2016).

Bankenes sikringsfond har blitt kritisert for at innskuddsgarantien er uavhengig av bankenes risikoprofil. Trond Døskeland har en rekke ganger vært offentlig motstander av ordningens nøytralitet. Han har uttrykt at risikoen i forbruksbankene ikke reflekteres i avgiften de betaler sikringsfondet, og at dette fører til at staten indirekte bidrar til veksten i forbrukslån (Døskeland, T. og Mæland, J., 2016). Fordelen for forbruksbankene er med andre ord knyttet til at aktørene kan ta større risiko på deres utlånsporteføljer, og teoretisk sett oppnå høyere forventet avkastning, uten at denne risikoen må dekkes proporsjonalt med høyere innskuddsrenter. Flere tiltak er foreslått for å motvirke favoriseringen av risikable utlån, deriblant å øke avgiften mer proporsjonalt med risikoen, sette et lavere garantibeløp eller å sette et rentetak for forretningsbankenes utlånsengasjementer. Et argument er derimot at private lånekunders beskyttelse er kritisk for å opprettholde målsettingen til Bankenes sikringsfond om finansiell stabilitet. Uavhengig av bankenes risikoprofil for utlån vil dette være en risiko som i utgangspunktet tilfaller bankene og ved tilfelle der garantien utløses vil banken bli satt under offentlig administrasjon. Samtidig kan det argumenteres at

kjernekapitalkravet på 8 prosent, som er tilknyttet det risikovektede beregningsgrunnlaget, vil bidra til å hemme noe av profitabiliteten ved å tilby risikable utlån og derfor kompenserer noe for innskuddsgarantien. Vi ser nærmere på dette ved krav til kjernekapital.

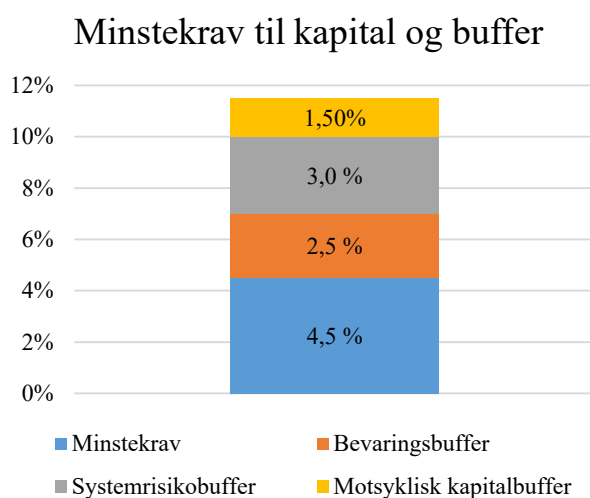
EU-parlamentet vedtok i 2014 at innskuddsgarantien skal være begrenset til 100 000 Euro (Nordstrøm, 2016). Gjennom medlemskapet i EØS vil dette være lovgivning som også vil gjelde norske banker, med det resultat at det ville omtrent halvert dagens garanti. Myndighetene har derimot arbeidet aktivt for at Norge skal få beholde innskuddsgarantien slik den er i dag. Stortingets finanskomité har poengtert viktigheten ved å sikre innskyterne og at sikringsordningen er «en av hjørnesteinene i norsk finansregulering» (Stortinget, 2013). Finansdepartementet har gjennom regjeringens hjemmeside delt en kronologisk oversikt på nær 100 tiltak som er gjort for å beholde den norske innskuddsordningen siden 2 millioner kroner terskelen ble vedtatt i 1996 (Finansdepartementet, 2016b).

3.5.4 Krav til kjernekapital

Finanskrisen var generelt destruktiv for bankers kredibilitet og det ble tydeliggjort at myndighetene hadde et preventivt ansvar for å forsikre interessenter om robustheten til bankene. Et tiltak finansmyndighetene har gjort, for å gjøre banksektoren mer motstandsdyktig mot resesjon, er å øke bankenes kapitalkrav. Globalt ble tiltaket, Basel III-avtalen, innført med gradvis virkning fra 2013. Før dette hadde spesielt europeiske banker lite formelle kapitalkrav, og det er anslått at bankene hadde rundt 4% kjernekapital før finanskrisen (Normann, T, 2017). Den reviderte Basel-avtalen skulle også bidra til økt harmonisering for den globale banksektoren. De norske bankene forholder seg til kapitaldekningsreglene «CRR/CRD IV» som er EUs tilpasning til Basel-komitéens standarder (Finanstilsynet, 2016a). Noe fleksibilitet eksisterer fortsatt på nasjonalt nivå gjennom CRD IV og tillater den enkelte tilsynsmyndighet å gjøre egne innstramminger som finnes nødvendig. Finanstilsynet har tidligere presisert at årsaker som den norske boligprisveksten, eller bakgrunnen for en mer omfattende innskuddsgaranti, tydeliggjør behovet for enkelte særnorske vurderinger.

Direktivet for kapitaldekning ble hovedsakelig innført i Norge fra 2007 i form av Basel II regelverket, og er opprettholdt gjennom det reviderte Basel III regelverket. Det var her «de tre pilarene» ble innført for forretningsbanker og øvrige finansielle foretak. *Pilar 1* er minimums- og bufferkrav for ansvarlig kapital i foretakene. Minstekravet er her størrelsen på foretakets ansvarlige kapital relativt til det risikovektede beregningsgrunnlaget. Det risikovektede

beregningsgrunnlaget er basert på foretakets individuelle kreditt-, markeds- og operasjonelle risiko. Den største andelen av beregningsgrunnlaget er kredittrisikoen, som er knyttet til aktørens utestående låneengasjementer. Av standardmetoden skal usikrede lån som hovedregel gis en risikovekt på 100 prosent, men dersom porteføljen av usikrede lån oppfyller krav så den kan defineres som massemarkedsengasjement, kan lånene risikovektes med 75 prosent. Ved anvendelse av IRB-modeller vektet objektivt målt risiko. Virksomhetene står fritt til å velge regnskapsmessig metode for å beregne det risikovektede beregningsgrunnlaget. Til sammenlikning har godt vektete boliglån risikovekt på 35 prosent (Finanstilsynet, s.13, 2017d).

Figur 3.15: Minstekrav til kapital og buffer (Pilar 1) for finansielle foretak - 2017

Minstekravet til ren kjernekapitaldekning, som illustrert i figur 3.15, er 4,5 prosent av foretakets beregningsgrunnlag. Øvrige minstekrav er, i form av bufferkravene, satt som faste satser, tilsvarende 2,5 prosent som bevaringsbuffer, 3 prosent som systemrisikobuffer og en motsyklisk kapitalbuffer. Sistnevnte skal redusere faren for redusert kredittgivning i nedgangskonjunktur og vurderes ut fra oppfattet markedsrisiko. Satsen er i dag 1,5 prosent, men er besluttet å økes til 2 prosent ved utgangen av 2017. Beslutningen fra Finansdepartementet har bakgrunn i råd fra Norges Bank, som vurderer at høy boliglånsvekst utgjør en økt risiko for den finansielle stabiliteten i Norge. Et særskilt bufferkrav på 2 prosent påløper i tillegg for finansielle foretak som ansees som systemviktige, noe som ikke inkluderer de forbruksbankene vi ser på i denne oppgaven. Som vi ser av modell 4.1 foreligger det derfor et totalt minstekrav til kapital og bufferkapital på 11,5 prosent av beregningsgrunnlaget. (Finanstilsynet, 2016a)

I tillegg til minstekravet for kjernekapital for kredittinstitusjonene, så benyttes *Pilar 2* til å gjøre en intern kapitalvurderingsprosess for å ta stilling til ytterligere behov for kapital. Det blir da tatt stilling til hvert individuelle foretaks samlede risiko og gitt en offentlig vurdering. Foretakene vil da få ytterligere krav til buffer basert på tilsynsmyndighetenes overvåking og evaluering av avvik mellom tilgjengelig kapital relativt til oppfattet risiko. Som eksempel kan vi se på Finanstilsynets pilar 2 vurdering av Bank Norwegian: «I henhold til vedtaket fra Finanstilsynet er det fastsatt på bakgrunn av bankens egen risiko- og kapitalbehovsvurdering (ICAAP), og en samlet skjønnsmessig helhetsvurdering av deres kredittrisiko, konsentrasjonsrisiko, operasjonelle risiko, forretningsmodell og markedsrisiko et minstekrav på 4,2 prosent av beregningsgrunnlaget utover minstekrav og bufferkrav. Tilleggskravet for kapitaldekning skal også dekkes av ren kjernekapital» (Finanstilsynet, 2017a).

Vedtaketets effekt fremkommer ved at det har bidratt til en tydelig nedbremsing av veksten for forbrukslån hos Bank Norwegian. I andre kvartal 2017 vokste utlånene med 1,7 milliarder kroner, en betydelig reduksjon fra første kvartal samme år, da utlånsveksten var 2,8 milliarder kroner. Selskapet har spesielt redusert veksten i det norske forbrukslånemarkedet. Fra første til andre kvartal 2017 ble veksten redusert med 48 prosent, fra 621 millioner til 325 millioner. Dette kan i stor grad tilskrives at banken omstilte seg for å møte de individuelle kapitalkravene som skulle tre i kraft i september 2017. Som følge av finanstilsynets vedtak, knyttet til pilar 2 kravet, har Bank Norwegian et krav til ren kjernekapital på 15,7 prosent (Nilsen, A. A., 2017).

Pilar 3, stiller krav til foretakenes offentliggjøring av informasjon om kapital og risikoforhold. Det siste pilarkravet skal bidra til markedsdisiplin og gir markedsaktører grunnlag for vurdere risikoprofil, kapitalisering, styring- og kontroll av risiko. Pilar 3-rapporten som leveres som en årlig «offentliggjøring av sentral risikoinformasjon», benyttes også som grunnlag for Finanstilsynets vurdering av Pilar 2 kravet som stilles.

3.5.5 IFRS 9

1 januar 2018 introduseres den nye tapsmodellen under IFRS 9 (Finansdepartementet, 2017). Dette vil erstatte dagens lovverk som praktiseres gjennom IAS 39. Overordnet vil overgangen til de nye reglene under IFRS 9 påvirke bankene, da de må endre sin praksis for rapportering av verdien på deres engasjementer. IAS 39 benytter seg av den såkalte «incurred-loss-modellen» (inntrådt tap-modell). Det innebærer at det må ha oppstått en objektiv tapshendelse for at man skal kunne nedskrive finansielle eiendeler (Herzog, H og Kværum, O., 2003).

Overgang til nye regler i IFRS 9 vil i praksis innebære at man skal avsette for forventet tap basert på relevant informasjon som er tilgjengelig på tidspunktet for rapportering, herunder historisk, gjeldende og fremtidig informasjon (Deloitte, 2016). Det stilles i dag ingen krav tilknyttet begrepet «objektiv tapshendelse» og bankene står dermed fri til å selvstendig vurdere nedskrivning av tap. Eksempelvis ser vi at fire av de mer profilerte forretningsbankenes definisjon av mislighold varierer mellom 75 og 180 dagers forfall av avdragsterminer og renter (se kapittel 3.4.3). En effekt av IFRS 9 er dermed at loven fremskynder rapporteringen av tap i regnskapet. I tillegg vil fremtidige *forventninger* til tap bli inkludert i beregningene. Summen av dette gjør at man forventer at tapsavsetningene vil øke ved innføring av IFRS 9, sammenlignet med dagens system i IAS 39. I en undersøkelse utført i 2016 av European Banking Authority, svarte bankene at de i gjennomsnitt forventet en 18 prosent økning i nedskrivningene ved innføring av IFRS 9 (European Banking Authority, 2016, p. 8). Flere av selskapene vi har analysert har i sin kommunikasjon med markedet de senere årene antydnet det samme, altså at ved overgang fra en inntrådt tap-modell til en forventet tap-modell, så vil man se en endring i nedskrivninger av utlånsporteføljen, i forhold til nåværende praksis på dette området (Bank Norwegian, 2017a, p. 7)

Vi har tatt kontakt med noen av aktørene i bransjen for å høre hvordan de ser på innføringen av den nye modellen. Vårt inntrykk er at de stiller seg generelt positive til overgangen. Fredrik Mundal, markedsdirektør i Bank Norwegian, sier at de ser det som spennende at man ved innføringen av de nye reglene får mer fastsatte spilleregler for hvordan man rapporterer på dette området. Hans inntrykk er at mens dagens system åpner for subjektive vurderinger, vil IFRS 9 gjøre at man får et mer objektivt system for vurdering av tapsavsetninger. Han forventer at det etter innføringen vil være enklere å sammenligne tapsinformasjon på tvers av de ulike aktørene.

Det har vært spekulert fra flere hold om innføringen av det nye systemet vil utløse «tapsbomber» blant aktører som driver med forbrukslån. Tanken er at aktørene har unngått å tapsføre lån under IAS 39, da det ikke har oppstått en såkalt objektiv hendelse, og at man under IFRS 9 i flere tilfeller vil måtte tapsføre engasjementene (Trumpy, J., 2016). Flere av aktørene i bransjen har begynt å forberede seg på innføring av IFRS 9 ved å selge unna porteføljer med tapsutsatte lån. Interessant nok har Bank Norwegian og Komplett Bank begge opplevd å få høyere pris ved salg av disse engasjementene enn verdien som var bokført i deres regnskaper. Dermed har de etter disse transaksjonene kunnet tilbakeføre deler av sine tidligere avsetninger for tap (Havnes, H., 2017) (Byberg, Ø., 2017a). Dette brukes som et argument for at bransjen

under dagens regler har vært tilsynelatende gode på å vurdere verdien på disse lånene, og at de nye reglene dermed ikke vil føre til den store omveltningen som mange har hevdet.

3.5.6 Finanstilsynets retningslinjer for forbrukslån

I juni 2017 introduserte Finanstilsynet retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for forbruksbankene. Retningslinjene vil være gjeldende fra og med fjerde kvartal 2017. Tilsynet begrunnet tiltakene på følgende måte:

«Norske husholdninger har høy og økende gjeldsgrad, og mange enkelthusholdninger har svært høy gjeld. Forbrukslån (lån uten sikkerhet) utgjør fortsatt en liten del, om lag 3 prosent, av husholdningenes samlede gjeld, men veksten i slike lån er meget høy [...] Utviklingen er urovekkende. Finanstilsynet har derfor funnet det nødvendig å fastsette retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for forbrukslån. Retningslinjene skal bidra til forbrukerbeskyttelse ved å redusere faren for at lånekunder påtar seg gjeldsforpliktelser som de senere ikke er i stand til å betjene, samt bidra til solide finansforetak.» (Finanstilsynet, 2017c).

Disse retningslinjene vil gjelde for alle norske foretak som driver finansiell virksomhet, samt de norske filialene av utenlandske finansforetak, og stiller primært krav til vurdering av kunders betjeningsevne, samlede gjeld og avdragsbetaling (Finanstilsynet, 2017c):

- 1) Foretakene skal beregne kundens evne til å betjene lånet basert på kundens inntekt, utgifter og all gjeld. Ved beregningen skal det legges inn en renteøkning på minst 5 prosentpoeng på kundens samlede gjeld. Lån bør ikke innvilges dersom kunden ikke er i stand til å dekke normale livsoppholdsutgifter etter en slik renteøkning.
- 2) Finansforetak bør ikke innvilge forbrukslån som innebærer at lånekundens samlede gjeld utgjør mer enn fem ganger brutto årsinntekt.
- 3) Låneavtalen bør inneholde krav om avdragsbetaling og lengste løpetid. Det bør ikke innvilges lån med løpetid over 5 år. Rammekreditter som er fullt opptrukket, bør konverteres til nedbetalingslån.

Finansforetakene skal rapportere etterlevelse av retningslinjene til styret og retningslinjene vil bli lagt til grunn for Finanstilsynets oppfølging fra og med fjerde kvartal 2017. Liknende retningslinjer eksisterer allerede for lån med sikkerhet i bolig, gjennom boliglånsforskriften av 1. januar 2017 (Finansdepartementet, 2016a). Dette gjelder blant annet regelen om at samlet

gjeld ikke skal overstige fem ganger brutto årsinntekt, samt begrensning av avdragsfrihet på lån. Som vi tidligere har vært inne på, så kan det ha virket som om myndighetene har fokusert primært på å hemme boligveksten ved å prioritere reguleringer for boliglån. Dette kan ha vært noe av årsaken til veksten vi har sett i forbrukslån ettersom det blant annet har virket som et substitutt for egenkapital til bolig. Ved å innføre disse retningslinjene også for forbruksbankene håper man å få en reduksjon i den sterke veksten som markedet har opplevd de senere årene.

4. Hvem er kunder i norske forbruksbanker?

Vår primære problemstilling er todelt. Vi ønsker først og fremst å identifisere låntakerne av forbrukslån. En måte vi prøver dette, er å undersøke individene i datasettet med deres individuelle karakteristikk og se om det er mulig å danne et bilde av den typiske låntaker. Basert på at produktet som tilbys er kapital, som er et homogent produkt, gjør vi en viktig forutsetning ved at forbrukslånsmarkedet er relativt likt for hele bransjen. En annen forutsetning vi gjør er at vilkårene som leveres, og kundegruppene, er relativt like for de aktørene som har forbrukslån som sin primære virksomhet.

Vi har mottatt to datasett fra samme bank. Det ene består av bankens totale utlån i en nærliggende periode. Datasettet fra denne perioden inneholder 3436 innvilgede forbrukslån. Det andre datasettet består av bankens totale antall innskuddskunder, og informasjon om disse individene. Videre vil vi benytte denne dataen for å analysere karakteristikk ved disse kundene.

4.1 Beskrivelse av datasettet – utlånskunder

Datasettet består av alle de individuelle forbrukslånene banken har utstedt i en nærliggende periode. De variablene vi har fått er bestemt av (1) det vi uttrykte interesse for til banken, og (2) hva banken var villig til å dele uten at det gikk på bekostning av deres taushetsplikt og deres konkurransesensitive data. Geografisk data var blant variablene vi ikke fikk tilgang til, da banken vurderte at dette i noen tilfeller kunne gjøre det mulig å identifisere låntakerne. Variablene som er inkludert i datasettet kan deles inn i tre kategorier. Den første kategorien er knyttet til låntakers *finansielle stilling*. Variablene er låntakernes oppgitte bruttoinntekt, formue og gjeld ved inngåelse av låneavtalen. Denne informasjonen gir oss et grunnlag for å kunne se hvilken påvirkning disse variablene har på de betingelsene som blir inngått for hvert enkelt utlån.

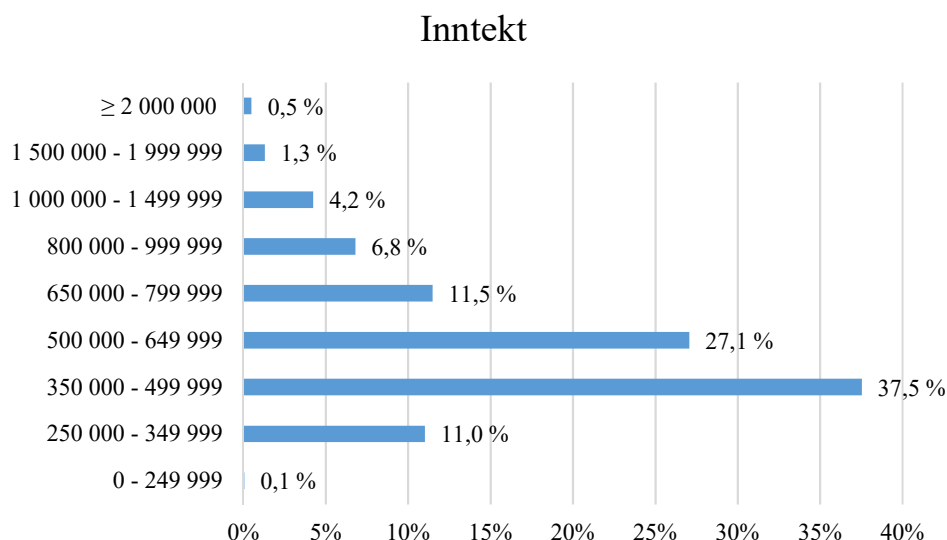
Den andre kategorien er låntakers *personlige karakteristikk*. Dette er generelle sosiodemografiske forhold knyttet til hver låntaker. De karakteristikkene vi har tilknyttet hvert enkelt individ er: alder, kjønn og sivilstatus. Denne informasjonen er grunnlaget vi har for å kunne segmentere låntakerne og se om en typisk låntaker kan identifiseres.

Den tredje, og siste kategorien, består av informasjon knyttet til *lånebetingelser*. Dette er data knyttet til: lånebeløpet som er søkt om, det faktiske lånebeløp som blir innvilget, hvilken nominell rentesats som har blitt fastsatt, løpetid for lånet og avdragsfrihet. I de fleste forbruksbankene tilbys det avdragsfrihet for en periode av løpetiden, gjerne mellom 6 og 60 måneder. I denne kategorien finner vi også informasjon om hvorvidt lånet er innvilget med kausjonist, her kalt «medlåntaker». Vi ønsker å inkludere denne variabelen da vi mistenker at dette ville ha stor betydning for renten som tilbys kunden. Vi har dessverre ingen informasjon om kausjonisten selv, da banken mente at det ville ta for lang tid å strukturere i et datasett.

4.1.1 Låntakernes finansielle stilling

Inntekten vi får oppgitt er tall som låntaker selv har rapportert og vi antar at dette gir en tilnærmet riktig beskrivelse av årlig bruttoinntekt. Til tross for at opplysningene er gitt av lånesøkerne selv, har de finansielle opplysningene i flere tilfeller blitt verifisert gjennom kontroll av likningstall og kredittsjekk.

Vi finner at gjennomsnittlig årlig inntekt for forbrukslånskundene i 2016 er 566 000 kr. Til sammenlikning ser vi at dette er betydelig høyere enn gjennomsnittlig årsinntekt i Norge, som i 2016 var på 447 000 kroner (Statistisk Sentralbyrå, 2017d). Dette er i tillegg høyere enn gjennomsnittlig årslønn i Norge, som i 2016 var på 519 600 kr (Statistisk Sentralbyrå, 2017a). En viktig forskjell mellom disse tallene er at gjennomsnittlig årslønn er beregnet for fulltidsstillinger, der heltidsekvivalenter er benyttet for deltidstillinger for å gi et mer sammenliknbart grunnlag (Statistisk Sentralbyrå, 2017a). Vi anser gjennomsnittlig årsinntekt som det beste sammenlikningsgrunnlaget, da den er umodifisert og representerer en større andel av den norske befolkningen. Dette er interessant da det gir oss en overordnet indikasjon på den finansielle stillingen bankens kunder befinner seg i, og hvilken betjeningsevne de kan forventes å ha i fremtiden. Mer spesifikt viser det at forbrukslånskundene faktisk er i et relativt høyt inntektssjikt. Vi ser at den gjennomsnittlige forbrukslånstaker har hele 27 prosent høyere årlig bruttoinntekt enn gjennomsnittet for norske lønnstakere. Av bankens innvilgede utlån er det 65 prosent som rapporterer bruttoinntekt over gjennomsnittet. Dette bryter med en stereotypi om forbrukslånskunder, at de økonomisk stiller svakere enn majoriteten av samfunnet.

Figur 4.1: Oversikt over kundenes inntekt ved låneopptak

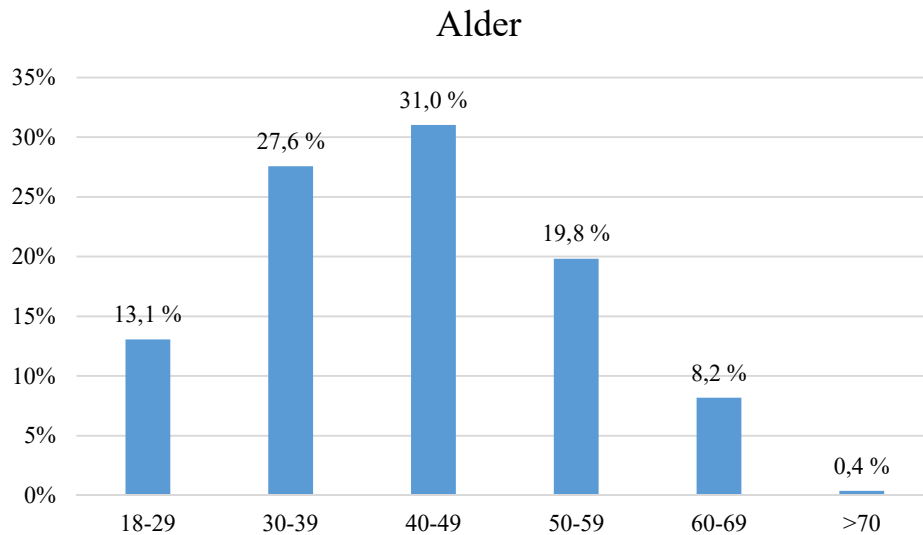
Når vi ser på fordelingen av inntekt blant bankens kunder får vi et bilde av at det er mange låntakere med høy lønn som bidrar til å øke gjennomsnittet i datasettet. Av låntagerne i vårt utvalg er det omtrent 5 prosent som opplyser å ha årlig inntekt på 1 million kroner, eller mer. Samtidig er det størst andel av låntakerne som rapporterer lønn rundt det nasjonale gjennomsnittet, mellom 350 000 og 500 000 kroner.

Omtrent 17 prosent av individene i utvalget har opplyst at de har formue. I gjennomsnitt har de oppgitt at de har eiendeler til en verdi av 870 000 kroner. Gjennomsnittet gir et lite representativt bilde av kundenes finansielle stilling, da det er noen uteliggere i datasettet som rapporterer svært høye tall. Herunder, en gruppe med formue på mer enn en million kroner. Av totalt antall kunder utgjør disse 3 prosent.

Ved undersøkelse av kundenes gjeld ser vi at 7 prosent er gjeldfrie før låneopptaket. Resterende kunder har gjennomsnittlig 1,37 millioner i gjeld. Dette betyr at kundene har over dobbelt så mye gjeld som bruttoinntekt, noe vi skal komme nærmere tilbake til under analyse av kundenes gjeldsgrad, i kapittel seks.

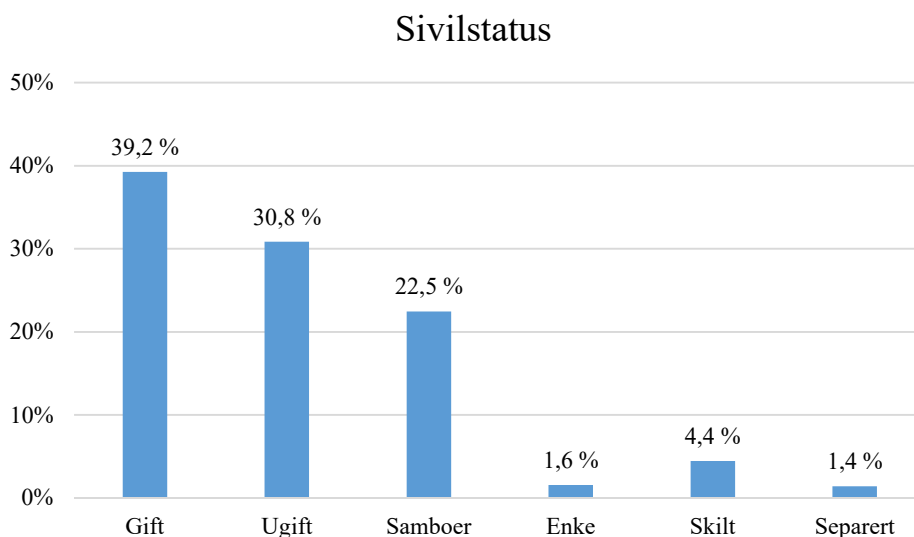
4.1.2 Låntakernes karakterestikker

For å få bedre forståelse for hvilke individer som tar opp forbrukslån så betrakter vi nedenfor den personspeifikke informasjonen vi har for låntakerne.

Figur 4.2: Distribusjon av alder for kundene

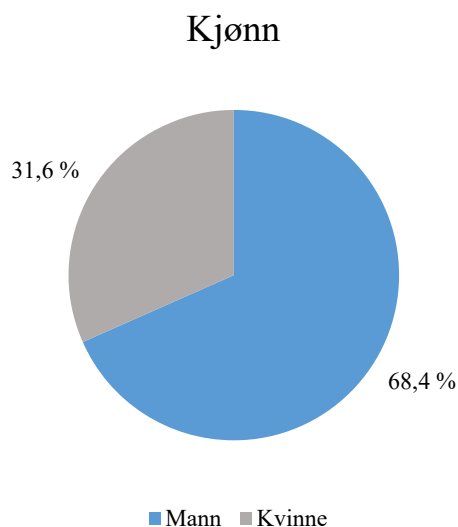
Når vi først ser på lånekundenes alder så finner vi at den gjennomsnittlige forbrukslånekunden er 43 år gammel. Når vi ser fordelingen av lån relativt til alder på låntakerne så ser vi at den største andelen kunder er mellom 40-49 år. Videre er nærmere 13 prosent av låntakerne i gruppen under 30 år, mens kun 2 prosent av lånene er bevilget til individer i motsatt ende av skalaen, over 67 år.

Figur 4.3: Oversikt over kundenes oppgitte sivilstatus ved lånesøknad

Når det gjelder sivilstatus skiller ikke låntakere i forbruksbanker seg i nevneverdig grad fra resten av samfunnet. Den største andelen av låntakerne er gift eller oppgir at de har en samboer.

Under 1/3 av kundene rapporterer at de er ugift. Den største av de mindre gruppene er skilte, og består omtrent av 4,5 prosent av utvalget. Et interessant funn tilknyttet sivilstatus er at av de som benytter kausjonist for å ta opp lån i banken, så er 92 prosent gift eller samboende.

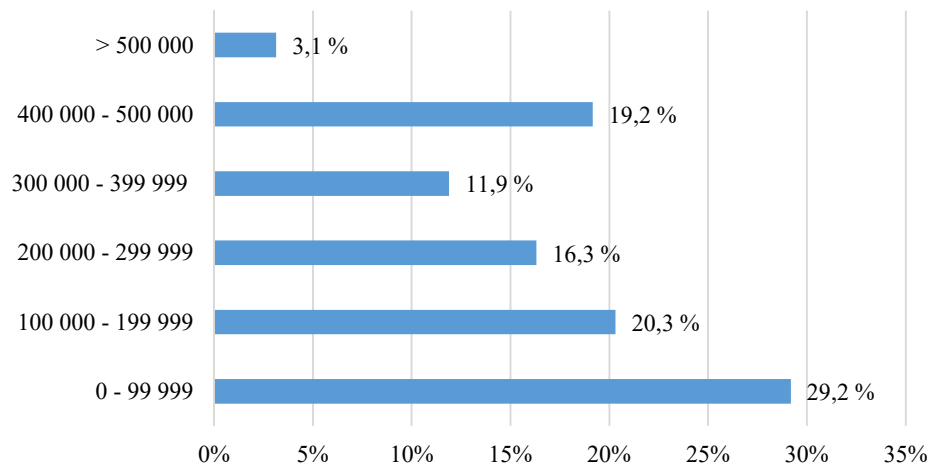
Figur 4.4: Andel av kunder etter kjønn

Går vi videre til å se på kjønnsfordelingen er det tydelig at det er en stor overvekt menn som har fått innvilget forbrukslån. Blant bankens kunder representerer kvinner under 1/3 av utlånene vi har sett på. Det er flere mulige forklaringer på dette. En av dem er at menn tradisjonelt har hatt et overordnet økonomiske ansvar i familien, og at kvinner heller tar en uformell medlåntaker-posisjon, gjennom samboerskap og ekteskap (Solberg, 2016). En annen forklaring kan være at primært menn er kjøperne av objekter som ofte finansieres med forbrukslån, som bil, båt, stereoanlegg etc. Dermed får vi en skjevhet i kjønnssegmenteringen, som muligens er mer nyansert enn det ser ut som.

4.1.3 Lånebetingelsene

Til slutt ser vi på lånebetingelsene. Ordinære lånebeløp for forbrukslån ligger mellom 10 000 og 500 000 kroner for de fleste aktørene i bransjen. Det gjennomsnittlige innvilgede lånebeløpet i datasettet vårt er 225 000 kroner.

Lånebeløp

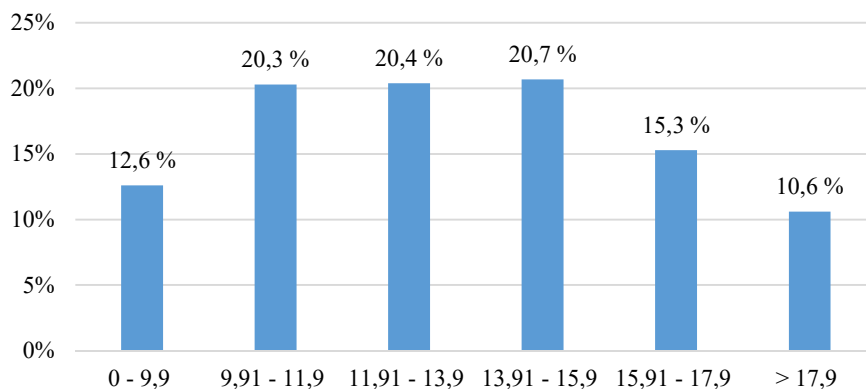

Figur 4.5: Andel av lån relativt til størrelse

Vi ser av figuren at nesten halvparten av forbrukslånene utstedt i perioden, er på beløp under 200 000 kroner. Av dette er omtrent 60 prosent under 100 000 kroner. Omtrent 10 prosent av utlånene i perioden er på 500 000 kroner, hvilket i utgangspunktet ansees som maksimalt forbrukslån. Vi observerer samtidig at 3,1 prosent av lånene utstedt i tidsrommet er høyere enn dette, opp mot 700 000 kroner.

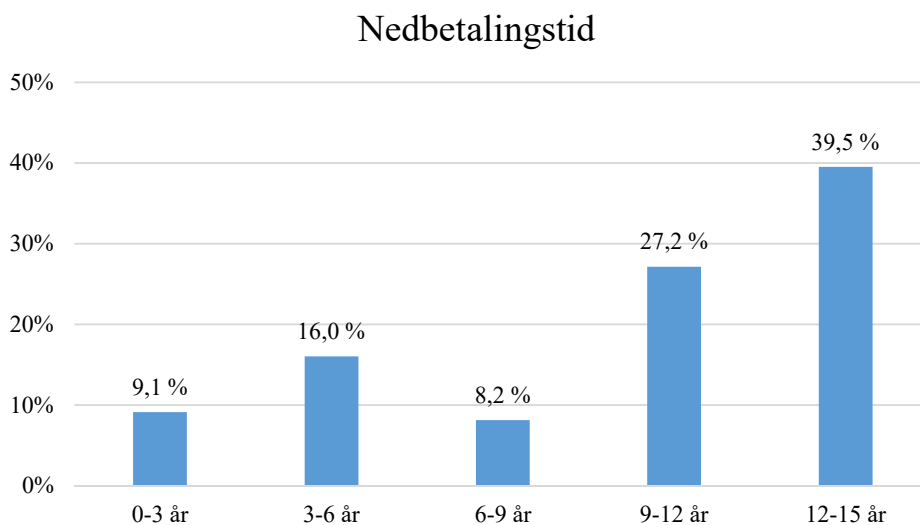
I tillegg til det innvilgede lånebeløpet har vi også informasjon om det opprinnelige beløpet kunden har søkt om. Det er naturligvis enkelte avvik der låntakerne har fått innvilget mindre beløp enn hva de i utgangspunktet søkte om. Kanskje noe mer overraskende har en del kunder fått innvilget større lån enn de i utgangspunktet søkte om. Vi kommer nærmere tilbake på disse avvikene senere.

Avtalt rente

Figur 4.6: Hyppighetsfordeling av kundenes nominelle rente

Rentefordelingen viser vår inndeling av renten med 2 prosentpoeng intervall på X-aksen, mens andel kunder beskrives i prosent på Y-aksen. Gjennomsnittlig nominell utlånsrente banken har for sine lån er ca. 13,9 prosent, men er relativt jevnt fordelt på de ulike intervallene vi har definert. 3,8 prosent av lånene er bevilget til maksimal rentesats. Av totale utlån har kun 1,3 prosent den laveste renten banken reklamerer med. Dette er interessant da dette er renten mange banker bruker i sin markedsføring. Dette gir oss et signal om at slik markedsføring nok i flere tilfeller kan sies å være misvisende, da den virker å være uoppnåelig for store deler av kundemassen.

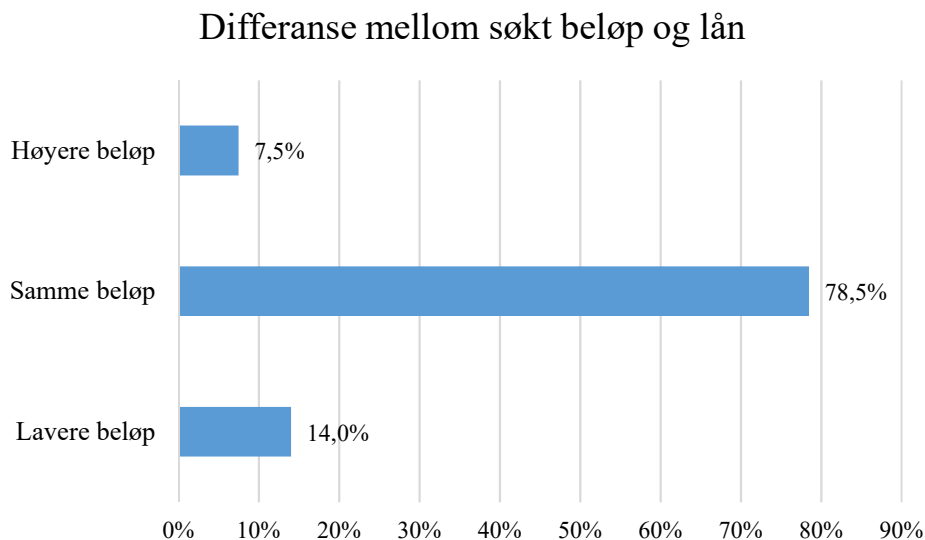

Figur 4.7: Oversikt over avtalt nedbetalingstid på bankens utlån

Nedbetalingstiden for forbrukslånene i datasettet varierer mellom 12 og 180 måneder. Den gjennomsnittlige nedbetalingstiden er på 124 måneder, som tilsvarer i overkant av 10 år. Det fremkommer i figur 4.7 at mesteparten av lånene er satt til de lengste nedbetalingstidene. Mer enn 1/3 av alle lånene har maksimal løpetid. I kommunikasjon med bransjen har vi fått indikasjon på at kundene velger lang betalingstid for å få lav likviditetsbelastning, og at tilbakebetalingstiden i gjennomsnitt er betydelig lavere enn innvilget nedbetalingstid. I tillegg har nesten 25 prosent av låntakerne fått avdragsfrihet for en periode av lånet. I de fleste bankene som spesialisere seg på forbrukslån kan man søke om avdragsfrihet inntil 5 år. For de fleste av individene med avdragsfrihet i vårt utvalg, har de fått innvilget avdragsfrihet for det første året.

4.1.4 Avvik fra ønsket lånebeløp

I datasettet har majoriteten av kundene fått innvilget et lån tilsvarende beløpet de har søkt om, mer spesifikt 78,5 prosent. Resten fikk tilbud om, og innvilget, et beløp som enten er høyere eller lavere enn det de søkte om i utgangspunktet. Vi ønsker her å se litt nærmere på tilfellene der det er differanse mellom omsøkt beløp og lånebeløp.

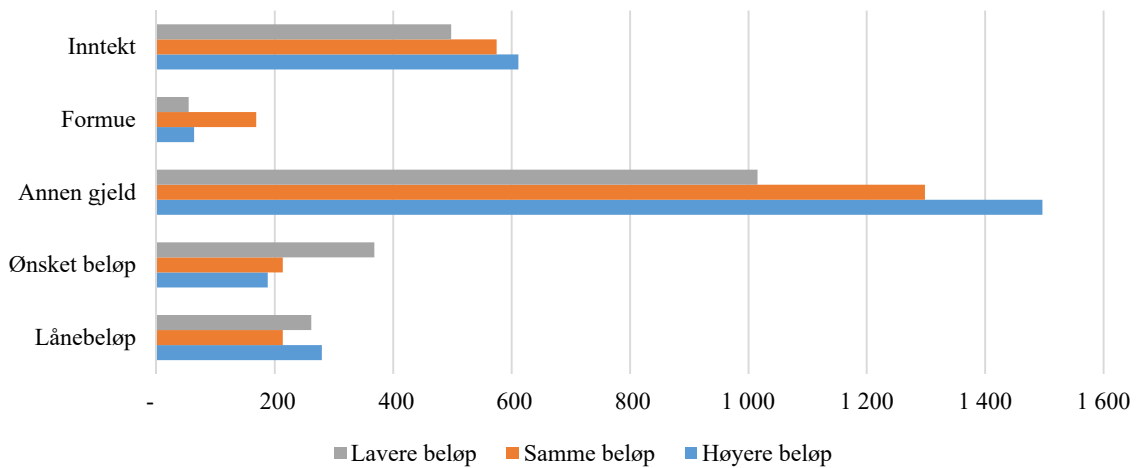

Figur 4.8: Andelen som får utbetalt høyere, lavere eller samme beløp som de har søkt om

Vi ser at 7,5 prosent av kundene endte opp med å ta opp et høyere lån enn de søkte om. Gjennomsnittlig søkte individene i denne gruppen om lån pålydende 187 000 kroner, men endte med å få et lån på 280 000 kroner i gjennomsnitt. Dette innebærer en gjennomsnittlig økning på 50 prosent for opprinnelig søkt beløp.

Samtidig fikk 14 prosent av kundene tilbud om, og aksepterte, et lavere beløp enn de i utgangspunktet søkte om. I denne gruppen var gjennomsnittlig ønsket lånebeløp 368 000 kroner, mens innvilget beløp var 261 500 kroner, som er 30 prosent lavere enn ønsket beløp.

Finansiell informasjon relativt til lånedifferanse

Figur 4.9: Finansiell informasjon fordelt etter innvilget lånebeløp relativt til ønsket lånebeløp. Alle tall i 1000 NOK

Vi ser av figur 4.9 at kundene som har fått mer lån enn de opprinnelig søkte om, er de som i utgangspunktet hadde gjennomsnittlig lavest ønsket beløp i søknaden. Dette er muligens en indikator på bankens evne til å drive «mersalg» mot kunder som ansees som lukrative. Vi ser videre at denne gruppen har høyest inntekt og høyest gjeld. Det er ingen større forskjell mellom formuene til de to gruppene. Banken opplyser om at standard praksis er at kunden får et tilbud med lånebetingelser, til opprinnelig søkt beløp, i tillegg til at de tilbyr et maksimalt beløp kunden kan låne.

	Nedbetalingstid	Samboende	Avdragsfrihet	Medlåntaker	Alder	Rente
Høyere beløp	131,3	62 %	6,9	14 %	43,5	13,9
Lavere beløp	147,3	59 %	5,3	12 %	42,1	14,5
Samme beløp	118,7	62 %	4,3	12 %	43,1	13,8

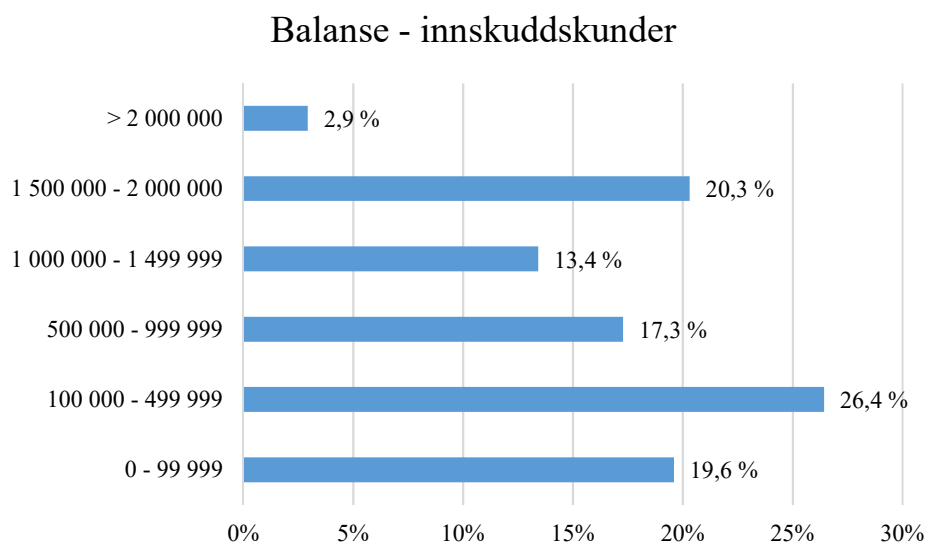
Tabell 4.1: Gjennomsnittlige størrelser for gruppene. Avdragsfrihet og nedbetalingstid i måneder for grupper basert på lånebeløp relativt til opprinnelig omsøkt beløp

Tabellen viser at de kundene som har fått innvilget et lavere beløp, ansees som noe mer risikable kunder. De mottar 0,6 prosent høyere rente enn gjennomsnittskundene. Disse kundene har også 2 år lenger nedbetalingstid. Samtidig fremkommer det også i tabellen at kundene som har fått høyere beløp har lengre nedbetalingstid og avdragsfrihet enn gjennomsnittet.

4.2 Beskrivelse av datasettet – innskuddskunder

Datasettet på bankens innskuddskunder inneholder færre opplysninger om de individuelle kundene. Vi har informasjon knyttet til finansielle og personlige karakteristikkene. De finansielle er innskuddsbeløp og renten banken tilbyr. De personlige er karakteristikkene alder, kjønn og nasjonalitet på hver individuell låntaker. Opplysninger om det nøyaktige antallet kunder, og renten disse mottar, vil kunne gjøre det mulig å identifisere kilden til datamaterialet. Det samme gjelder for spesifikke opplysninger om kriterier for rentesatser. Disse opplysningene vil derfor ikke kunne oppgis.

4.2.1 Størrelse på innskudd

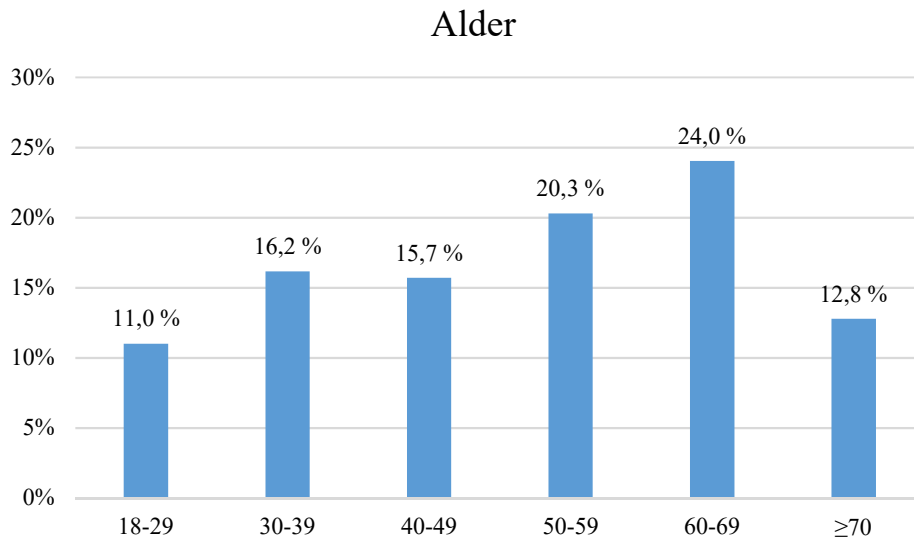
Figur 4.10: Hyppighetsfordeling av størrelse på innskudd blant bankens kunder

Vi ser av figur 5.8 at størrelsen på kundenes innskudd i banken varierer stort. Gjennomsnittskunden har 786 000 kroner disponibelt på sin konto. Samtidig er det slik at per 12. november 2017 (dagen datamaterialet er hentet ut), har 11,1 prosent av kundene med innskuddskonto i banken, ikke bokførte midler på kontoen. Hvis man ser på størrelsen på innskuddet for de kundene som har penger i banken, er det innskutte beløpet gjennomsnittlig 885 000 kroner.

Vi ser at 2,9 prosent av bankens kunder har mer enn 2 millioner kroner på konto. Det er de fleste tilfeller snakk om små beløp som går over denne grensen, og av kundenes totale innskudd er 99,89 prosent dekket av garantien for beløp opp til 2 millioner norske kroner. For

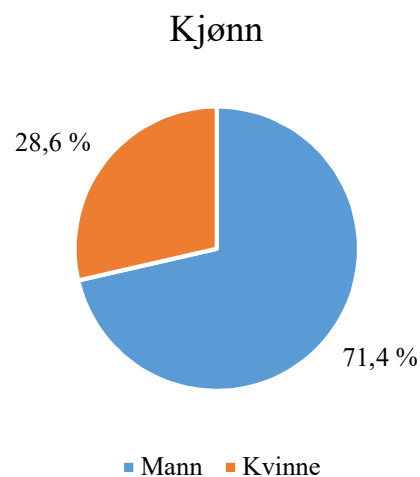
beløpet som går over grensen på 2 millioner, tilbyr banken betydelig lavere rente. Det er dermed naturlig å anta at kunder med innskudd over dette beløpet for eksempel har glemt å føre over renter fra tidligere år, eller anser dette for å være så marginale summer at de ikke tar hensyn til det.

4.2.2 Alder og kjønn

Figur 4.11: Hyppighetsfordeling: alder på innskuddskunder

I figur 4.11 ser vi aldersfordelingen for bankens innskuddskunder. Gjennomsnittskunden er 52 år gammel, og spredningen i alder blant kundene er 18 til 98 år. Gjennomsnittsalderen blant disse kundene er altså omtrent 10 år høyere enn det tilsvarende tallet for lånekundene.

Figur 4.12: Kjønnfordeling blant bankens innskuddskunder

Vi ser av figur 4.12 at mer enn 7 av 10 av bankens innskuddskunder er menn, omtrent tilsvarende som for lånekundene i vårt utvalg. Samtidig ser vi at menn i gjennomsnitt har noe høyere innskutt beløp, med 805 000 kroner, mot 740 000 kr for bankens kvinnelige kunder.

5. Effekt av endret regulering

Her ønsker vi å drøfte hvordan nye retningslinjer og reguleringer kommer til å prege forbrukslånsbransjen fremover. Ved å beholde forutsetningen om at datamaterialet vårt kan generaliseres for forbruksbanker kan vi bruke det som utgangspunkt for hvordan bransjen vil bli påvirket av reguleringsendringer. Vi ønsker først å se på kundenes gjeldsgrad, og reguleringer knyttet til dette. Så går vi nærmere inn på aktørens finansiering og hvordan strengere krav til innskudd vil påvirke bankenes evne til å opprettholde og utvide sin forvaltningskapital.

5.1 Kundenenes gjeldsgrad

Når vi ser på gjeldsgrad så snakker vi om et individs gjeld relativt til årlig inntekt. Gjeldsgrad er et mål som benyttes for å vurdere individers gjeldsbelastning, og er en indikator for risiko. En økning i dette forholdstallet er noe som den senere tid er forsøkt dempet av myndighetene. Da henviser vi hovedsakelig til retningslinjen om at lån ikke bør gis til låntakere med gjeldsgrad over 5, som omtalt i 3.6.5. Årsaken til innføringen av nye retningslinjer for forbrukslån er frykten for at en kontinuerlig økning i gjeldsgrad skal utgjøre en trussel mot finansiell stabilitet.

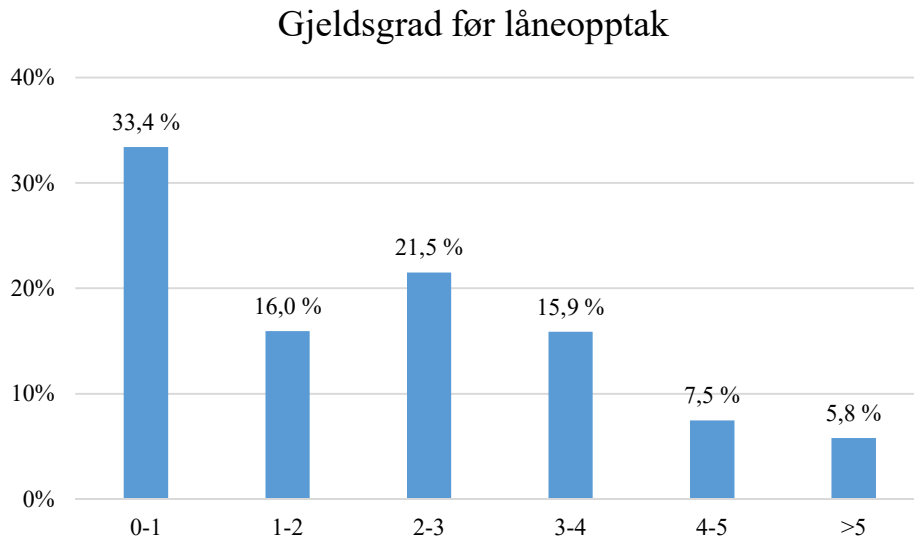
Finanstilsynet poengterer at banker skal beregne gjeldsgrad ut fra brutto årsinntekt, «det skal her legges til grunn for personinntekt som definert i skatteloven, eventuelt alminnelig inntekt før minstefradrag og personfradrag» (Finanstilsynet, 2016b). Denne definisjonen er utgangspunktet bankene bruker ved beregning av potensielle kunders gjeldsgrad. Den avviker derimot fra Norges Bank sin beregning, som bruker begrepet totale lønnsinntekter. Det inkluderes andre kilder til inntekt i dette begrepet; altså lønnsinntekter, trygder, kapitalinntekter mv. (Norges Bank, 2017). For normale lønnstakere vil vi anta at definisjonen av inntekt har liten effekt. Man kan derimot tenke seg at det for individer som har høy kapitalinntekt så vil dette gi en overvurdering av inntekt. Som utgangspunkt for å beregne låntakernes gjeldsgrad benytter vi gjeld relativt til brutto inntekt, for å se individenes gjeldsgrad før låneopptak av forbrukslån. Dette sammenfaller med rapporteringspraksis som bankene oppgir til Finanstilsynet.

Gjennomsnittlig gjeldsgrad for utvalget før innvilget lån er på 2,16, altså at gjennomsnittskundene i denne banken har i overkant av to ganger mer gjeld enn årlig

bruttoinntekt. For en få en bedre forståelse av dette tallet bør det sees relativt til gjennomsnittlig gjeldsgrad i Norge. Vi tar utgangspunkt i Norges Bank sin utredning av gjeldsgrad for boligkjøpere i Norge for 2015 som sammenlikningsgrunnlag (Norges Bank, 2017c). I *Aktuell kommentar nr.4* opplyser sentralbanken om en landsdekkende median gjeldsgrad på 3,2, i 2015. Ser man bort fra de ti største byene, er det en gjeldsgrad på 3,0 i resten av landet. Årsaken til den senere tids vekst i norske husholdningers gjeldsgrad knyttes til den sterke økningen i boligpriser, spesielt i de store byene. Dette vises ved at gjeldsgraden i Oslo, Tromsø, Stavanger og Trondheim er over 3,5. Et av funnene fra Norges Bank sin utredning er at unge boligkjøpere har gjennomgående høyere gjeldsgrad enn de eldre. Dette er naturlig da de har lavere inntekt og mindre egenkapital til å finansiere boligkjøp (Norges Bank, 2017c).

Ettersom utredningen tar utgangspunkt i boligkjøpere som tar opp gjeld med sikkerhet i bolig, vil ikke sammenlikningsgrunnlaget være annet enn et referansegrunnlag. For datasettet vi har mottatt finner vi at omtrent 10 prosent av kundene rapporterer at de ikke har gjeld på søknadstidspunktet. For resterende individer er gjennomsnittlig gjeldsgrad på 2,32 (median på 2,23). Dette er fortsatt lavt sammenliknet med gjeldsgraden for boligkjøperne som Norges Bank rapporterer.

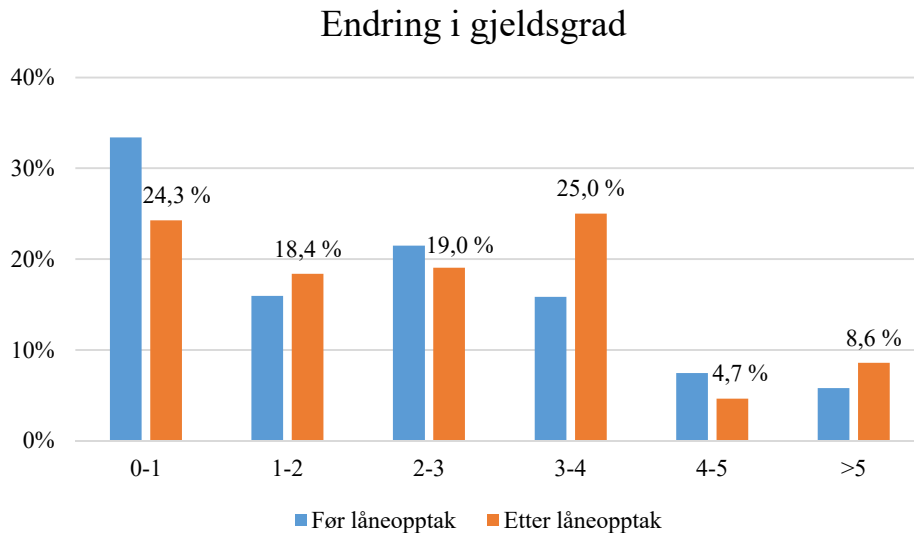
Mer generelt benytter vi derfor «skattestatistikk for bosatte personer 17 år og eldre», for 2015, som viser en gjennomsnittlig bruttoinntekt på litt under 450 000, beregnet på grunnlag av 4,1 millioner individer (Statistisk Sentralbyrå, 2016b). Samtidig rapporteres gjennomsnittlig gjeld på 1 million, for et mindre representativt grunnlag på 3,05 millioner individer. Dette gir oss en gjennomsnittlig gjeldsgrad på 2,22. Vi ser at dette er svært nær den gjennomsnittlige gjeldsgraden for individene i datasettet vårt. Dette er sannsynligvis et bedre sammenlikningsgrunnlag, da det ikke kun baserer seg på boligkjøpere.

Figur 5.1: Hyppighetsfordeling for illustrasjon av gjeldsgrad for bankens kunder, før låneopptak

Fra distribusjonen av gjeldsgrad så ser vi at en tredjedel av alle låntakerne har gjeld tilsvarende, eller mindre enn én årslønn, før låneopptak. Herunder er de tidligere nevnte 10 prosent av individene som har oppgitt å ikke ha gjeld. Andelen som har en gjeldsbelastning tilsvarende mer enn 5 ganger bruttoinntekt er litt under 6 prosent. Samtidig har litt mer enn 1/4 låntakere høyere gjeldsgrad enn hva Norges Bank rapporterer som den nasjonale medianen for boligeiere på 3,2. Vi ser her at SSB sine mer generelle tall antyder at bankens kunder er nærmere gjennomsnittlig gjeldsgrad i Norge. Over halvparten av forbrukslånskundene har gjeldsgrad under landsgjennomsnittet på 2,22, før lånopptak.

Dette er interessant, da det sier noe om hvilken finansiell situasjon kundene som forbruksbankene bevilger lån til, befinner seg i. Basert på denne informasjonen får vi inntrykk av kunder i denne bransjen ikke viser noen tegn på å være betydelig mer risikable enn gjennomsnittspersonen i Norge, basert på gjeldsgrad. For å få et bilde av hvilken effekt forbrukslånet har på økonomien til individene, ser vi på gjeldsgraden etter innvilget lån. Vi regner derfor låntakernes nye totale gjeld etter låneopptak av det usikrede lånet og ser hvilket utslag dette gjør for gjeldsgraden.

Figur 5.2: Kundenes gjeldsgrad, før og etter innvilget forbrukslån

I figur 6.2 viser de blå søylene gjeldsgraden før låneopptak (som i figur 5.1). De oransje søylene viser gjeldsgrad etter at innvilget forbrukslån er inkludert. Som vi ser i figuren gjør lånet et tydelig utslag på distribusjonen av kundenes gjeldsgrad. Gjennomsnittlig gjeldsgrad har nå økt fra 2,16 til 2,58 (median på 2,41). Det er åpenbart ingen av låntakerne som lenger er gjeldfri. Disse individene har nå fått en gjennomsnittlig gjeldsgrad på 0,4. Denne gruppens gjennomsnittlige rente er 15,5 prosent, som er 1,5 prosent høyere enn gjennomsnittlig rente for hele kundemassen. Av disse har 50 prosent tatt opp lån på 100 000 kroner eller mindre.

Videre har det hovedsakelig vært en forflytning av distribusjonen, med de største relative endringene i gruppene med gjeldsgrad mellom 3 og 4, og over 5. I vårt utvalg er det 9% av bankens kunder som etter låneopptak har samlet gjeld tilsvarende fem ganger inntekt, eller mer. Denne gruppen lånekunder er interessante i forhold til reguleringen som skal innføres fra og med fjerde kvartal 2017. Reguleringen lyder som følger: «Kundens samlede gjeld bør ikke utgjøre mer enn fem ganger brutto årsinntekt» (Finanstilsynet, 2017c). Ved innføringen av dette vil bankene måtte ha en strengere vurderingsprosess av kundene. 7 prosent av de som fikk innvilget lån, hadde allerede en gjeldsgrad over hva Finanstilsynet anbefaler. Det vil også gjøre et utslag for de kundene som nå har fått en gjeldsgrad over fem ganger brutto årsinntekt, nesten 3 prosent av kundene som fikk lån i perioden.

For andelen som nå har gått over gjeldsgradterskelen 5, var det flere som fikk innvilget et høyere beløp enn de i utgangspunktet søkte om. Flere av disse ville antakeligvis ikke fått tilbud om så høye lån som de fikk, etter innføringen av de nye retningslinjene. Motsatt var det også

individer blant disse kundene som fikk innvilget lavere beløp enn de søkte om. Til tross, har de mottatt beløp som gir dem mer gjeld enn terskelen anbefaler. De er altså begrenset av banken, men ikke i så stor grad. Finanstilsynet ønsker etter innføringen av det nye regelverket.

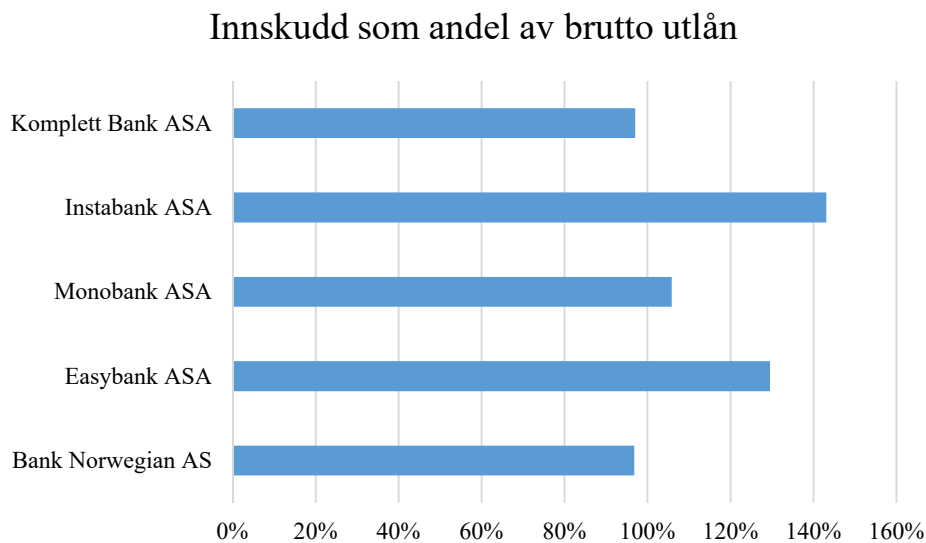
Det samme gjelder for kundene som før lånoptaket hadde gjeldsgrad over 5. Blant disse er det tre ganger flere som får begrenset låneopptaket sitt, enn som får utvidet lånebeløpet opprinnelig søkt om. Én faktor som må tas i betraktning, men som ikke fremkommer i beregningen av gjeldsgrad alene, er hvorvidt låntaker allerede har formue. Av de lånekundene som nå har gjeldsgrad over den anbefalte terskelen, er det 14 prosent som har oppgitt at de har formue. Dette er nært andelen som har formue for hele datasettet. Derimot ser vi at den gjennomsnittlige formuen for de med høy gjeldsgrad, er nesten dobbelt så høy (ca. 1,75 millioner) enn for de andre med formue (870 000). For denne andelen vil gjeldsgraden alene gi et feilaktig bilde av deres finansielle soliditet. Da disse kundene har formue vil de være bedre kunder enn gjeldsgraden tilsier. Bankene vil dermed risikere å måtte avslå disse kundene uavhengig av faktisk soliditet, som tiltak for å overholde retningslinjene. Brudd på reguleringene vil føre til at banken får dårligere vurdering i Finanstilsynets rapport, noe som kan føre til høyere kapitalkrav. En økt vurdering av foretakets risiko og kapitalbehov (SREP – Supervisory Review and Evaluation Process), vil binde så mye kapital at disse kundene fort blir ulønnsomme.

Denne effekten kan føre til en skjev seleksjon av flere kunder med lav gjeldsgrad, som i utgangspunktet utgjør en større risiko for bankene. Dette kan forklares ved at bankene prøver å kompensere for de kundene som går tapt, som følge av høy gjeldsgrad. Dette ved å akseptere kunder som har god soliditet, men som for eksempel har dårligere betalingshistorikk.

5.2 Begrensning av innskuddsgaranti

Vi har tidligere sett at forbruksbankene hovedsakelig er finansiert av innskudd fra kunder. Bakgrunnen for dette er at de kan tilby høyere innskuddsrente enn hva de tradisjonelle bankene gjør, noe som trekker rasjonelle sparekunder og deres innskudd, til forbruksbankene. Årsaken til at forbruksbankene kan utkonkurrere de tradisjonelle bankene på innskuddsrente er at de har mye høyere utlånsrente. Finansieringskostnaden for lånene er altså en relativt liten andel av marginen. Aktørene begrunner høy utlånsrente med risikoen som eksisterer i deres utlånsporteføljer. Som vi var inne på i 3.6.3, kan man stille spørsmålet om garantiordningen i sikringsfondet gjør at bankene betaler mindre for finansiering av denne virksomheten, enn det

risikoen i virksomheten egentlig skulle tilsi. Vi ønsker nedenfor å se på mulige effekter ved endringer i denne ordningen.

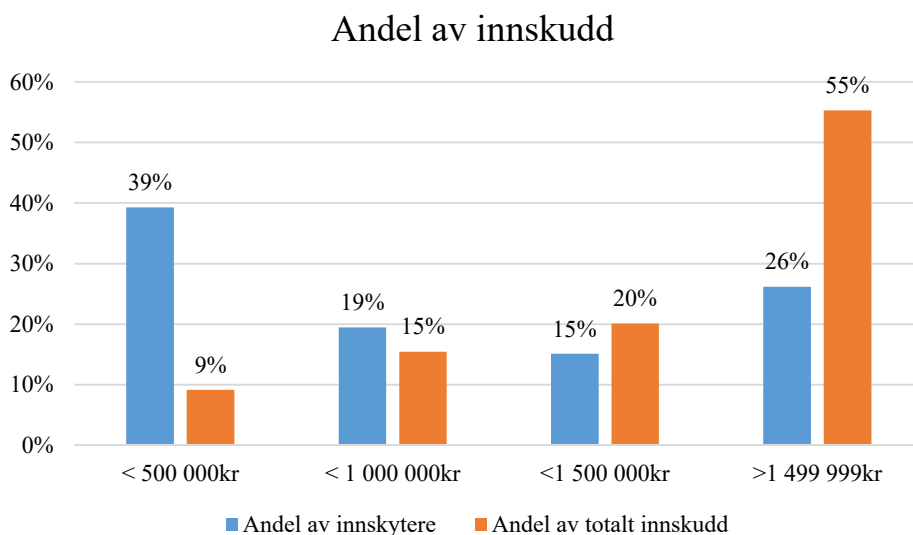
Figur 5.3: Innskuddsdekning i utvalgte utvalg forbruksbanker

Data: (Finans Norge, 2016)

Figur 5.3 viser en distribusjon av andelen innskudd fra kunder relativt til bankenes utlån. Vi bruker fem av de mer profilerte forbruksbankene, som alle har relativt lik kjernevirksomhet og risikoprofil. Det blir her tydelig at bankene har meget høy dekning av innskudd fra kunder og er derfor ikke avhengige av andre kilder til kapital. Dette er en trend for samtlige av forbruksbankene, og gjør at vi antar at en stor andel av kapitalmarkedet er effektivt nok til at mange kunder forflytter seg dit renten er høy. Dette understreker poenget Fredrik Mundal, i Bank Norwegian, formidlet til oss i vårt møte. Banken kan tilfredsstille behov for kapital ved å raskt tilpasse innskuddsrenten. Vi ser i figur 5.3 at enkelte av bankene har innskudd som er høyere enn utlåsmengden. Innskuddsrenten for bankene er preget av konkurranse og endringer er ofte små og skjer hyppig. Som vi så tidligere i figur 3.4, har forskjellen mellom innskuddsrenten for forbruksbankene og de tradisjonelle bankene økt betydelig de siste årene. Dette underbygger også teorien om at konkurransen for å tiltrekke seg kapital har vært større i senere tid.

Som et resultat av dette har forbruksbankene begynt å tilby bedre betingelser til sine innskuddskunder. Noen banker har differensierte rentesatser som gir maksimal innskuddsrente fra 50 000 eller 100 000 kroner, mens andre har høy rente fra første innskutte krone. I tillegg

tilbyr enkelte banker utbetaling av renteavkastning så hyppig som månedlig (Pedersen, 2017). Denne konkurransen for innskudd går hovedsakelig ut over de tradisjonelle bankene, som må se andeler av sine innskuddskunder tapt til forbruksbankene. Med innskuddsforsikring på likt grunnlag er det lite som holder innskyterne i de tradisjonelle bankene. Bankenes sikringsfond garanterer i dag et beløp til og med 2 millioner kroner, uavhengig av bankens kjernevirksomhet. Et av tiltakene som er foreslått for å motvirke denne favoriseringen av risikable utlån, er å redusere garantibeløpet for forretningsbankene som profiterer på høy risiko på sine utlånsporteføljer (Trumpy, 2016a). For å få en bedre forståelse av hvilket utslag et slikt tiltak vil ha for bankenes innskudd, ser vi nærmere på fordelingen av innskuddsbeløp i vårt datasett. Ettersom de konkrete tallene er konfidensielle så forholder vi oss til relative mengder.

Figur 5.4: Distribusjon av andel innskudd etter beløp

I figur 5.4 viser vi fordelingen av innskuddsbeløp og tilhørende andel av kundemassen. Vi ser at den største andelen av innskytere er «småsparere» med beløp mellom 10 000- og 500 000 kroner. Denne gruppen har gjennomsnittlig rundt 200 000 kroner i rentebærende sparing. Til tross for at de utgjør en majoritet av innskyterne så utgjør deres samlede beløp kun 9 prosent av bankens totale innskudd. Til forskjell ser vi at innskyterne med beløp 1,5 millioner kroner eller høyere, utgjør over halvparten av bankens totale innskudd, til tross for at de kun utgjør 1/4 av andelen innskytere.

Det er ikke gitt noen konkrete forslag til hvilke terskler som burde benyttes som innskuddsgrense. Derimot så kan vi se på innskuddsgarantien som er vedtatt av EU-parlamentet på maksimalt 100 000 euro (Nordstrøm, 2016). I november 2017 utgjør dette nær 1 million norske kroner. Til tross for at Finansdepartementet har gjort gjentatte tiltak for å beholde dagens nivå på garantien, så kan vi drøfte et system med differensiert innskuddsgaranti, der forbruksbankene følger EU-satsen, mens de tradisjonelle bankene opprettholder det ordinære garantibeløpet. Dersom innskuddsdekningen skulle vært tilknyttet risiko i utlånsporteføljen, må det foreligge en objektiv vurdering av risikoprofil tilsvarende vurderingen av kjernekapital, som Finanstilsynets Pilar 2-vurdering. En uformell tilnærming ville vært en grense målrettet mot virksomheter som vi definerte som «spesialister» med sin primære virksomhet innen usikrede lån. Omfanget av et slikt tiltak ville ved første øyekast vært omfattende da forretningsbankene ville halvert sin innskuddsgaranti.

Vi ser i figur 5.4 at 6 av 10 innskytere har beløp mindre enn denne terskelverdien men at dette kun utgjør 25 prosent av totale innskudd for banken. Vi ser i datasettet at det kun er 3,3 prosent av innskyterne som har beløp over dagens grense. Som allerede poengtert er beløpene det gjelder er så små at det sannsynligvis kun utgjør påløpte renteinntekter på inneværende beløp. De gunstige effektive rentene for forretningsbankene, rundt 2 prosent, faller til nær 0 prosent for beløp som overstiger 2 millioner. Det er derfor ingen incentiv for å ha innskudd på høyere beløp enn dette. På grunn av den forholdsvis effektive kapitalforflytningen vi drøftet tidligere, er det sannsynlig at innskudd over 1 million raskt ville blitt trukket ut av forbruksbankene. For vårt datasett utgjør innskudd over 1 million hele 29 prosent av totale innskudd. Den første reaksjonen på en reduksjon i innskuddsgarantien, ville sannsynligvis redusert tilgjengelig kapital med nærmere en 1/3 av nåværende totale innskudd. Isolert sett ville det skapt et negativt tilbudssjokk av kapital. Forutsatt at andre forbruksbanker har tilsvarende distribusjon av innskytere som banken vi undersøker, ville dette medført at kun Instabank, med markedets høyeste nivå av innskuddsdekning, fortsatt ville hatt like mye innskudd som utlån. Resten ville falt til et nivå nærmere 70-80 prosent, basert på figur 5.4.

Den sekundære effekten av tiltaket ville vært et positivt tilbudssjokk i kapitalmarkedet. Ettersom disse innskyterne allerede er forutsatt å være finansielt rasjonelle, så ville de raskt ført pengene inn som innskudd i konkurrerende banker med tilsvarende rente. Denne effekten ville medført en kapitalforflytning fra større innskudd i større banker, til mindre innskudd fordelt på flere av bankene. En mulig effekt av dette kunne vært at de største bankene i markedet ville fått svekkede innskuddsandelere, mens de mindre bankene ville fått stort

overskudd av tilgjengelig kapital. Bakgrunnen for det foreslåtte tiltaket er at dette positive tilbudssjokket ville ført innskuddsrenten til de mindre forbruksbankene ned. Denne reduksjonen i innskuddsrente ville gjort de tradisjonelle bankene mer attraktive. Motsatt kunne dette ført til at de mindre banker får en større mengde disponibel kapital. Dette vil kunne føre til negative konsekvenser ved at de prøver å utnytte kapitalen ved å gi ut lån til marginale kunder. En slik utvikling likner finanskrisen der bankene ga ut store mengder lån uten risikovurderingsprosess ved låneutgivelsen.

Vi tror derfor det er lite sannsynlig at å begrense garantibeløpet for innskudd mot forbruksbankene er et godt tiltak for å utjevne denne favoriseringen av Bankenes sikringsfond mot risikable utlån. Vi konkluderer derfor med at et bedre tiltak for å forhindre favoriseringen av risikable utlån, er å stille strengere kapitalkrav til de forbruksbankene som tar høy risiko i sine utlånsporteføljer. Tiltaket bidrar til å dempe utlånsveksten og samtidig styrke bankenes motstandskraft mot tap. I tillegg vil deres evne til å hente disproporsjonalt høy avkastning bli hemmet.

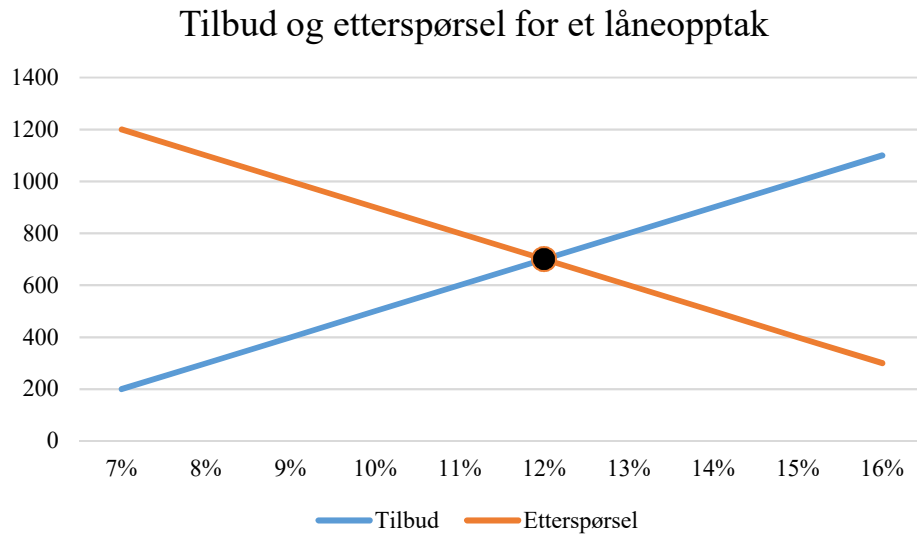
6. Hvordan vurderer bankene risiko?

Vår primære problemstilling er todelt. «*Hvem er kunder i norske forbruksbanker, og hvordan vurderer bankene risikoen ved utstedelse av lån til disse?*»

Nå som vi har benyttet datasettet til å identifisere og segmentere låntakerne, så ønsker vi å ta fatt på siste delen av vår utredning. Vi fokuserer nå på den andre delen av den primære problemstilling, altså hvordan bankene vurderer risiko knyttet de ulike karakteristikkene vi har sett på. Vi forholder oss også her til forutsetningen om at kundene for banken vi har datasettet fra, er anvendelig for kunder i forbruksbankene med tilsvarende kjernevirksomhet. Ytterligere forutsetninger er drøftet videre i dette kapitlet, under datasettets muligheter og restriksjoner, og hvordan vi må forholde oss til disse for å få resultater vi kan ha tiltro til.

6.1 Datasettets muligheter og utfordringer

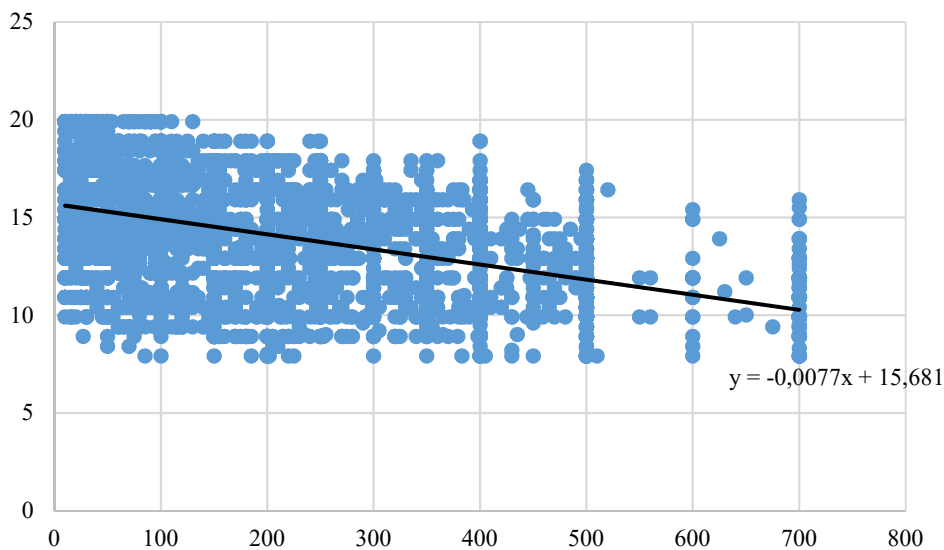
En utfordring vi identifiserer er at hvert individuelt lån er et produkt av tilbud og etterspørsel. Vi illustrerer situasjonen med bankens tilbudskurve og kundens etterspørselskurve der datasettet beskriver skjæringspunktet mellom de to, altså likevektspunktet. Det vi vet om tilbudskurven er at banken tilbyr lån til en gitt rente og dermed vil tilbyders rentekurve være gitt. Vi kan derfor ikke si noe om kunder som ikke aksepterer bankens tilbud eller kunder som banken avslår. Når vi sitter med data for et låneopptak, så vet vi at dette ligger på bankens tilbudskurve. Vi kan derimot ikke vite om banken kunne vært villig til å gi denne låntakeren bedre betingelser. Tilsvarende kan vi ikke si noe om dynamikken i etterspørselskurven for individuelle låneopptak. Det vi har er individuelle lån der tilbudet banken gir er tilstrekkelig gunstig for at låntaker aksepterer tilbudet. Vi kan ikke vite om låntaker hadde kunne akseptert dårlige betingelser for tilsvarende låneopptak.

Figur 6.1: Forenklet eksempel på tilbud og etterspørsel i lånemarkedet for illustrasjon av datamaterialet. Størrelsene er kun ment for illustrasjon.

Figur 6.1 er en forenklet illustrasjon av hvordan bankens tilbud og låntakers etterspørsel møtes i et såkalt ekvilibriumspunkt. Vi kan ikke justere variabler i form av eksperiment eller ved å ta i bruk instrument-variabler for å få et dynamisk bilde av låntakernes etterspørsel. Derimot sitter vi med et datasett av mange individers aksepterte tilbud. Vi har derfor mange punkter som beskriver den aksepterte etterspørselen av ulike tilbud. Vi anser dette som en mulighet til å analysere hvordan bankens tilbudskurve beskriver deres sensitivitet av rente mot karakteristikkene ved hver enkelt låntaker.

6.2 Forholdet mellom lånebeløp og nominell rente – et eksempel

Figur 6.2: Sammenheng mellom rente og lånebeløp, totalt utlån Q1 og Q2 2017, blant bankens kunder. Lånebeløp (i tusen) på x-aksen, nominell rente (i prosent) på y-aksen.

Figur 6.2 viser en regresjon med avtalt rente som avhengig variabel, og lånebeløp som uavhengig variabel. Regresjonen gir et signifikant resultat med t-verdi lik 29. Som vi ser i figuren virker det å være en negativ sammenheng mellom lånebeløp og rente. Renten er, som en funksjon av lånebeløpet, synkende. Korrelasjonskoeffisienten, som er minus 0,44, mellom de to variablene bekrefter dette. Her er spørsmålet om dette forholdet kan sies å være kausalt. Én tolkning av dette forholdet er at banken gir låntaker lavere rente dersom vedkommende velger et høyere lånebeløp. Det er lite sannsynlig at dette er praksis blant bankene. Årsaken bak dette negative forholdet er sannsynligvis knyttet til en rekke underliggende faktorer som påvirker lånebeløpet og renten kunden har mottatt. Bakenforliggende årsaker som bidrar til at låntakere får innvilget høyere beløp, kan være knyttet til en rekke variabler. Dette inkluderer faktorer som høyere inntekt, større formue osv.

Vi har dermed variabler som er utelatt fra regresjonen og får derfor et uriktig bilde av forholdet mellom lånebeløp og rente. Dette innebærer at sammenhengen som vises i figur 6.2, ikke kan tolkes kausalt. Økonomisk teori tilsier nemlig at høyere lånebeløp vil være assosiert med høyere- eller i det minste uendret rente, alt annet likt. Dette for å reflektere at risikoen for banken har økt, og at det vil lede til en økning i kostnaden kunden må betale for å ta opp dette

lånet. En av låneformidlerne poengterer derimot på sine sider at den renten på forbrukslån alltid vil avhenge av lånebeløp. Der poengterer de at lavere lånebeløp som regel er assosiert med høyere *effektive* rente (Lånehjelpen, 2017).

6.3 Bankenes vurdering av risiko – vektlegging av variabler

For å forstå risikovurderingsprosessen til forbruksbankene så må vi først undersøke hvilke variabler som vektlegges. Søknad om forbrukslån begynner i en automatisert prosess der låntaker presenterer et sett med personalia. Noen banker spør kunden om hvorvidt årsaken til lånet er refinansiering. Videre må ønsket lånebeløp, fødselsnummer og kontaktinformasjon oppgis, og om man benytter kausjonist. Flere banker opplyser at bruk av kausjonist øker sjansen for å få innvilget lån, i tillegg til at dette kan bidra til en bedre rente på lånet (Bank Norwegian, 2017f).

Neste steg er å presentere økonomisk situasjon. Her vil man oppgi karakteristikker som sivilstatus, boforhold, statsborgerskap, arbeidsforhold, oppgitt bruttoinntekt, om man har barn, samt eventuelle utgifter (eks. barnebidrag/leieinntekter per måned) knyttet til svaret man gir på disse spørsmålene.

I søknaden står kundens betalingsevne sentralt. Mengde gjeld uten sikkerhet og bruttoinntekt, vil være de mest åpenbare faktorene for å vurdere kundens soliditet. Vurderingsprosessen er en omfattende undersøkelse av kundens finansielle situasjon og evne til å håndtere uforutsette økonomiske endringer. I helhetsvurderingen er SIFO-budsjettet et av verktøyene långiverne forholder seg til for å gjøre en beregning av søkers disponible inntekt. Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) sitt referansebudsjett viser typiske utgifter for en familie, hvor det er tatt høyde for ulike karakteristikker. Et eksempel på hvordan bankene kan benytte dette er knyttet til barnehageutgifter, dersom søker oppgir å ha barn. Barnehageplass for et barn vil redusere lånesøkers likviditet med nesten 33 000 årlig (SIFO, 2017). Bransjen har uttalt at dette er en av de enkeltfaktorene som i størst grad påvirker kundens låneevne i negativ retning (Moflag, 2013).

6.4 Regresjonsanalyse av kundenes karakteristikker

Vi har presentert de karakteristikkene vi besitter og har delt dem inn i tre kategorier. Vi tror at de finansielle- og personlige karakteristikkene skal gi oss et godt bilde på hvordan dette

påvirker renten banken tilbyr. Vår målsetting er derfor å foreta en regresjonsanalyse i et forsøk på å identifisere hvor stor påvirkningskraft de ulike karakteristikkene har på renten som blir tilbudt. Vår oppfatning er at en regresjonsanalyse er et gunstig verktøy for å gjøre denne analysen. En viktig forutsetning vi gjør er at renten er en god indikator på låntakerens risiko. Vår bruk av økonometrisk analyse er derfor knyttet til målet om å bruke datasettet vi har fått til å besvare problemstillingen.

Økonometri er beskrevet som en type metodikk som gjør det mulig å gå gjennom store mengder data for å kunne besvare enkle spørsmål (Samuelson og Nordhaus, 2004, s. 5). Et viktig verktøy som blir benyttet for å identifisere økonomiske relasjoner er «Multiple Regression Model». Denne modellen er gunstig for å analysere vårt datasett da den gjør det mulig å eksplisitt kontrollere for mange faktorer som påvirker den avhengige variabelen samtidig. Vi har observasjoner for en begrenset tidsperiode, også kjent som tverrsnittsdata (Wooldridge, 2014, s. 56). Vi har en modell med flere ulike uavhengige variabler, og har dermed en modell som kan skrives slik:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_k X_k + u,$$

De ulike variablene (x_i) i modellen representerer informasjon vi har, tilknyttet låntakers karakteristikk. Disse variablene er observasjoner i datasettet, som vi mener har en forklaringskraft på y_i , som i vår analyse er den avtalte renten. β er variablenes ikke-observerbare parametere for deres påvirkning på y_i . I oppstillingen utgjør u datasettets tilfeldige feilledd som fanger opp uobserverte faktorer.

Forutsetningen for at vi kan bruke dette analyseverktøyet, og få konsistente- med forventningsrette resultater, er at variablene vi benytter tilfredsstillende en rekke vilkår. Vi må altså spesifisere modellen vi ønsker å bruke i vår analyse.

Når vi ser hvordan de ulike variablene påvirker renten, prøver vi egentlig å tolke bankens vurdering av risiko for de ulike karakteristikkene. Hver av egenskapene tilføres en verdi av risiko i deres modeller (positiv eller negativ). Hver variabel er dermed tilknyttet en parameter som angir den effekten nevnte variabel har på renten. Vi ønsker derfor å trekke ut parameterverdiene for hver variabel vi har i datasettet. Dermed kan vi vurdere påvirkningskraften hver enkelt variabel har på renten.

6.4.1 Korrelasjonsmatrise

	Lånebeløp	Rente	Nedbetalings- tid	Avdrags- frihet	Annen gjeld	Inntekt	Formue	Medlån- taker	Mann	Samboende	Alder
Lånebeløp	1										
Rente	-0.44	1									
Nedbet.tid.	0.61	-0.26	1								
Avdragsfri.	0.15	0.02	0.19	1							
Annen gjeld	0.31	-0.30	0.15	0.12	1						
Inntekt	0.31	-0.18	0.07	0.10	0.61	1					
Formue	0.07	-0.14	0.01	0.02	0.14	0.17	1				
Medlåntaker	0.32	-0.19	0.23	0.001	-0.002	-0.09	-0.03	1			
Mann	0.09	-0.01	0.01	-0.001	0.11	0.20	-0.01	-0.02	1		
Samboende	0.12	-0.17	0.08	0.01	0.12	0.11	0.01	0.24	0.03	1	
Alder	0.08	-0.19	0.001	0.001	0.09	0.05	0.06	0.02	-0.08	0.08	1

Tabell 6.1: Korrelasjonsmatrise for variablene i datasettet

Vi starter med å utføre en korrelasjonstest på variablene i datasettet. Koeffisientene har en verdi mellom minus en og en. Positiv korrelasjon innebærer at en økning i den ene variabelen samsvarer med en positiv økning i den andre variabelen. En koeffisient på minus én innebærer at de to variablene har motsatt utvikling. En økning i den ene fører til en like stor endring i negativ retning for den andre variabelen. Hvis korrelasjonskoeffisienten mellom to variabler er null, innebærer det at de ikke korrelerer med hverandre.

Som vi ser i tabell 6.1 er renten i stor grad negativt korrelert med de fleste andre variablene. Av alle variablene er det kun avdragsfrihet som er svakt positivt korrelert med størrelsen på renten. Dette virker intuitivt, når det kommer til inntekt, formue, samboer, alder og medlåntaker, at en enhetsøkning i en av disse variablene, vil korrelere med en nedgang i renten.

En variabel som derimot trenger ytterligere tolkning er annen gjeld, og dens negative korrelasjon med renten. Her er det slik at grunnet vår manglende informasjon om gjeldens opprinnelse vil det være naturlig å anta at vi får en situasjon hvor gjeld kan tolkes som at den representerer bakenforliggende formuesobjekt. Vi ser at høyere gjeld gir lavere rente. Vi tolker dette som at variabelen annen gjeld må ses som en indikasjon på at man har lån i panteobjekter (hus, hytte, bil og/eller båt), noe banken anser som en sikkerhet ved opptak av forbrukslån. Mesteparten av norske husholdningers gjeld stammer fra boliglån. Dermed vil gjeld

representere et formuesobjekt, som vil virke positivt på renten banken tilbyr. Det ville vært svært interessant å dele opp gjelden etter type gjeld, noe vi mener ville gitt bedre resultater av analysen. Banken har derimot formidlet at de variablene vi har tilgjengelig i dette datasettet er alt de er villig å dele med oss.

6.4.2 Bruk av OLS på tversnittdata

Hvis estimatene vi får fra regresjonsmodellen skal være konsistente og forventningsrette må innholdet tilfredsstillende fem eksplisitte betingelser. Dette er bedre kjent som Gauss-Markov teoremet for lineær regresjon. Ved oppfyllelse av disse betingelsene vil estimatene være de beste lineære forventningsrette estimatene (BLUE - eng. *best linear unbiased estimators*). Teorien som er beskrevet under er i all hovedsak hentet fra kapittel tre i Jeffrey Wooldridge sin lærebok i økonometri, *Introduction to econometrics*.

Betingelse 1: Lineære parametere

Med forutsetningen om linearitet kan modellen skrives

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \dots + \beta_k x_k + u,$$

Der $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_k$ er ukjente, konstante, parametere og u er et uobservert tilfeldig feilledd. Dette åpner for muligheten for kvadratiske og logaritmiske versjoner av uavhengige og avhengige variabler, i modellene.

Betingelse 2: Tilfeldig utvalg

Innebærer at vi har et tilfeldig utvalg av n observasjoner, $(x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{ik}, y_i): i = 1, 2, \dots, n$. For et tilfeldig individ i i utvalget vil vi da ha en modell som skrives slik:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + \beta_3 x_{i3} + \dots + \beta_k x_{ik} + u_i,$$

u_i vil i dette tilfellet være uobserverte effekter som påvirker den avhengige variabelen, for individ i .

Betingelse 3: Ingen perfekt kolinearitet

Ingen av de uavhengige variablene som benyttes i modellen kan være konstanter, og det kan heller ikke være en lineær sammenheng mellom noen av dem. Dette er ikke det samme som

at det ikke kan være noe korrelasjon mellom to variabler. Betingelsen sier kun at det ikke kan være nøyaktig korrelert.

Betingelse 4: Forventningsverdien til feilleddet er lik null

Forventningsverdien til feilleddet er lik null. Det innebærer at u ikke korrelerer med noen av modellens variabler.

$$E(u | x_1, x_2, \dots, x_k) = 0$$

Dersom betingelsene 1-4 holder, sier vi at estimatene som er beregnet av OLS-estimeringen vil være konsistente.

Betingelse 5: Homoskedastisitet

Variansen til feilleddet er lik for enhver verdi av de uavhengige variablene

$$\text{Var}(u | x_1, \dots, x_k) = \sigma^2$$

Hvis modellen oppfyller betingelsene 1-4 vil estimatene altså være konsistente, men ikke nødvendigvis forventningsrette. Oppfyllelse av betingelse 5 gjør at modellen også er forventningsrett, og estimatene vil dermed være BLUE. Hvis Gauss Markov teoremet for bruk av tversnittdata holder, altså at forutsetning 1-5 er oppfylt, trenger vi ikke å vurdere andre estimatorer, for ingen vil være bedre til å vise sammenhenger i datasettet enn OLS-estimatene. Hvis en av forutsetningene ikke holder, så holder ikke teoremet.

6.5 Spesifisering av datasettet og variablene

Vi ønsker først å ekskludere noen systematiske uteliggere fra datasettet. Under arbeidet med datamaterialet fant vi individer med betydelig lavere rente enn resten av utvalget. Etter samtale med vår kontaktperson i banken ble det klart at dette var ansatte som hadde tatt opp lån hos arbeidsgiveren, med fordelaktige betingelser. Ettersom disse uteliggerne ikke har fått rente basert på samme premisser som de resterende kundene i datasettet, vil deres rente ikke kunne brukes for å beskrive modellen banken benytter. Det vil derfor være nødvendig å skille dem ut av datasettet for å kun ha kunder som har blitt evaluert basert på sine karakteristikk. Effekten av dette ville nok vært marginal, da det kun er snakk om et fåtall observasjoner.

En hypotese er at alle variablene har en påvirkning på renten. Den avtalte renten låntaker mottar er et produkt av de uavhengige variablene vi benytter oss av, samt faktorer vi ikke kan kontrollere for. Et eksempel på en variabel i datasettet er lånebeløp. Denne variabelen er med i søknaden om lån, og kan derfor ansees som en indikator som påvirker rente. Vi argumenterer derimot at lånebeløp er en av variablene som banken tilpasser til den enkelte lånesituasjon og er derfor tilknyttet kundens opplysninger. Denne variabelen er derfor *ikke* uavhengig av renten og kan dermed ikke defineres som en uavhengig variabel på renten.

Når vi videre skal definere de uavhengige variablene som vi kan bruke, og som vi tror har forklaringskraft på vår avhengige variabel, så ser vi videre på karakteristikkene vi har informasjon om i datasettet. Vi ønsker først og fremst å se påvirkningen variablene kategorisert som personlige karakteristikk ved låntageren, har på renten. Dette inkluderer kundens oppgitte sivilstatus, kjønn og alder. Samtidig inkluderer vi variablene knyttet til finansielle karakteristikk. Dette er variabler som inntekt, formue, annen gjeld og medlåntaker. En forutsetning for å benytte disse variablene som uavhengige variabler, er at de ikke har noen tilknytning til hverandre. Vi anser at sivilstatus, kjønn, alder, gjeld, inntekt, formue og medlåntaker ikke er tilknyttet hverandre og kan dermed benytte disse som forklarende variabler. Dette er da variabler vi ønsker å behandle som de uavhengige variablene x_i i analysen.

Variabler som Sivilstatus, kjønn og medlåntaker er kvalitative variabler. Dette innebærer at deres verdier ikke har en kvantitativ analyseverdi mot vår uavhengige variabel, men de vil kunne fungere som indikatorer for å se de enkelte verdienes påvirkning på renten. Vi definerer derfor tre dummyvariabler: Samboende, Mann og Medlåntaker. Disse er da binære variabler som tar tallet 1 hvis individet henholdsvis har samboer/ektefelle, er mann eller har benyttet medlåntaker, og 0 hvis dette ikke er tilfellet.

6.5.1 Analyse av spesifisert modell

Med utgangspunkt i Gauss-Markov teoremet vurderer vi de ulike forutsetningene for variablene vi ønsker å benytte i analysen. Vi ønsker hovedsakelig å se virkningen av de variablene vi har definert som uavhengige variabler, på renten. Modellen for analysen vil være som følger:

$$\text{Rente} = \beta_0 + \beta_{\text{inntekt}}(\text{inntekt}) + \beta_{\text{formue}}(\text{formue}) + \beta_{\text{gjeld}}(\text{gjeld}) + \beta_{\text{alder}}(\text{alder}) + \beta_{\text{medlåntaker}}(\text{medlåntaker}) + \beta_{\text{mann}}(\text{mann}) + \beta_{\text{samboer}}(\text{samboer}) + u_i,$$

Den første betingelsen er at de ulike koeffisientene (β), har en lineær tilknytning til renten. Et eksempel er at det ikke kan være en multipliserende effekt mellom to av parameterne. Til tross for at vi har en hypotese om at enkelte av variablene som inntekt, ikke nødvendigvis har et lineært forhold målt i rente, så forutsetter vi at selve parameterne har et lineært forhold. For å kontrollere for dette tar vi regresjoner av hver enkelt av de uavhengige variablene på rente. Ved å se på regresjonens «scatterplot» kan vi se hvorvidt det virker å være en «forspenning» i utviklingen av relasjonene, noe som vil indikere et ikke-lineært forhold. Av de ulike variablene vi benytter i den definerte modellen, så ser det ikke ut til å være grunnlag for at parameterne er annet en lineære.

Den andre forutsetningen er knyttet til at utvalget er tilfeldig. I vårt tilfelle består «populasjonen» benyttet i analysen av samtlige kunder for en gitt periode. Som vi har drøftet tidligere så gir dette grunnlag for at datasettet har en god reliabilitet. Det er en spesielt viktig forutsetning for at det ikke skal være «bias» i resultatene. Ettersom individene kommer fra samme populasjon, og vi har tilgang til hele populasjonen, så kan vi si at det ikke skal oppstå noen skjevheter i analysen som følge av brudd på denne forutsetningen.

Den tredje betingelsen er at det ikke er perfekt korrelasjon mellom de uavhengige variablene i datasettet. En måte vi kan teste dette er ved å utføre en korrelasjonstest på med de uavhengige variablene. Som korrelasjonsmatrisen viser, er det ingen av variablene er har korrelasjon over en tenkt terskelverdi på 0,90, noe som gjør at vi kan anta at betingelsen er opprettholdt.

Forutsetningen om at forventningsverdien til feilledet er lik null, som beskrevet i betingelse 4, er den viktigste forutsetningen for konsistente resultater. Matematisk innebærer dette at feilledet skal ha en forventet verdi lik null for forskjellige verdier av de ulike variablene. Forutsetningen innebærer at feilledet u i utgangspunktet kun kan bestå av feil som kan ansees å være støy eller forstyrrelser. Hvis det er inkludert variabler som har en systematisk tilknytning til enkelte av de uavhengige variablene så vil det oppstå en systematisk skjevhet i feilledet. Betingelse fire kan for vår modell fremstilles som:

$$E(u|inntekt, formue, gjeld, alder, medlåntaker, mann, samboer) = 0$$

Renten er resultatet som blir bestemt av en rekke variabler banken behandler. Renten er derfor, i hvert tilfelle, summen av disse variablene. Til tross for at datasettet vårt har en rekke variabler som bidrar til å bestemme renten for hvert av individene, så er det fortsatt flere variabler som er utelatt fra vår spesifiserte modell. Vi kan derfor ikke si at de variablene banken benytter,

men som er utelatt vår modell, har forventningsverdi lik null. Ettersom vi får et brudd på denne betingelsen vil ikke resultatene av regresjonen nødvendigvis gi konsistente resultater. Vi benytter derfor heller regresjonene til å se hvilke påvirkninger de variablene vi besitter, tilsynelatende har på bankens helhetsvurdering av risiko.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	Modell	Modell	Modell	Modell	Modell	Modell	Modell
Inntekt	-0.00175*** (0.000181)	-0.00194*** (0.000177)	-0.00180*** (0.000178)	-0.00174*** (0.000175)	-0.00177*** (0.000179)	-0.000123 (0.000217)	-0.00346*** (0.000372)
Formue	- 0.000276*** (0.0000428)	- 0.000286*** (0.0000418)	- 0.000287*** (0.0000416)	- 0.000265*** (0.0000411)	- 0.000263*** (0.0000411)	- 0.000245*** (0.0000402)	-0.000791*** (0.0000830)
Medlåntaker		-1.939*** (0.151)	-1.704*** (0.155)	-1.692*** (0.153)	-1.691*** (0.153)	-1.597*** (0.149)	-1.765*** (0.152)
Samboende			-0.633*** (0.106)	-0.561*** (0.104)	-0.562*** (0.104)	-0.494*** (0.102)	-0.551*** (0.104)
Alder				-0.0444*** (0.00435)	-0.0441*** (0.00437)	-0.0402*** (0.00428)	-0.0436*** (0.00433)
Mann					0.0681 (0.107)	0.0560 (0.105)	0.144 (0.107)
Annen Gjeld						-0.00612*** (0.000476)	
(Inntekt) ²							0.000000792*** (0.000000139)
(Formue) ²							1.82e-08*** (2.67e-09)
Konstant	14.97*** (0.114)	15.33*** (0.114)	15.61*** (0.123)	17.43*** (0.216)	17.39*** (0.227)	17.02*** (0.224)	18.01*** (0.255)
<i>N</i>	3436	3436	3436	3436	3436	3436	3436
<i>R</i> ²	0.045	0.089	0.098	0.125	0.125	0.165	0.143

Standardfeil i paranteser

* $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Tabell 6.2: Regresjonsmodeller

Det vi ser fra modell (6) er at variabelen gjeld gir negativ koeffisient. I korrelasjonsmatrisen så vi at inntekt og gjeld har høy korrelasjonskoeffisient (0,61). En tolkning av dette er at inntekt har en sterk påvirkning på gjeld. Det betyr at vi får en situasjon der gjelden er en funksjon av inntekten. Individene som har høy inntekt vil ha bedre mulighet for å kunne påta seg mer gjeld.

Vi vil forvente at gjeld har en positiv effekt på rente, da større gjeldsbelastning er tilknyttet høyere risiko, og dermed koster mer for kunden. Vi har dermed en hypotese om at gjeld skal ha en positiv effekt på renten som kan beskrives ved at $\beta_{\text{gjeld}} > 0$. Regresjonen viser derimot at $\beta_{\text{gjeld}} < 0$, noe som antyder at gjeld ikke er en uavhengig variabel som kan benyttes i regresjonen og gi korrekt koeffisient på renten. Hvis man tolker koeffisienten vi har fått ved å utføre regresjonen i modell (6) kausalt, er det slik at høyere gjeld fører til lavere rente for individene vi har studert. Vi antar at årsaken til dette ligger i det gjelden indikerer, nemlig formuesobjekt. Da gjelden i de fleste tilfeller er opparbeidet ved å tilegne seg objekter som hus, hytte, bil og båt, vil det for banken i de fleste tilfeller anses å være en sikkerhet for lånet. Vår tolkning er derfor at gjeld er knyttet til karakteristikk som ikke er inkludert i den spesifiserte modellen. Gjeld ansees derfor å være en endogen uavhengig variabel, som er knyttet til flere av de utelatte variablene banken benytter i sin helhetsvurdering.

Til tross for at vi konstatert brudd på Gauss-Markov betingelsene kan vi fortsatt spekulere i effekten av de gjenværende uavhengige variablene på rente. Vi utelater derfor gjeld som vi har bekreftet er inkonsistent, og ser effekten av de andre variablene i modellen.

Regresjon (5) viser:

$$\text{Rente} = \beta_0 + \beta_{\text{inntekt}}(\text{inntekt}) + \beta_{\text{formue}}(\text{formue}) + \beta_{\text{alder}}(\text{alder}) + \beta_{\text{medlåntaker}}(\text{medlåntaker}) + \beta_{\text{mann}}(\text{mann}) + \beta_{\text{samboer}}(\text{samboer}) + u_i,$$

Formelen over viser «inntekt», «formue» og «annen gjeld», som i datasettet er oppgitt i 1000 norske kroner. «Rente» er oppgitt i prosentpoeng. «Mann» er en dummyvariabel som er 1 hvis individet er mann og 0 hvis det er kvinne. «Medlåntaker» er også en dummyvariabel som tar 1 hvis lånet er tatt opp lån med en kausjonist, og 0 hvis ikke. Alder er oppgitt i antall år kunden oppgir å ha levd på tidspunktet for låneopptak.

I vårt utvalg finner vi ikke en signifikant forskjell i størrelsen på renten banken tilbyr til menn og kvinner. Dette innebærer ikke at banken ikke diskriminerer basert på kjønn, kun at vi ikke observerer forskjeller mellom renten tilbudt til et individ basert på dets kjønn. Det er en viktig forskjell mellom disse to. Akkurat som at vi ved en signifikant koeffisient ikke kunne sagt at dette var på grunn av diskriminering, men kun at vi observerer en forskjell mellom kjønnene i datasettet.

Variablene inntekt og formue viser et signifikant og negativt forhold til renten. En tolkning av dette er at variablene begge virker negativt på den oppfattede risikoen ved en låntaker. Etersom vi ikke kan konstatere hvor stor påvirkningskraft de utelatte variablene har, vil ikke disse koeffisientene være konsistente, så en nøyaktig tolkning av enhetsendringer, alt annet likt, lar seg ikke gjøre. Vi kan derimot si at sammenhengen analysen viser virker forenelig med den reelle påvirkningen inntekt og formue har på oppfattet risiko. Det er stor sannsynlighet for at økning i inntekt gir låntaker bedre evne til å håndtere rente- og avdragsbetalinger, og at et individ med disse egenskapene vil være en bedre kandidat til å få forbrukslån. Samtidig er det realistisk at høyere formue kan ansees som sikkerhet for nedbetaling av forbrukslån, og dermed gi låntakere med høyere formue bedre forutsetning for å få lavere rente ved opptak av forbrukslån. De kvadrerte variablene for inntekt og formue i modell (7) er begge signifikante og har motsatt fortegn av de lineære variablene. Dette innebærer at effekten av de to variablene på renten, altså at den marginale effekten en økning i disse størrelsene har på renten, er avtakende.

Modell (5) viser videre en signifikant og sterkt negativ koeffisient for variabelen medlåntaker. Fra analysen av datasettet ser vi derfor at de låntakerne som benytter seg av kausjonist får gjennomgående lavere rente enn de som ikke gjør det. Innledningsvis i analysen så poengterte vi at medlåntaker ble sagt å øke sjansen for å få forbrukslån og at det kunne gi bedre betingelser ved lånet, mer spesifikt lavere rente. Dette forholdet ser ut til å stemme for vårt datasett, men selve *ceteris paribus* («alt annet likt») effekten vil ikke være konsistent. Det vil derfor ikke nødvendigvis bety at ved å ha kausjonist så reduseres renten tilsvarende koeffisienten som regresjonen beregner.

6.6 Andre faktorer som kan påvirke renten

Vi har konstatert at det er flere variabler som påvirker helhetsvurderingen av låntakers risiko enn de som er inkludert i datasettet. Nedenfor beskriver vi noen av variablene vi tror påvirker bankens vurdering av låntakers risiko.

6.6.1 Gjeld

Som vi tidligere har vært inne på mangler vi data knyttet til kundenes gjeldssituasjon. Ideelt sett skulle vi gjerne ha hatt en oversikt på hvilke typer gjeld et individ har, da dette er noe banken kan gjøre seg opp en mening om når de tilbyr kunden en rente. Hvorvidt kunden har

mye kredittkortgjeld eller kun har boliglån er noe vi anser som relevant, da dette har innvirkning på kundens likviditet.

6.6.2 Bosituasjon

Banken vil vurdere eierskap av egen bolig positivt av flere grunner. 1) Ved tidligere tilfeller har kunden blitt funnet egnet til å låne penger hos andre aktører. Dette vil tolkes slik at dette er en person som har noenlunde orden i økonomien. 2) Individet betaler ned på en bolig, og er (hvis ikke verdien på boligen har sunket mer enn nedbetalt beløp siden kjøpet) i netto formuesposisjon på denne investeringen.

6.6.3 Betalingshistorikk

Bankene bruker kredittvurderingsbyråer til å se hvordan kundenes betalingshistorikk har vært tidligere. Dette inngår definitivt når banken vurderer betingelser på utlån til sine kunder. Ved dårlig betalingshistorikk vil vi anta at banken krever en høyere rente på utlån til kunden, og motsatt ved god betalingshistorikk.

6.6.4 Familiesituasjon

Vi har i datasettet ingen informasjon knyttet til om hvorvidt individene har barn eller ikke. Dette er noe vi anser at banken har informasjon om og at det inngår ved innvilgelse av lån til kunden. Om man har barn, og det eventuelle antallet, vil kunne påvirke vilkårene for lån på forskjellige måter. På den ene siden vil man kunne anta at banken anser sannsynligheten som større for at en kunde med barn vil ha sunn økonomi. Samtidig er det kostnadskrevenende å ha barn i dagens samfunn, og slik vil det påvirke kundens likviditet negativt.

7. Konklusjoner

7.1 Problemstillinger

Formålet med utredningen har vært å identifisere kundene i forbrukslånmarkedet, vurdere deres oppfattede risiko og drøfte hvordan kommende og potensielle endringer i reguleringer vil påvirke bransjen. Vi har da tatt for oss følgende problemstillinger:

- 1) *Hvem er kunder i norske forbruksbanker, og hvordan vurderer bankene risikoen ved utstedelse av lån til disse?*
- 2) *Hvordan vil reguleringer påvirke forbruksbankene fremover?*

7.2 Analyser

Vi har valgt å rangere våre problemstillinger, der 1) er den primære problemstillingen, og 2) den sekundære problemstillingen. Vi gjennomfører først en bred beskrivelse av bransjen og utforsker utviklingen som har skjedd i markedet de senere årene. Hensikten er å gi en mer helhetlig bakgrunn for den senere analysen. Vi tok først for oss første del av den primære problemstillingen ved å ta i bruk datasettet undersøke hvem som er kunder i forbrukslånmarkedet. Dette er en deskriptiv analyse av de kundene vi hadde observasjoner av. Ved å beskrive og segmentere de ulike kundekarakteristikkene, dannet vi oss et bilde av hvilke typer kunder som benytter forbrukslån. Vi ønsket å besvare en hypotese til dels basert på en antakelse om at kundene som benyttet forbrukslån kan beskrives som finansielle analfabeter.

Videre tok vi for oss den sekundære problemstillingen, der vi ønsket å drøfte hvilken påvirkning nye reguleringer vil kunne få for bransjen i fremtiden. Vår utredning tok for seg et kontroversielt tema som, gjennom perioden vi har arbeidet med dette, har opplevd store endringer. En rekke reguleringer og retningslinjer har vært under vurdering for å begrense veksten i det stadig voksende markedet. Ved å ta i bruk datasettet kunne vi foreta en kvalitativ analyse der målet var å drøfte bankens sensitivitet for enkelte av endringene som er ment å dempe veksten i bransjen.

Til slutt ønsket vi å få et innblikk i hvordan banken vurderer risiko på grunnlag av de karakteristikkene vi hadde identifisert. Vi benyttet her OLS-metodikk for å gjøre en regresjonsanalyse på bakgrunn av hypotesen om at låntakernes ulike karakteristikk hadde risikovekter knyttet til den avtalte renten banken tilbyr. Målet med analysen var å undersøke om vi kunne skape en modell med formål om å se hvilke faktorer banken legger vekt på ved vurdering av kundene og hvordan de ulike variablene påvirker deres tilbudte rente.

7.3 Resultater

Den deskriptive analysen indikerer at det er store variasjoner i karakteristikkene ved låntakerne. Vi fant også at nøkkeltall for soliditeten til låntakerne var høyere enn gjennomsnittlige nøkkeltall for øvrig gjeldsgrad, formue og bruttoinntekt. Noe vi fant spesielt interessant var at kundene hadde 19 prosent høyere oppgitt bruttoinntekt enn hva som er gjennomsnittet i den norske befolkningen. I tillegg fant vi at gjeldsgraden for lånekundene var noe lavere enn for landsgjennomsnittet. Da vi så på låntakernes personlige karakteristikk fant vi at den største andelen av forbrukslånskunder er mellom 40-49 år. Et flertall av de innvilgede lånene er gitt til individer som er enten gift eller samboere. Over 2/3 av låntakerne er menn, til tross for at årsaken til dette var noe uklar. For de mer bankspesifikke lånebetingelsene fant vi at den gjennomsnittlige avtalte renten var på 13,9 prosent og at gjennomsnittlig nedbetalingstid var høyere enn vi forventet, på 144 måneder. Omtrent 1/3 av lånebeløpene var under 100 000 kroner, samtidig som rundt 13 prosent av utlånene var på maksimalbeløpet, eller høyere. Nær 80 prosent av kundene fikk det beløpet de søkte om, mens resterende kunder fordelte seg slik at 14 prosent av kundene godtok et lavere beløp enn de hadde søkt om, mens 7 prosent tok opp et høyere lån enn de opprinnelig søkte banken om.

For den kvalitative analysen gjorde vi også analyse av gjeldsgraden til låntakerne. Vi fant at bankens kunder hadde gjeldsgrad på litt over 2 før låneopptak. Dette var bemerkelsesverdig mye lavere enn for boligeiere i Norge med median gjeldsgrad på 3,2 og lavere enn landsgjennomsnitt på 2,22. Etter låneopptaket var derimot datasettet rundt 16 prosent over landsgjennomsnittet, etter en økning til 2,58 i snitt. Etter låneopptaket var 9 prosent av kundene over Finanstilsynets anbefalte maksimale gjeldsgrad på 5 ganger bruttoinntekt.

Innskuddskundene varierte stort i innestående beløp med et gjennomsnittlig innskudd per kunde på omtrent 800 000 kroner. En stor andel (ca. 20 prosent) hadde samtidig beløp under 100 000 kroner. Svært få kunder hadde mer enn det beløpet som er sikret av det statlige

sikringsfondet (2 millioner). Av innskuddskundene utgjorde kvinnene en enda mindre andel (28 prosent), og snittalderen var nesten 10 år høyere enn for utlånskundene. Den kvalitative analysen viste at 26 prosent av innskyterne eide 55 prosent av den totale mengden av innskudd. Den største gruppen innskytere (40 prosent), de med under 500 000 på konto, sto for under 10 prosent av innskutt kapital i banken. På kort sikt ville en halvert innskuddsgaranti påvirket rundt 41 prosent av bankens innskytere.

I den kvantitative analysen fant vi høy positiv korrelasjon, 0.61, mellom variablene Annen gjeld og Inntekt. Det var også en overraskende negativ korrelasjon mellom Annen gjeld og rente, som viste seg å skape problemer for den andre delen av den primære analysen. Av variablene fra den spesifiserte modellen fant vi at samtlige variabler hadde signifikant og negativ påvirkning på renten, med unntak av den positive og ikke-signifikante dummyvariabelen kjønn. Vi avsluttet dermed med å tolke modellen og dens koeffisienter.

7.4 Konklusjoner

Med målsetting om å identifisere forbrukslånskunder gjorde vi flere funn. Først og fremst kunne det ikke sies å være én type forbrukslåntager som vi kunne identifisere. Av datasettet fant vi en stor spredning i både personlige- og finansielle karakteristikk. Vi fant heller ikke noen konkrete bevis for oppfatningen om at forbrukslånskunder generelt er finansielt svakere enn resten av befolkningen. Vi fant at kundene generelt var finansielt sterkere enn den gjennomsnittlige norske befolkningen for øvrig. Vi fant flere enkelttilfeller av låntakere med svært god soliditet. Behovet for lån kan i flere tilfeller antas å for eksempel være knyttet til nedbetaling av formueskatt, noe som ikke helt stemmer med oppfatningen om finansielt svake individer, og underbygger bransjens argument om at produktet tilfører en form for fleksibilitet som forbrukerne etterspør. Til tross for at vi fant at et forholdsvis stort antall endte med å ta et lavere beløp enn de først søkte om, virket dette ikke å være knyttet til dårlig soliditet ved kundene i majoriteten av tilfellene.

Det er en rekke reguleringer og retningslinjer som er ment å redusere risikoen for at forbrukslånstakere blir sittende med lån de ikke klarer å betjene. I vår kvalitative analyse spekulerte vi i påvirkningen av begrensning for; gjeldsgrad på utlånskunder og innskuddsgaranti for innskuddskundene. For finansdepartementets nye retningslinje om maksimalt 5 ganger gjeld over bruttoinntekt er hensikten å forsikre forsvarlig utlånspraksis av forbrukslån. En av våre konklusjoner var at gjeldsgrad ikke nødvendigvis er tilstrekkelig for å

gi et godt bilde av soliditet. Oppspart egenkapital, eller egenkapital i form av formuesobjekter, fremkommer ikke av forholdstallet gjeldsgrad. Av de 9 prosent som fikk gjeldsgrad 5 eller høyere etter låneopptaket, hadde de mer enn 1 prosent lavere gjennomsnittrente enn resten av bankens kunder. I tillegg argumenterte vi for at gjeldsgraden til forbrukslånskundene var lavere enn for gjennomsnittet i Norge, og bemerkelsesverdig lavere enn for boligeiere. Det er derfor muligheter for å påstå at bankene allerede forsikrer seg godt om sikker utlånspraksis med hensyn til egeninteresse.

For innskuddssiden så vi at et av tiltakene som var foreslått for å motvirke Bankenes sikringsfond favorisering av risikable utlån, var å redusere garantibeløpet for forbruksbankene. Vi drøftet hvordan en påvirkning av halvert innskuddsforsikring, (tilsvarende av EU-parlamentets vedtatte innskuddsgaranti), hadde en kontraktiv virkning på bankenes tilførsel av kapital på kort sikt. Dette ble derimot raskt motvirket av store mengder tilbudt kapital i markedet og dette ville primært være mest gunstig for de mindre aktørene i markedet. Denne typen kapitalfordeling ville ført til at mindre banker ville hatt tilgang til store mengder kapital som vi argumenterer at kunne økt risikoen ved redusert fokus på forsvarlig utlånspraksis til fordel for økt omsetning av utlån. Vi tror derfor at dette er et lite effektivt tiltak for å skape finansiell stabilitet, og på bakgrunn av finansmyndighetens omfattende arbeid med å beskytte innskuddsgarantien, har vi lite tro på at det ville blitt innført. Vi konkluderer med at innskuddsgarantien er ment å beskytte innskyterne og at et tiltak som virker mer effektivt for å motvirke favorisering av risiko, er å pålegge bufferkrav på bakgrunn av risikovurdering for de individuelle bankene.

I den kvantitative analysen så vi at en rekke utelatte nøkkelvariabler forhindret den spesifiserte modellen i å gi konsistente og forventningsrette koeffisienter for risikovurdering. Derimot fikk vi et bilde av påvirkningen de ulike karakteristikene i den spesifiserte modellen hadde på risiko for vårt datasett. I konklusjonen så vi at en økning av de fleste variablene så ut til å gi en bedre tilbudt rente. Av lånekaraktistikene vi hadde spesifisert, virket det som medlåntaker var den enkeltfaktoren som førte til størst reduksjon i låntakerens oppfattede risiko.

7.5 Område for videre forskning

Veksten av forbrukslån fortsetter, totalt utestående forbrukslån utgjorde over 100 millioner kroner for utgangen av tredje kvartal. Dette var på bakgrunn av en tolv månedersvekst på 15,3

prosent, som er nesten 9 prosent høyere enn veksten i husholdningenes samlede gjeld. (Finanstilsynet, s.13, 2017d). Vi har poengtert at en rekke tiltak for å regulere forbrukslån har blitt iverksatt for året 2017. Blant annet trer gjeldsinformasloven i kraft med virkning fra november, forretningsbankenes kapitalkrav har blitt skjerpet, og retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis ble fastsatt i juni 2017, men blir lagt til grunn i finanstilsynets oppfølging av finansforetakene fra og med 4. kvartal 2017. Vi har i vår oppgave drøftet hvordan innføring av enkelte reguleringer vil prege bransjen på bakgrunn av datasettene vi har hatt. Men et interessant forskningsobjekt vil være å se den faktiske virkningen tiltakene har på markedet, og legge datasett med kunder fra 2018 til grunn.

Vi vil forslå å bygge videre på vår kvantitative empiriske analyse for å kunne se hvilket utslag driverne vi identifiserte faktisk har på risiko. Ettersom vi fikk en feilspesifisert modell, som følge av manglende variabler, så vil vi foreslå å gjøre tilsvarende analyse med et mer fullstendig sett av karakteristikk knyttet til lånesøknaden. Vi argumenterer at av de manglende variablene som har forklaringskraft på risiko er først og fremst formuesobjekter. Som ble nevnt innledningsvis i analysen er også barn en av de viktigste variablene som bidrar til å forklare låntakeres soliditet. I tillegg har vi sett på en rekke andre variabler som er viktige for å få et fullstendig bilde av de uavhengige variablenes påvirkning på den tilbudte renten. Vi vil tro at det er vanskelig å få et mer fullstendig sett av variabler enn vi selv fikk tilgang til ettersom banken var restriktive på hva de ønsket å dele av konkurransehensyn. Derimot tenker vi at det kunne vært interessant for videre forskning å utvide med flere variabler enn vi har vektlagt i denne oppgaven. Det ville også vært interessant å teste vår hypotese om at bransjen har relativt lik vurdering av risiko. For å kunne teste dette er man avhengig av å motta tilsvarende datasett fra flere aktører i bransjen, for å sammenlikne påvirkningen for ulike variabler på tvers av aktørene.

Litteraturliste

- Bankenes Sikringsfond. (2016). *Hvor mye er dekket av garantien?* Hentet 4. september 2017 fra <https://www.bankenessikringsfond.no/hvor-mye/category881.html>
- Bankenes Sikringsfond. (2017). *Historie: Om oss*. Hentet 3. september 2017 fra <https://www.bankenessikringsfond.no/om-oss/historie/>
- Bank Norwegian AS. (2016). *Pilar 3 – offentliggjøring av sentral risikoinformasjon 2016*.
- Bank Norwegian AS. (2017a). *Bank Norwegian AS Delårsrapport 2. kvartal 2017*.
- Bank Norwegian AS. (2017b). *Bank Norwegian AS Delårsrapport 1.kvartal 2017*
- Bank Norwegian AS. (2017c, 5. april). *Obligasjonsavtale*. Hentet 13. november 2017 fra https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Loans/NO0010790850_L%C3%A5neavtale.pdf
- Bank Norwegian AS. (2017d). *Sparekonto*. Hentet 19. november 2017 fra <https://www.banknorwegian.no/Pages/Sparekonto.aspx>
- Bank Norwegian AS. (2017e). *Cashpoints – Norwegian Reward*. Hentet 22. november 2017 fra <https://www.banknorwegian.no/Kredittkort/CashPoints>
- Bank Norwegian AS. (2017f). *Forbrukslån*. Hentet 12. november 2017 fra <https://www.banknorwegian.no/Pages/Forbrukslaan.aspx>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2017, 4. april). *Gjeldsinformasjonsloven*. Hentet 6. november 2017 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/forbruker/gjeldsinformasjonsloven/id2510537/>
- Byberg, Ø. (2017a, 30. juni). *Komplett Bank selger misligholdte lån*. *Hegnar*. Hentet 14. november 2017 fra <http://www.hegnar.no/Nyheter/Boers-finans/2017/06/Komplett-Bank-selger-misligholdte-laan>
- Byberg, Ø. (2017b, 20. september). *Konkurrentene er forbannet på Bank Norwegian*. *Hegnar*. Hentet 13. november 2017 fra <http://www.hegnar.no/Nyheter/Boers-finans/2017/09/Konkurrentene-er-forbanna-paa-Bank-Norwegian>

-
- Dagens Næringsliv. (2017). Basel III. Hentet 23. november 2017 fra <https://www.dn.no/nyheter/article1742873.ece>
- Dahlum, S. (2017). Kvantitativ analyse. *Store norske leksikon*. Hentet 22. november 2017 fra https://snl.no/kvantitativ_analyse
- Malt, U. (2015). Kvalitativ analyse. *Store norske leksikon*. Hentet 22. november 2017 fra <https://snl.no/kvalitativ>
- Deloitte (2016). *Ny tapsmodell i IFRS 9*. Hentet 6. november 2017 fra <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/audit/articles/ny-tapsmodell-i-ifrs-9.html>
- Døskeland, T., og Mæland, J. (2016, 6. desember). *Staten bidrar til forbrukslånsvekst*. Norges Handelshøyskole. Hentet 13. november 2017 fra <https://www.nhh.no/forskning/forskningsnytt/arkiv-forskningsartikler/2016/desember/staten-bidrar-til-forbrukslansvekst/>
- European Banking Authority. (2016, 10. november). Report on results from EBA impact assessment of IFRS 9. Hentet 14. november 2017 fra <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1360107/EBA+Report+on+impact+assessment+of+IFRS9>
- Eiendom Norge. (2017). *Boligprisstatistikken*. Hentet 6. november 2017 fra <http://eiendommnorge.no/boligprisstatistikken/>
- Eisenmann, T.R.E, Parker, G.P & Van Alstyne, M.V.A. (2006). *Strategies for Two-Sided Markets*. Harvard Business Review, 84(10), Perspectives, 23(3), s.125-143.
- Finansdepartementet. (2016a, 14. desember). *Forskrift om krav til nye utlån med pant i bolig (boliglånsforskriften)*. Hentet 8. november 2017 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/forskrift-om-krav-til-nye-utlan-med-pant-i-bolig-boliglansforskriften/id2523973/>
- Finansdepartementet. (2016b, 25. oktober). *Den norske innskuddsgarantiordningen*. Hentet 2. desember 2017 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/finansmarkedene/den-norske-innskuddsgarantiordningen/id634479/>.

-
- Finansdepartementet. (2017, 2. november). *IFRS 9 og overgangsregler for nye krav til tapsavsetninger*. Hentet 14. november 2017 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/ifrs-9-og-overgangsregler-for-nye-krav-til-tapsavsetninger/id2577481/>
- Finansforetaksloven. Lov av 10. april 2015 nr. 17 om finansforetak og finanskonsern.
- Finanstilsynet. (2016a, 14. oktober). *Kapitaldekning*. Hentet 3. november 2017 fra <https://www.finanstilsynet.no/tema/kapitaldekning/>
- Finanstilsynet. (2016b, 30. november). *Finansielle utviklingstrekk 2016*. Hentet 15. november 2017 fra <https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/pressemeldinger/2016/finansielle-utviklingstrekk-2016/?id=>
- Finanstilsynet. (2017a, 7. april). *Vedtak om kapitalbehov i Bank Norwegian AS/Norwegian Finans Holding ASA*. Hentet 23. november 2017 fra <https://www.finanstilsynet.no/offentliggjoring-av-finanstilsynets-vedtak-om-pilar-2-krav-for-enkeltbanker/vedtak-om-kapitalbehov-i-bank-norwegian-asnorwegian-finans-holding-asa/>
- Finanstilsynet. (2017b, 17. april). *Kapitaldekning: Ansvarlig kapital*. Hentet 2. november 2017 fra <https://www.finanstilsynet.no/tema/kapitaldekning/ansvarlig-kapital>
- Finanstilsynet. (2017c, 7. juni). Pressemelding: *Retningslinjer for forbrukslån*. Hentet 13. november 2017 fra <https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/pressemeldinger/2017/retningslinjer-for-forbrukslan/>
- Finanstilsynet. (2017d). *Finansielt Utsyn: November 2017*. Hentet 11. desember 2017 fra <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/d6e0489fe4544be7a6438d6f166bfc6b/finansielt-utsyn-november-2017.pdf>
- Finans Norge (2016). *Øvrige bankers årsregnskaper 2016*. Hentet 20. november 2017 fra <https://www.finansnorge.no/statistikk/bank/Regnskapsstatistikk/ovrige-bankers-arsregnskaper/>

-
- Finans Norge (2017a). *Bransjenorm: Markedsføring av kredittkort og forbrukslån*. Hentet 13. november 2017 fra <https://www.finansnorge.no/contentassets/43027ea11f4a4741a68b5676046409f9/markedsforing-av-kredittkort-og-forbrukslan-06.02.17.pdf>
- Finans Norge (2017b). *Strammer inn på markedsføring av forbrukslån*. Hentet 13. november 2017 fra <https://www.finansnorge.no/aktuelt/nyheter/2017/02/strammer-inn-pa-markedsforing-av-forbrukslan/>
- Forbrukerombudet (2016, 13. oktober). *Ulovlig SMS-reklame for forbrukslån*. Hentet 15. november 2017 fra <https://forbrukerombudet.no/ulovleg-sms-reklame-forbrukslan>
- Gjeldsinformasjonsloven. Lov av 1. november 2017, kapittel 1-5.
- Grytten, O. H., og Hunnes, A. (2016). *Krakk og kriser: i historisk perspektiv*. 1. utg. Cappelen Damm AS.
- Hansen, A., og Lillebø, P. (2016). Det norske forbrukslånsmarkedet: empiriske analyser av forbrukslånkundenes finansielle soliditet og drivere for veksten i forbrukslånsmarkedet. *Norges Handelshøyskole*.
- Havnes, H. (2017, 31. mars). Bank Norwegian selger unna råtne lån. *Dagens Næringsliv*. Hentet 14. november 2017 fra <https://www.dn.no/nyheter/2017/03/31/0824/Finans/bank-norwegian-selger-unna-ratne-lan>
- Herzog, H og Kværum, O. (2003, februar). Risikostyring under IAS 39. *Magma*. Hentet 14. november fra <https://www.magma.no/risikostyring-under-ias-39>
- Heyerdahl, S. (2017, 6. februar). – Historisk mye gjeld kan ende med en boligprissmell i år. *NRK*. Henter 9. desember 2017 fra https://www.nrk.no/norge/_-historisk-mye-gjeld-kan-ende-med-en-boligprissmell-i-ar-1.13363758
- Hoemsnes, A. (2017, 4. mai). Bank Norwegian kaster ut agentene og strammer inn på lån. *Dagens Næringsliv*. Hentet 8. november 2017 fra <https://www.dn.no/nyheter/2017/05/04/1414/Finans/bank-norwegian-kaster-ut-agentene-og-strammer-inn-pa-lan>

-
- Hoemsnes, A., og Mikalsen, B. (2017, 5. april). Boligprisvekst tross strengere lånekrav. *Dagens Næringsliv*. Hentet 6. november 2017 fra <https://www.dn.no/nyheter/2017/04/05/2053/Eiendom/boligprisvekst-tross-strengere-lanekrav>
- Hovland, K. (2017, 4. april). Strengere tiltak mot forbrukslån. *E24*. Hentet 22. november 2017 fra <http://e24.no/makro-og-politikk/forbrukslaan/strengere-tiltak-mot-forbrukslaan/23966787>
- Komplett Bank ASA. (2016). *Offentliggjøring av finansiell informasjon for 2016 (Pilar 3)*
- Lavik, R. (2015). Kapittel 2: Er forbrukslån lurt? Kredittkortgjeld og forbrukslån - usikrede lån, *Forbrukstrender Økonomi 2015*. (s. 16-19). Oslo: Statens institutt for forbruksforskning.
- Mediehuset nettavisen (2017, 7. mars). Lånehjelpen: Forbrukslån kan være smart. Hentet 22. november 2017 fra <https://www.nettavisen.no/forbruksl%C3%A5n/forbrukslan-vaere-smart/>
- Mikalsen, K-E., (2016, 1. november). Tydelig trendsifte: Nå kjøper stadig flere nordmenn melk, bøker medisiner og parkering på kreditt. *Bergens Tidende*. Hentet 6. november 2017 fra https://www.bt.no/nyheter/okonomi/i/GAwA9/Tydelig-trendsifte-Na-kjoper-stadig-flere-nordmenn-melk_-boker_-medisiner-og-parkering-pa-kreditt
- Moflag, T. (2013). Én million mindre i boliglån. *Dinside*. Hentet 9. desember 2017 fra <https://www.dinside.no/okonomi/n-million-mindre-i-boliglan/61250686>
- Monobank AS. (2016a) *Pilar 3 rapport for 2016*.
- Monobank AS. (2016b, 21. oktober). *Monobank inngår kredittkortavtale med Widerøe og SAS EuroBonus*. Hentet 5. november 2017 fra <https://mst.blob.core.windows.net/cms/1479/partneravtale-monobank-wideroee-sas-eurobonus.pdf>
- Monobank AS. (2017a). *Monobank AS delårsrapport 2. kvartal 2017*.
- Monobank AS. (2017b). *Høyrentekonto – priser*. Hentet 19. november 2017 fra <https://monobank.no/spare/hoyrentekonto/>

-
- Nilsen, A. A. (2017, 15. august). Bank Norwegian halverer veksten i norske forbrukslån. *E24*. Hentet 23. november 2017 fra <http://e24.no/boers-og-finans/bank-norwegian/bank-norwegian-halverer-veksten-i-norske-forbrukslaan/24118577>
- Nordhaus, W., og Samuelson, P. (2004). *Economics*. 18. utg. McGraw-Hill.
- Nordstrøm, J. (2016, 26. oktober). Finansministeren: -vi må erkjenne at innskuddsgarantien vil bli endret. *E24*. Hentet 6. desember 2017 fra <https://e24.no/privat/bank/finansministeren-vi-maa-erkjenne-at-innskuddsgarantien-vil-bli-endret/23830922>
- Normann, T. (2016, 26. oktober). Christian Clausen: -Spår at det blir tøft for bankene å oppfylle nye kapitalkrav. *E24*. Hentet 11. november 2017 fra <https://e24.no/boers-og-finans/det-vil-bli-smertefullt-for-bankene/20178585>
- Norges Bank. (2006). *Ord og uttrykk*. Hentet 12. november 2017 fra <http://www.norges-bank.no/ord-og-uttrykk/#R>
- Norges Bank. (2013). Short-term interest rates. Hentet 13. november 2017 fra <http://www.norges-bank.no/en/Statistics/Historical-monetary-statistics/Short-term-interest-rates/>
- Norges Bank. (2014). *Aktuell kommentar: Bankenes Marginer*. Hentet fra 31. oktober 2017 fra http://www.norges-bank.no/contentassets/7a03b208570347b099e553f17e708f44/aktuell_kommentar_4.pdf
- Norges Bank. (2017a). *Styringsrenten*. Hentet fra <http://www.norgesbank.no/pengepolitikk/styringsrenten>
- Norges Bank (2017b). *Sterk vekst i forbrukslån*. «Aktuell kommentar 1» - 2017. Hentet 25. november 2017 fra http://static.norges-bank.no/contentassets/ebe82c99213e4e8592a0415cc387cb45/aktuell_kommentar_1_2017.pdf?v=03%2F09%2F2017123521&ft=.pdf
- Norges Bank. (2017c). *Regionale forskjeller i boligpris og gjeld*. «Aktuell kommentar 4» – 2017 Hentet 07. november 2017 fra http://static.norges-bank.no/contentassets/7a03b208570347b099e553f17e708f44/aktuell_kommentar_4_2017.pdf?v=03%2F09%2F2017123521&ft=.pdf

bank.no/contentassets/9eedc74430b742c6a7cf7995a7b42340/aktuell_kommentar_4_2017.pdf?v=03/23/2017160123&ft=.pdf

Nysveen, E. og Vedeler, M. (2016, 16. november). Disse har blitt søkkrike på forbrukslån. *E24*. Hentet 1. november 2017 fra <https://e24.no/boers-og-finans/bank-norwegian/disse-er-blitt-soekkrike-paa-forbrukslaan/23836134>

Oslo Børs (2017). Nibor 3-måneder. Hentet 2. november 2017 fra <https://www.oslobors.no/markedsaktivitet/#/details/NIBOR3M.NIBOR/overview>

Pedersen, R. (2017) Høyrentekommentarer. *Smarte Penger*. Hentet 15. november 2017 fra <https://www.smartepenger.no/106-markedsoversikt/840-hoyrentekommentarer>

Sbanken (tidligere Skandiabanken). (2017). *Hva er forskjellen på effektiv og nominell rente?* Hentet 12. november 2017 fra <https://sbanken.no/sporsmal-og-svar/billan/hva-er-forskjellen-pa-effektiv-og-nominell-rente/>

Seltman, H. J. (2015). *Experimental Design and analysis*. 1. utg. Hentet 18. oktober 2017 <http://www.stat.cmu.edu/~hseltman/309/Book/Book.pdf>

SIFO. (2017). *Referansebudsjett for forbruksutgifter 2017*. Hentet 9. desember 2017 fra <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/SIFO/Referansebudsjettet/Referansebudsjettet-2017>

Solberg. (2016). - Menn gjør klokt i å la kvinnene styre økonomien. *NA24*. Hentet 13. desember 2017 fra <https://www.nettavisen.no/na24/--menn-gjr-klokt-i-a-la-kvinnene-styre-konomien/3423200614.html>

Statistisk Sentralbyrå. (2016a). Nasjonalregnskap. Tabell: 09173: Konsum i husholdninger. Ujustert og sesongjustert. Hentet 12. desember 2017 fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=KNRKonsumHus&KortNavnWeb=knr&PLanguage=0&checked=true>

Statistisk Sentralbyrå. (2016b, 17. november). *Skattestatistikk for personer, 2015*. Hentet 2. november 2017 fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/statistikker/selvangivelse/aar/2016-11-17>

-
- Statistisk Sentralbyrå. (2017a). *Lønn: Alle ansatte*. Hentet 7. november 2017 fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/lonnansatt>
- Statistisk Sentralbyrå. (2017b) *Arbeidskraftundersøkelsen*. Tabell: 05110: Personer, etter kjønn, arbeidsstyrkestatus og alder. Hentet 6. november 2017 fra <https://www.ssb.no/aku/>
- Statistisk Sentralbyrå. (2017c). *Kredittindikator*. Tabell 06718: Innenlandsk lånegjeld, etter låntakersektor, kredittkilde og valuta. Hentet 15. november 2017 fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=InnLandGjeldNY&KortNavnWeb=kredind&PLanguage=0&checked=true>
- Statistisk Sentralbyrå. (2017d). *Selvangivelse*. Hentet 7. desember 2017 fra <https://www.ssb.no/selvangivelse>
- Stortinget. (2013). *Videreutvikling av finansmarkedsreguleringen*. Hentet 19. oktober 2017 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2012-2013/inns-201213-423/3/>
- Trumpy, J. (2016a). – Minner om subprime. *Dagens Næringsliv*. Hentet 6. november 2017 fra <https://www.dn.no/nyheter/finans/2016/07/31/1634/Bank/-minner-om-subprime?v=797>
- Trumpy, J. (2016b, 28. november). Ser tapsbombe i forbrukslån. *Dagens Næringsliv*. Hentet 14. november 2017 fra <http://www.dn.no/nyheter/2016/11/28/2044/Finans/ser-tapsbombe-i-forbrukslan>
- Vedeler, M. (2016, 17. november). Reklamerer for forbrukslån til egenkapital. *E24*. Hentet 9. desember 2017 fra <http://e24.no/naeringsliv/bank/reklamerer-for-forbrukslaan-til-egenkapital/23846249>
- Vosgraff, S. (2016, 23. juli). Betaler 550 kroner for hvert klikk. *Hegnar.no*. Hentet 12. november 2017 fra <http://www.hegnar.no/Nyheter/Naeringsliv/2016/07/Btaler-550-kroner-for-hvert-klikk>
- Grytten, O. H., og Hunnes, A. (2016). *Krakk og kriser: i historisk perspektiv*. 1. utg. Cappelen Damm AS.

Wooldridge, J. M., (2014). *Introduction to econometrics: A modern approach*. Cengage Learning, Inc.

yA Bank. (2016). *Pilar 3 rapport 2016*.

yA Bank. (2017) *YA Bank AS Delårsrapport 2. kvartal 2017*

Zürcher, U. (2017). *A little black book – The Norwegian consumer credit market*. Beringer Finance AS.